

มูลนิธิศึกษาและเผยแพร่พระพุทธศาสนา
Dhamma Study and Support Foundation

แนวทางเจริญวิปัสสนา

เล่ม ๑๔๖ ตอนที่ ๑๔๕๑ – ๑๔๖๐

บรรยายโดย

สุจินต์ บริหารวนเขตต์

แนวทางเจริญวิปัสสนา

๑๔๕๑

ที่ห้องประชุมตึกสภากาการศึกษามหาวิทยาลัย

วันอาทิตย์ที่ ๒๘ กรกฎาคม ๒๕๒๘

ข้อความใน **อัฐสาลินี** แสดงลักษณะของรูปายตนะ คือ รูปที่กำลังปรากฏทางตาในขณะนี้ว่า

ชื่อว่าสนิทัสสนะ เพราะเป็นไปกับนิทัสสนะ คือ ภาวะที่จักขุจะพึงเห็นได้
ชื่อว่าสัปปฏิมะ เพราะเป็นไปกับปปฏิมะ คือ การกระทบ

เห็นได้และกระทบได้ มีรูปเดียว คือ รูปายตนะ หรือรูปารมณ์ที่กำลังปรากฏทางตา รูปอื่นทั้งหมดเป็นอนิทัสสนะ เพราะไม่มีนิทัสสนะ คือ ภาวะที่จักขุจะพึงเห็นได้ คือ มองไม่เห็น

เพราะฉะนั้น รูปทางตาที่เห็นทำให้ยุ่งยาก เพราะไม่รู้ความจริงของรูปที่เป็นเพียงสิ่งที่สามารถกระทบกับจักขุประสาทและปรากฏ คนส่วนใหญ่จะบอกว่า เมื่อเห็นก็รู้ทันทีว่าสิ่งที่เห็นเป็นอะไร ไม่สามารถแยกขาดสภาพที่กำลังปรากฏทางตาชั่วขณะที่เห็นและภายหลังจึงรู้ว่าสิ่งที่ปรากฏทางตานั้นเป็นอะไรออกได้ แต่ก็ควรจะคิดว่าตอนที่เห็นเล็กน้อย ๆ เวลาเห็นก็ไม่รู้ว่าสิ่งที่เห็นเป็นอะไร ก็ยังมีได้ ไม่ใช่ว่ามีไม่ได้

และถ้าได้อบรมเจริญปัญญาจริง ๆ ย่อมสามารถรู้ว่า ในขณะที่เพียงเห็นและมีสิ่งที่ปรากฏทางตา นั้นไม่ใช่ขณะที่รู้ว่าสิ่งที่เห็นเป็นอะไร ซึ่งเป็นการรู้ทางมโนทวารวิถี

บางท่านบอกว่า ต้องทำสมาธิก่อนจึงจะพิจารณานามธรรมและรูปธรรมได้ชัดเจน คือ ท่านเข้าใจว่า จะต้องมิจิตที่ตั้งมั่นคงเป็นสมาธิรู้อารมณ์เดียว เมื่อไม่มีสิ่งอื่นเลย จะทำให้สามารถพิจารณาลักษณะของนามธรรมและรูปธรรมได้ชัดเจนกว่าขณะที่ไม่เป็นสมาธิ

แต่สภาพที่กำลังเห็นในขณะนี้ จะให้สมาธิเกิดก่อนและรู้สภาพของเห็นที่กำลังเห็นในขณะนี้ได้อย่างไร จะทำสมาธิแบบไหนที่จะทำให้รู้ว่า เห็นที่กำลังเห็นในขณะนี้ เป็นนามธรรม ไม่ใช่เรา ไม่ใช่ตัวตน จะใช้สมาธิอย่างไหน หรือว่าจะทำสมาธิแบบไหนจึงจะรู้ได้ และถ้าต้องอาศัยสมาธิ ก็ต้องเปลี่ยนสติปัฏฐานทั้งหมดเป็นสมาธิปัฏฐาน

นี่คือความต่างกัน เปลี่ยนไม่ได้เลย เพราะว่าไม่มีการเจริญสมาธิ หรือจะทำสมาธิแบบอื่นใดทั้งสิ้นที่จะทำให้รู้ว่า ที่กำลังเห็นในขณะนี้ เป็นเพียงสภาพรู้ อย่างหนึ่ง นอกจากสติจะระลึกได้ในขณะนี้เอง และน้อมศึกษา คือ น้อมไปที่จะรู้ว่า ขณะนี้เป็นอาการรู้ อย่างหนึ่ง ไม่ใช่หลับสนิท เพราะว่าเห็น เพราะฉะนั้น ที่เห็น เป็นอาการรู้ เป็นสภาพรู้ทางตา อาศัยจักขุปสาท

ต้องพิจารณาอย่างนี้เนือง ๆ บ่อย ๆ จึงจะรู้ว่า ธาตุรู้ สภาพรู้ อาการรู้ ในขณะที่กำลังเห็น คือ อย่างนี้เอง หรือในขณะที่ได้ยินก็เหมือนกัน จะไปทำสมาธิแบบไหนอย่างไรที่จะทำให้รู้ว่า ในขณะที่เสียงปรากฏนั้นมีสภาพรู้ มีธาตุรู้ที่กำลังได้ยินเสียง จะทำสมาธิอย่างไรที่จะรู้อย่างนี้ นอกจากสติจะระลึกบ่อย ๆ ว่า ในขณะที่เสียงปรากฏ ไม่ใช่ในขณะที่หลับ ไม่ใช่ในขณะที่ตาย เมื่อเสียงปรากฏแสดงว่า มีสภาพรู้ เสียง มีธาตุรู้เสียง ที่กำลังได้ยินเสียงในขณะนี้ เป็นแต่เพียงสภาพธรรมอย่างหนึ่ง ซึ่งเป็นธาตุรู้ เพราะฉะนั้น ต้องอาศัยสติ การระลึกได้ ไม่ใช่อาศัยสมาธิ

ถ้าใครยังคิดว่าต้องทำสมาธิก่อน ตามจริง ๆ ว่า สมาธิที่จะทำนั้น ทำอย่างไรที่จะให้รู้ได้ว่า เห็นขณะนี้ เป็นสภาพรู้ หรือว่าได้ยินในขณะนี้ เป็นสภาพรู้

จักขุวิญญาณเกิดได้ที่ทวาร ทวารเดียว

รูปารมณรู้ได้ที่ทวาร ๒ ทวาร

สิ่งเล็ก ๆ น้อย ๆ เหล่านี้จะทำให้เข้าใจสภาพธรรมได้โดยไม่ลืมหืม ฉะนั้นแล้ว อาจจะลืมหืมได้ ที่ไม่ลืมหืม คือ รู้ว่าจักขุวิญญาณเกิดได้ทางทวารเดียว คือ ทางจักขุทวาร จักขุทวารคือจักขุปสาทนั่นเอง เป็นทางให้จิตเกิดขึ้นเห็นสิ่งที่กระทบกับจักขุปสาท

ถ้าไม่มีจักขุปสาท ไม่มีหนทางที่จะเห็นสิ่งที่กำลังปรากฏได้ เพราะฉะนั้น จักขุวิญญาณที่กำลังเห็นในขณะนี้เกิดได้ทางทวารเดียว คือ ทางจักขุทวารเท่านั้น แต่รูปารมณฺ์ปรากฏได้ ๒ ทวาร คือ ปรากฏทางจักขุทวารแล้วยังปรากฏทางมโนทวารอีกด้วย เสียงปรากฏทางโสตทวารวิถีแล้วดับไป ก็ยังปรากฏทางมโนทวารอีกด้วย

เพราะฉะนั้น ไม่ว่าจะเป็นการเห็นขณะใด การได้ยินขณะใด ทางจักขุทวารวิถีก็ดี หรือทางโสตทวารวิถีก็ดี ดับไปแล้ว ทางมโนทวารวิถีจะเกิดต่อรู้อารมณ์ที่ทางปัญจทวารหนึ่งทวารใดรู้เสมอไป เป็นปกติ ทำให้มีการตรึงนึกถึงรูปร่างสัณฐาน ทั้งของสิ่งที่ปรากฏทางตา หรือของเสียงที่ปรากฏทางหู ทำให้เข้าใจความหมายต่าง ๆ ได้ด้วยสัญญา ความจำ ทำให้เป็นเรื่องเป็นราว เป็นทุกข์ หรือว่าเป็นสุขมากมาย ก็โดยอาศัยทางใจที่รู้ในความหมายของสิ่งที่ปรากฏทางตา ทางหู ทางจมูก ทางลิ้น ทางกายนั่นเอง

ถ. รูปารมณฺ์ที่ปรากฏทางจักขุทวาร กับรูปารมณฺ์ที่ปรากฏทางมโนทวาร มีอะไรต่างกันบ้างไหม

ส. ไม่ต่างกันเลย ต่างกันที่ทวารเท่านั้นเอง อุปมาเหมือนเวลาที่นกบินไป เกาะกิ่งไม้ เาของนกก็ทาบไปที่กิ่งไม้ทันทีที่นกเกาะที่กิ่งไม้ เพราะฉะนั้น ก็ไม่ต่างกัน เช่นในขณะนี้ แยกไม่ออก และที่จะรู้ว่าไม่ต่างกัน คือ ขณะนี้ทางจักขุทวารวิถี มีรูปารมณฺ์ปรากฏ ดับไป มีภวังคจิตคั่น และมโนทวารวิถีจิตก็เกิดขึ้นรู้รูปารมณฺ์ต่อ เหมือนกันเลย ไม่มีความต่างกัน เพราะการที่รูปารมณฺ์กระทบกับจักขุปสาททำให้เกิด จักขุทวารวิถีจิต ดับไปแล้วก็จริง ภวังคจิตเกิดคั่น แต่การเห็นทางจักขุทวารวิธินั้นเอง เป็นปัจจัยทำให้ภวังคจลนระเหว ภวังคุปัจเจทะเกิด มโนทวาราวชชนจิตรำพึงถึง รูปารมณฺ์ที่เพิ่งดับไป และชวนวิถีทางมโนทวารก็เกิดขึ้นรู้รูปารมณฺ์นั้นต่อ

สำหรับอเหตุกจิต ๑๘ ดวง เป็นวิบากจิต ๑๕ ดวง กิริยาจิต ๓ ดวง ซึ่งวิบากจิต ๑๕ ดวง เป็นอกุศลวิบากจิต ๗ ดวง กุศลวิบากจิต ๘ ดวง

สำหรับอกุศลวิบากจิต ๗ ดวง ได้แก่

อุpekขาสหคตัง จักขุวิญญูณัง คือ จิตเห็นที่เกิดร่วมกับอุpekขาเวทนา ๑
อุpekขาสหคตัง โสตวิญญูณัง คือ จิตได้ยินที่เกิดร่วมกับอุpekขาเวทนา ๑
อุpekขาสหคตัง ฆานวิญญูณัง คือ จิตได้กลิ่นที่เกิดร่วมกับอุpekขาเวทนา ๑
อุpekขาสหคตัง ชิวหาวิญญูณัง คือ จิตลิ้มรสที่เกิดร่วมกับอุpekขาเวทนา ๑
ทุกขสหคตัง กายวิญญูณัง คือ จิตรู้สิ่งที่กระทบสัมผัสกายที่เกิดร่วมกับ
ทุกขเวทนา เพราะเป็นผลของอกุศลกรรม ๑

อุpekขาสหคตัง สัมปฏิจฉันนจิตตัง คือ สัมปฏิจฉันนจิตที่เกิดร่วมกับ
อุpekขาเวทนา ๑

อุpekขาสหคตัง สันตীরณจิตตัง คือ สันตীরณจิตที่เกิดร่วมกับอุpekขาเวทนา ๑
นี่เป็นผลของอกุศลกรรมทั้งหมด ไม่ว่าจะเป็นปาณาติบาต อทินนาทาน หรือ
อกุศลกรรมใด ๆ ที่ได้กระทำแล้ว จะเป็นปัจจัยให้เกิดอกุศลวิบากจิต ๗ ดวง ไม่มี
มากกว่านั้นเลย

สำหรับทางฝ่ายกุศลวิบากมี ๘ ดวง ได้แก่
จักขุวิญญูณเกิดร่วมกับอุpekขาเวทนา ๑
โสตวิญญูณเกิดร่วมกับอุpekขาเวทนา ๑
ฆานวิญญูณเกิดร่วมกับอุpekขาเวทนา ๑
ชิวหาวิญญูณเกิดร่วมกับอุpekขาเวทนา ๑
กายวิญญูณเกิดร่วมกับสุขเวทนา เพราะเป็นผลของกุศลกรรม ๑
สัมปฏิจฉันนจิตเกิดร่วมกับอุpekขาเวทนา ๑
สันตীরณจิตเกิดร่วมกับอุpekขาเวทนา ๑
และเพิ่มสันตীরณจิตที่เกิดร่วมกับโสมนัสเวทนาอีก ๑
รวมเป็นกุศลวิบากจิต ๘ ดวง เป็นเหตุกจิตซึ่งไม่มีเจตสิกที่เป็นเหตุ ๖
เกิดร่วมด้วย

สำหรับจักขุวิญญูณที่เป็นอกุศลวิบาก จะเห็นสิ่งที่ไม่ดีทางตา ถ้าเป็น
กุศลวิบาก จะเห็นสิ่งที่ดีทางตา

สำหรับโสตวิญญูณ เป็นสภาพที่ได้ยินเสียง รู้เฉพาะเสียงที่กระทบกับ
โสตประสาท

ลักษณะของโสตวิญญูณ คือ

มีการรู้เสียงเป็นต้นซึ่งอาศัยโสตะเป็นต้นเป็นลักษณะ หรือจะกล่าวว่ามี
มีการรู้เสียงซึ่งอาศัยโสตะเป็นลักษณะ

มีอารมณ์สักว่าเสียงเป็นรสะ คือ เป็นกิจ

มีภาวะเผชิญเสียงคือรู้เสียงที่กระทบเป็นปัจจุบันฐาน คือ เป็นอาการปรากฏ

มีความไปปราศแห่งกิริยามโนธาตุ คือ ปัญจทวาราวชชนจิต ซึ่งมีเสียงเป็น
อารมณ์เป็นปทัฏฐาน

ถ้าปัญจทวาราวชชนจิตเกิด ย่อมหมายถึงว่าสัททรูปคือเสียงกระทบกับ
โสตประสาทแล้ว ฉะนั้น เมื่อปัญจทวาราวชชนจิตดับ โสตวิญญูณต้องเกิด จะไม่ให้
โสตวิญญูณเกิดนั้น ไม่ได้เลย

เมื่อเสียงกระทบกับโสตประสาทแล้ว ทุกครั้งที่ปัญจทวาราวชชนจิตเกิดและ
ดับไป โสตวิญญูณต้องเกิด

ข้อความใน **สัมโมหวิโนทนี** พระผู้มีพระภาคตรัสอายตนะ ๑๒ โดยความเป็น
ทวาร ๖ และโดยความเป็นอารมณ์แห่งวิญญูณ ๖

โดยความเป็นทวาร ๖ ได้แก่ จักขวยตนะ ๑ โสตายตนะ ๑ ฆานายตนะ ๑
ชีวนายตนะ ๑ กายายตนะ ๑ มนายตนะ ๑

โดยความเป็นอารมณ์แห่งวิญญูณ ๖ คือ รูปายตนะ สิ่งปรากฏทางตา ๑
สัททายตนะ เสียงที่ปรากฏทางหู ๑ คันธายตนะ กลิ่นที่ปรากฏทางจมูก ๑
รสายตนะ รสที่ปรากฏที่ลิ้น ๑ โผฏฐัพพายตนะ เย็นหรือร้อน อ่อนหรือแข็ง
ตึงหรือไหว ที่ปรากฏที่กายประสาท ๑ และธัมมายตนะ อารมณ์ที่จิตรู้ได้ทางมโนทวาร
เท่านั้น ๑

สำหรับบรรดาอายตนะภายใน จักขวยตนะปรากฏ เพราะมีสณนิทสนรูป และสัปปฏิขรรูปเป็นอารมณ์ จึงทรงแสดงเป็นอันดับแรก ต่อจากนั้นทรงแสดง โสตายตนะเป็นต้น ซึ่งมีสณนิทสนรูป คือ รูปที่เห็นไม่ได้ และสัปปฏิขรรูปเป็นอารมณ์

นี่คือการกล่าวถึงชีวิตประจำวัน อย่างเรื่องได้ยินกับเรื่องเสียง เป็นปกติธรรมดาจริง ๆ เมื่อใดเสียงจึงปรากฏ ก็เมื่อมีอายตนะภายใน คือ โสตปสาทรูปซึ่งเป็น โสตายตนะ ฉะนั้น ถ้าใครไม่มีโสตปสาทรูป แม้มีเสียง ก็ไม่ได้ยิน สำหรับผู้นั้น เสียงไม่ปรากฏ

อีกประการหนึ่ง บรรดาอายตนะภายใน ทรงแสดงจักขวยตนะและ โสตายตนะก่อน เพราะมีอุปการะมาก โดยที่เป็นเหตุแห่งทัสนานุตรริยะและ สวнанานุตรริยะ

สำหรับทางหู มีความสำคัญโดยเป็นสวнанานุตรริยะ ทำให้มีการได้ยินได้ฟังสิ่งที่ ประเสริฐสุด คือ พระธรรม

แต่ถ้ามีแต่โสตปสาท ไม่มีเสียง ก็ไม่มีประโยชน์อะไร เหมือนกับถ้ามีตา มีหู มีจมูก มีลิ้น มีกาย แต่ไม่มีรูปกระทบตา ไม่มีเสียงกระทบหู ไม่มีกลิ่นกระทบจมูก ไม่มีรสกระทบลิ้น ไม่มีโณภูมิจับกระทบกาย ก็ไม่มีความหมายใด ๆ ทั้งสิ้น แต่เพราะสภาพธรรมทั้งหลายไม่ได้มีแต่จักขูปสาท โสตปสาท ฆานปสาท ชิวหาปสาท กายปสาท แต่ยังมีธาตุซึ่งเป็นรูปธาตุแต่ละอย่าง ซึ่งกระทบกับอายตนะแต่ละทาง ทำให้เกิดการประชุมกัน มีการรู้อารมณ์เกิดขึ้นแต่ละขณะจิตและดับไป

ซึ่งถ้าพิจารณาโดยความเป็นธาตุ ไม่มีสัตว์ ไม่มีบุคคล ไม่มีตัวตน ไม่มีชื่อเลย อย่างการเห็น ก็เป็นธาตุชนิดหนึ่ง การได้ยินก็เป็นธาตุชนิดหนึ่ง การได้กลิ่นก็เป็นธาตุชนิดหนึ่ง เอาความเป็นสัตว์ เป็นบุคคล เป็นตัวตนออก จะเห็นตามความเป็นจริงว่า แต่ละขณะนี้เป็นเพียงแต่ละธาตุ ซึ่งอาศัยเหตุปัจจัยต่าง ๆ กันเกิดขึ้นปรากฏ และดับไป

สำหรับความสำคัญของโสตวิญญาน คือ จิตที่ได้ยินเสียง มีมาก ถ้าโสตวิญญาน คือ จิตได้ยิน ไม่เกิดสักขณะเดียว โลกนี้จะเจียนสักแคไหน ไม่ว่า

เสียงอะไรทั้งนั้นไม่มีเลย ทางตาเพียงเห็นเป็นสีล้วนวิณณะต่าง ๆ มีสัญญาความทรงจำในสิ่งที่ปรากฏ มีการหมายรู้ลักษณะของสิ่งที่ปรากฏ เป็นสัตว์ เป็นบุคคล มีการเคลื่อนไหว มีการแสดงอาการปฏิกิริยา มีการเดิน มีการกระทำการงานต่าง ๆ แต่ไม่มีการพูด ไม่มีเสียง โลกนี้จะเป็นอย่างไร คงจะเจียมมาก เพราะไม่มีแม้แต่เสียงแผ่ว ๆ เบา ๆ ไม่ปรากฏเลย

สำหรับผู้ที่ไม่ได้มีโสติดปสาท ให้คิดถึงสภาพของผู้ที่หูหนวก โดยเฉพาะตั้งแต่กำเนิด คือ เพราะปฏิสนธิจิตเป็นอุpekขาสันติริณกุศลวิบากที่กรรมอื่นตัดรอนทำให้โสติดปสาทไม่เกิด สำหรับบุคคลนั้นเสียงไม่ปรากฏ ไม่มีการได้ยิน ไม่มีการรับรู้เรื่องราวใด ๆ ทางหูเลย ฉะนั้น บุคคลนั้นจึงไม่สามารถอบรมเจริญปัญญาจนสามารถรู้แจ้งอริยสัจธรรมได้ เพราะว่าไม่มีโอกาสได้ยินได้ฟังพระธรรมเพื่อจะได้เข้าใจสภาพธรรมที่กำลังปรากฏยิ่งขึ้น

เพราะฉะนั้น เสียงมีความสำคัญอย่างยิ่ง เพราะโสตวิญญาณเกิดขึ้นได้ยินเสียงนั้น และสำหรับผู้ที่เป็นมนุษย์ ก็มีความสามารถที่จะรู้ความสูงต่ำของเสียง มีสัญญาความจำในเสียง จนสามารถรู้ความหมายของเสียงต่าง ๆ และพิจารณาจนกระทั่งสติปัญญาเจริญขึ้น สามารถเข้าใจลักษณะของสภาพธรรมที่กำลังปรากฏได้

สำหรับโสตวิญญาณ มีเพียง ๒ ดวงเท่านั้น คือ เป็นอกุศลวิบาก ๑ ดวง และเป็นกุศลวิบาก ๑ ดวง

โสตวิญญาณอกุศลวิบาก เกิดร่วมกับอุเบกขาเวทนาในขณะที่ได้ยินเสียงที่น่าพอใจ ส่วนโสตวิญญาณอกุศลวิบากก็เกิดร่วมกับอุเบกขาเวทนาในขณะที่ได้ยินเสียงที่ไม่น่าพอใจ ขณะใดที่ได้ยินเสียงที่ไม่น่าพอใจ ขณะนั้นเป็นธาตุชนิดหนึ่งซึ่งเป็นโสตวิญญาณอกุศลวิบากจิตเกิดร่วมกับอุเบกขาเวทนา และในขณะที่ได้ยินเสียงที่น่าพอใจ ก็ไม่หลงลืมสติ ระลึกลักษณะของเสียง หรือระลึกลักษณะของสภาพที่ได้ยิน และรู้ว่าทั้ง ๒ อย่างเป็นธาตุที่ต่างกัน คือ เสียงมีลักษณะที่ปรากฏในขณะนี้ เป็นเสียงที่ปรากฏ ปรากฏกับสภาพที่กำลังรู้เสียง หรือได้ยินเสียง ซึ่งเป็นนามธรรม

เพราะฉะนั้น สภาพที่กำลังรู้เสียง ต้องไม่ใช่ลักษณะของเสียงที่กำลังปรากฏ ซึ่งขณะนั้นจะรู้ได้ว่า ไม่ใช่ตัวตน ไม่ใช่สัตว์ ไม่ใช่บุคคล เป็นแต่เพียงนามธรรมที่เป็น กุศลวิบากเกิดขึ้นได้ยินเสียงที่น่าพอใจ หรือเป็นนามธรรมชนิดหนึ่งซึ่งเป็นอกุศลวิบากเกิดขึ้นได้ยินเสียงที่ไม่น่าพอใจ

นี่เป็นชีวิตประจำวัน ยังไม่กล่าวถึงสุข ทุกข์ โทมนัส โสมนัสใด ๆ ที่เกิด หลังจากโสตวิญญูณเกิดขึ้นได้ยินเสียงและดับไป เป็นชีวิตประจำวันจริง ๆ ที่จะต้อง พิจารณาความสำคัญของโสตวิญญูณ ที่นำมาซึ่งโทมนัสหรือโสมนัสมากมาย เพราะว่าสุขทุกข์ใด ๆ ที่เกิดขึ้น อาศัยทางตาได้ ทางหูได้ ทางจมูกได้ ทางลิ้นได้ ทางกายได้ แต่ทุกข์จริง ๆ ซึ่งไม่เนื่องกับใจ ต้องอาศัยกายปสาท หรือกายวิญญูณ เท่านั้น สำหรับโสมนัสเวทนาและโทมนัสเวทนาอาศัยเกิดได้หมด หลังจากเห็น หลังจากได้ยิน หลังจากได้กลิ่น หลังจากลิ้มรส หลังจากรู้สิ่งที่กระทบสัมผัส

๑๔๕๒

ที่ห้องประชุมตึกสภาการศึกษามหาวิทยาลัย

วันอาทิตย์ที่ ๒๘ กรกฎาคม ๒๕๖๔

เพราะฉะนั้น ขึ้นอยู่กับการเข้าใจสภาพธรรมเพิ่มขึ้น ที่จะทำให้ไม่หวั่นไหว ต่อเสียงที่ปรากฏที่กระทบหู ซึ่งทุกคนจะเห็นได้ว่า หวั่นไหวตั้งแต่เริ่มกระทบ คือ ถ้าเป็นเสียงที่ดีที่ยังไม่ดับ กระทบกับโสตปสาทที่ยังไม่ดับ กระทบกับภวังคจิต เป็น ปัจจัยให้จิตขณะต่อไปเป็นภวังคจลนะ คือ ไหว และดับไป เมื่อภวังคจลนะไหวและดับไปแล้ว เป็นปัจจัยให้ภวังคบุปผเจตนะซึ่งเป็นกระแสภวังคดวงสุดท้ายเกิดขึ้นและก่อดับ นี่ยังไม่มีการได้ยินเสียง แต่เสียงที่กระทบเป็นปัจจัยทำให้จิตหวั่นไหวไปตามเสียงนั้น และเมื่อภวังคบุปผเจตนะดับไป ปัญจทวารารวัชชนจิตคือวิถิจิตขณะแรกต้องเกิด เพราะเมื่อภวังคบุปผเจตนะดับไปแล้ว ที่จะไม่ให้มีวิถิจิตเกิดต่อ นั้น เป็นไปไม่ได้เลย

และเมื่อเสียงกระทบกับโสตปสาท ปัญจทวารารวัชชนะหรือจะเรียกว่า โสตทวารารวัชชนะก็ได้ เกิดขึ้นรู้เสียงที่กระทบหูและดับไป ขณะนั้นเป็น อุเบกขาเวทนา ยังไม่เป็นเวทนาอื่น เมื่อปัญจทวารารวัชชนจิตรู้ว่าเสียงกระทบหู และดับไป โสตวิญญูญาณซึ่งเป็นกุศลวิบากจึงเกิดขึ้นได้ยินเสียงนั้น ชั่วขณะเดียว

ถ้าขณะนี้มีสังขารมณที่เป็นอิฏฐารมณที่น่าพอใจกระทบ จะได้ทราบ ว่า จิตเริ่ม หวั่นไหวไปในขณะใดบ้าง เพราะว่าเมื่อโสตวิญญูญาณเกิดร่วมกับอุเบกขาเวทนาดับไปแล้ว สัมปฏิจฉันนจิตที่เกิดร่วมกับอุเบกขาเวทนาเกิดขึ้นรับอารมณ์นั้นต่อและดับไป ถ้าอารมณ์นั้นเป็นอารมณ์ที่ดีปานกลาง อุเบกขาสันตริณกุศลวิบากจิตจะเกิดขึ้น พิจารณาอารมณ์นั้นต่อจากสัมปฏิจฉันนจิตและดับไป หลังจากนั้น โวภูตัพพนจิต เกิดต่อ ตามการสะสมที่ได้สะสมมาว่าจะจะเป็นกุศลหรืออกุศล เมื่อโวภูตัพพนจิตดับไป ชวณะที่เกิดต่อสำหรับผู้ที่ไม่ใช่พระอรหันต์ ขณะนั้นถ้าไม่เป็นกุศลก็เป็นอกุศล ประเภทหนึ่งประเภทใด คือ หวั่นไหวไปเพราะเสียงที่กระทบกับโสตปสาท ซึ่งเป็นไปอย่างรวดเร็ว

ถ้ามีความพอใจในเสียงนั้น ก็เป็นโลภมูลจิตเกิดดับสลับต่อกัน ๗ ขณะ ถ้าเป็นความไม่พอใจในเสียงนั้น ก็เป็นโทสมูลจิตเกิดดับสลับต่อกัน ๗ ขณะ หรือ มิฉะนั้นก็เป็นโมหมูลจิตเกิดดับสลับต่อกัน ๗ ขณะ เมื่อดับไปแล้ว ยังมีतालัมพนจิตซึ่งเป็นวิบากอีก ๒ ขณะ ก่อนที่เสียงซึ่งมีอายุเท่ากับการเกิดดับของจิต ๑๗ ขณะจะดับไป

นี่คือชีวิตประจำวันซึ่งสะสมอกุศลมากมาย ถ้าสติปัฏฐานไม่เกิด จะเห็นได้ว่า ไม่มีใครยับยั้งนามธาตุ คือ จิตเจตสิกที่จะเกิดขึ้นเป็นไป ในขณะที่เสียงกระทบหู หรือ รูปกระทบตา กลิ่นกระทบจมูก รสกระทบลิ้น กายกระทบสิ่งที่กำลังปรากฏเป็น เย็นหรือร้อน อ่อนหรือแข็ง ตึงหรือไหว แต่ไม่ใช่เพียงเท่านั้น หลังจากที่ถูกดับไปและ ภาวังจิตเกิดต่อ มโนทวารวิถีจิตยังรับรู้อารมณ์นั้นต่อไปอีก และก็มี ความหวั่นไหวไป ด้วยโลภะบ้าง โทสะบ้าง โมหะบ้างตามการสะสมของจิต จนกระทั่งรู้ค่า รู้ความหมาย ถึงแม้ว่าเสียงนั้นจะดับไปนานหลายชั่วโมก หรือหลายวัน ก็อาจจะยัง คิดถึง เป็นปัจจัยให้เกิดโทมนัสเวทนา หรือว่าโสมนัสเวทนาได้

นี่คือเพียงสภาพธรรมเกิดขึ้นกระทบประชุมกันทำให้เกิดการได้ยิน และมีความ หวั่นไหวมากมาย ตั้งแต่เมื่อรู้เสียงที่ยังไม่ดับ จนกระทั่งเสียงนั้นดับไปแล้ว

เพราะฉะนั้น ถ้าเข้าใจความจริงอย่างนี้ สติปัฏฐานจะเกิดระลึกได้ว่า สภาพธรรมเกิดขึ้นและดับไปเร็วมาก ไม่ควรที่จะติดตามให้เศร้าหมองเป็นทุกข์กังวลกับ สิ่งที่ผ่านมาแล้ว แต่ควรที่สติจะระลึกถึงลักษณะของสภาพธรรมที่กำลังปรากฏเดี๋ยวนี้ มิฉะนั้นแล้ว พระธรรมจะไม่สามารถกำจัดทุกข์ โทมนัส หรือว่าอภิชฌาและโทมนัสได้ แต่พระธรรมที่พระผู้มีพระภาคได้ทรงแสดงแล้วสามารถกำจัดอภิชฌา ทุกข์ และ โทมนัสได้ ก็ด้วยสติที่เกิดและระลึกถึงลักษณะของสภาพธรรมที่กำลังปรากฏทันที

ด้วยเหตุนี้ พระผู้มีพระภาคจึงได้ทรงแสดงเรื่องของสภาพธรรมที่มีเป็นปกติ ในชีวิตประจำวันโดยละเอียดจริง ๆ เพื่อให้เห็นความเป็นธาตุ ความไม่ใช่ตัวตน สัตว์บุคคลของสภาพธรรมแต่ละอย่าง จนกว่าสติจะระลึกจนชำนาญ จนสามารถรู้ชัด จนละคลายการยึดถือสภาพธรรมว่าเป็นตัวตนได้

เสียง มีเป็นปกติ เป็นธาตุชนิดหนึ่ง ถ้าเพียงโสตปสาทไม่มี โลกนี้เงียบ แต่ไม่หมดกิเลส เพราะยังมีทวารอื่น เช่น ทางตา ทางจมูก ทางลิ้น ทางกาย ทางใจ

อัฐุสาลินี จิตตูปาทกัณฑ์ แสดงปัจจัยให้เกิดโสตวิญญูญาณ คือ

อสมันนัตตา โสตัสสะ เพราะโสตปสาทยังไม่แตกดับ

คือ โสตปสาทรูปที่เกิดจะมีอายุ ๑๗ ขณะ ช่วงที่ยังไม่ดับเท่านั้นจึงจะเป็นปัจจัยให้เกิดโสตวิญญูญาณได้

อาปาถคัตตตา สัททธานัง เพราะเสียงทั้งหลายมาสู่คลอง คือ กระแทกกับโสตปสาท

อากาศสันนิสสิดัง อาคัยอากาศ

มนสิการเหตุกัง มิมนสิการเป็นเหตุ

มนสิการในที่นี้ ได้แก่ ปัญจทวาราวชชนจิต ซึ่งเป็นวิधिปฏิบัติภาทมนสิการ ถ้าปัญจทวาราวชชนจิตเกิดและดับไป โสตวิญญูญาณต้องเกิดต่อ ไม่มีใครสามารถยับยั้งได้

อัฐุสาลินี รูปกัณฑ์ อธิบายลักษณะของโสตปสาทรูป มีข้อความว่า

ชื่อว่าโสตะ เพราะอรรถว่า ได้ยิน โสตะที่เป็นปสาทรูปนั้นเกิดในประเทศ คือ ที่ที่มีฐานฐานดั่งวงแหวน มีขนแดงละเอียดงอกขึ้นภายในช่องแห่งสสมการโสตะ

สสมการโสตะ คือ หูทั้งหมดที่ประกอบด้วยส่วนต่าง ๆ ที่เป็นที่อาศัยของโสตปสาทรูป

อันธาตุทั้งหลายมีประการดังกล่าวแล้วอุปการะ อันอุตุ จิต และอาหาร อุปัทมภ อันอายุ คือ ชีวิตรูป อนุบาล คือ รักษา อันโคจรรูป มีวัณณะ คือ สี เป็นต้นแวดล้อมแล้ว ย่อมให้สำเร็จความเป็นวัตถุและทวารแห่งวิถิจิต มีโสตวิญญูญาณ เป็นต้น ตามสมควร

ในขณะนี้เอง ถ้าจะรู้ลักษณะของโสตปสาทรูปว่าอยู่ที่ไหน และสัมผัสการโสตะ คือ หูที่ประกอบด้วยส่วนต่าง ๆ ซึ่งเป็นที่อาศัยของโสตปสาทรูป จะเห็นได้ว่า ต้องอาศัยธาตุอื่นอุปการะ คือ อุตฺต จิต อาหาร และชีวิต มิฉะนั้นแล้วจะไม่สามารถเป็นสภาพที่ดำรงชีวิตที่ทำให้การได้ยินเกิดขึ้นได้

ข้อความใน **อภฺฐสาสนี รูปกัณท์** แสดงวิเสสลักษณะของโสตปสาทรูป ซึ่งเป็นรูปที่เกิดเพราะกรรมเป็นสมุฏฐาน มีลักษณะพิเศษ สามารถรับกระทบเฉพาะเสียง

วิเสสลักษณะ คือ ลักษณะเฉพาะของโสตปสาทรูป ได้แก่

สัททาภิฆาตารหุตตปสาทลักขณัง โสตุกามตานิทานกัมมสมุฏฐานภูตตปสาทลักขณัง วา โสตัง โสตมีความใสแห่งภูตรูปอันควรแก่การกระทบเสียง เป็นลักษณะ หรือมีความใสของภูตรูปอันมีกรรมเป็นสมุฏฐานอันเป็นเหตุของบุคคลผู้ใคร่เพื่อจะฟังเป็นลักษณะ

สัทเทสุ อาวิญจนรสัง มีการชักมาที่เสียงเป็นรสะ

ในบางแห่งจะแปลว่า มีการคร่าเสียงทั้งหลายมาเป็นรสะ คือ มีการกระทบเสียงเป็นกิจ

โสตวิญญานัสสสะ อาธารภาวปัจจุပ္ปฐานัง มีความเป็นที่รองรับแห่งโสตวิญญานเป็นปัจจุပ္ปฐาน

คือ เป็นที่เกิดของจิตที่กำลังได้ยิน ขณะที่กำลังได้ยินในขณะนี้ จิตได้ยินเกิดที่โสตปสาทรูป ไม่ได้เกิดที่จักขุปสาทซึ่งจิตเห็นกำลังเกิดขึ้น

โสตกามตานิทาน กัมมชภูตปทฐฐานัง มีภูตรูปอันเกิดแต่กรรมซึ่งมีความประสงค์จะฟังเป็นปทฐฐาน คือ เป็นเหตุ

นี่คือสภาพธรรมที่ไม่มีใครสามารถสร้างขึ้นมาได้เลย นอกจากกรรมเท่านั้น ที่เป็นปัจจัยให้โสตปสาทรูปเกิดหรือไม่เกิด

ถ. ขณะนี้ถ้าเราได้ยินเสียงตีระฆัง มีเสียงปรากฏ ระลึกรู้ ถือว่าเป็น
สังขารมณเฑาะว์ ใช่ไหม

ส. ในขณะที่เสียงกำลังปรากฏ ระลึกลักษณะของเสียง

ถ. ลักษณะของเสียงเป็นสังขารมณเฑาะว์

ส. รู้ว่าเป็นสภาพธรรมอย่างหนึ่งซึ่งมองไม่เห็น แต่ได้ยินได้

ถ. ถ้าระลึกที่อาการได้ยินก็เป็นนาม ใช่ไหม

ส. ใช่

ถ. เมื่อกลับไปบ้าน นึกถึงเมื่อตอนกลางวันว่า เราได้ยินเสียงระฆัง
ขณะนั้นเป็นอดีตสังขารมณเฑาะว์ ใช่ไหม

ส. ใช่

ถ. เมื่อไปถึงบ้านแล้ว ขณะนั้นเป็นสังขารมณเฑาะว์ หรือเป็นธัมมารมณเฑาะว์

ส. สังขารมณเฑาะว์ หมายความว่าถึงเสียง เพราะฉะนั้น ต้องคิดถึงลักษณะเสียง
ถูกไหม เสียงเป็นสภาพธรรมที่มีลักษณะที่กระทบและปรากฏทางหู ในขณะที่เสียง
กำลังปรากฏจริง ๆ เป็นปัจจุบันทางโสตทวารวิถี แต่เมื่อเสียงดับไป ทางมโนทวารวิถี
เกิดต่อ มีเสียงที่ดับไปแล้วเป็นอดีตสังขารมณเฑาะว์ได้ นั่นอย่างหนึ่ง ลักษณะของเสียงเป็น
อย่างนั้น แม้ว่าจะปรากฏทางปัญจทวารแล้ว ก็ยังปรากฏทางมโนทวารต่อด้วย
นี่ตอนหนึ่ง

ถ้าตอนเย็น ตอนค่ำ เสียงนั้นไม่ปรากฏแล้ว แต่ลักษณะของเสียงที่สัญญา
จำไว้ สัญญาเจตสิกเกิดขึ้นมีเสียงซึ่งดับไปแล้วเป็นอารมณ์ ไม่ใช่เสียงอื่น เสียงแต่ละ
เสียงมีลักษณะเฉพาะของเสียงนั้น ๆ เสียงระฆังก็เสียงหนึ่ง เสียงกลองก็อีกเสียงหนึ่ง
เพราะฉะนั้น เวลาที่สัญญาจำเสียงหนึ่งเสียงใด ขณะที่สัญญาเกิดขึ้นจำเสียงที่เคย
ได้ยินแล้ว ในขณะนั้นกำลังมีเสียงหนึ่งเสียงใดจะเป็นเสียงกลอง หรือจะเป็นเสียงระฆัง
ก็ได้ แต่ต้องมีลักษณะนั้นที่จำไว้เป็นอารมณ์ ขณะนั้นชื่อว่ามโนอดีตสังขารมณเฑาะว์
เป็นอารมณ์ แต่ต้องมีลักษณะเหมือนกันจริง ๆ

ถ. คล้าย ๆ เห่ง ๆ (ทำเสียงระฆัง)

ส. ถ้าในขณะนั้นและจำได้ว่าเป็นเสียงนั้นเกิดขึ้นจริง ๆ อย่างนั้น ต้องมีลักษณะของเสียงนั้นด้วย

ถ. แต่ต้องมีคำว่า อตฺตสัททารมณ

ส. เพราะขณะนั้นไม่ใช่เสียงนั้นกระทบกับโสตประสาทจริง ๆ แต่สัญญาความจำ จำไว้ละเอียดจริง ๆ จนเสมือนเสียงนั้นปรากฏในลักษณะนั้น แต่เมื่อไม่ปรากฏ จึงเป็นอตฺตสัททารมณ

ถ. จะนับว่าเป็นธัมมารมณใหม่

ส. ธัมมารมณ หมายความว่าอารมณ์ที่รู้ได้เฉพาะทางใจทางเดียว เพราะฉะนั้น รูปที่กำลังปรากฏทางตา แม้ว่าทางใจ คือ ทางมโนทวาร ก็รู้นั้น แต่รูปารมณก็ยังคงเป็นรูปารมณ รูปารมณจะเปลี่ยนเป็นธัมมารมณไม่ได้ เพราะธัมมารมณหมายถึงอารมณ์ใด ๆ ก็ตามที่สามารถรู้ได้เฉพาะทางมโนทวาร ทวารเดียวเท่านั้น

จิตรู้ได้เฉพาะทางมโนทวารทวารเดียว จิตจึงเป็นธัมมารมณ เจตสิกรู้ได้เฉพาะทางมโนทวารทวารเดียว เจตสิกจึงเป็นธัมมารมณ รูปอื่นที่นอกจากวิณณะ นอกจากเสียง นอกจากกลิ่น นอกจากรส นอกจากโผฏฐัพพะ ก็เป็นธัมมารมณ

ถ. หมายความว่า ถ้าทางตาต่อทางใจ ไม่เป็นธัมมารมณ

ส. รูปายตนะ หรือรูปารมณ จะเป็นธัมมารมณไม่ได้ ไม่ว่าจะเป็นขณะที่กำลังปรากฏทางตาก็เป็นรูปารมณ ขณะที่มโนทวารรู้ ก็รู้นั้นแหละ แต่รู้ทางใจต่อ

ถ. รู้ทางใจต่อ นั้น ไม่นับว่าเป็นธัมมารมณหรือ

ส. ไม่เป็น เพราะว่าธัมมารมณหมายถึงอารมณ์ใด ๆ ก็ตามที่สามารถรู้ได้เฉพาะทางใจทางเดียว

รูปารมณจะไม่เปลี่ยนสภาพของรูปารมณเลย ไม่ว่าจะรู้ทางทวารไหน รูปารมณที่กำลังปรากฏทางตา เวลาที่ผ่านทางจักขุทวารวิถี คือ รูปารมณนั้นดับแล้ว

ภวังคจิตเกิดขึ้นแล้ว มโนทวารวิถีจิตเกิดรู้รูปารมณีนั่นสืบต่อ รูปารมณียังคงมีลักษณะของรูปารมณณ์ และก็เป็นรูปารมณณ์ ไม่เปลี่ยน

ในอรรถกถามีข้อความที่แสดงว่า ถ้าแกว่งก้านธูปที่จุดแล้ว แสงไฟจะปรากฏเป็นวงตามทีแกว่ง แต่ความจริงแสงไฟจะเป็นวงอย่างนั้นไม่ได้เลย แสงไฟจริง ๆ จะปรากฏเพียงชั่วแต่ละขณะ ซึ่งไม่ใช่เป็นวงตามการแกว่ง เพราะฉะนั้น รูปารมณณ์ ไม่ว่าจะปรากฏทางตา และผ่านไปถึงทางใจ จนกระทั่งปรากฏเป็นวงของแสงไฟของก้านธูปก็ตาม ขณะนั้นลักษณะของรูปารมณณ์ก็เป็นรูปารมณณ์ ไม่ว่าจะปรากฏทางตา หรือปรากฏทางใจ ลักษณะของเสียงจะปรากฏทางหู หรือทางมโนทวารวิถีจิตจะรู้เสียงนั้นสืบต่อ แม้ว่าเสียงนั้นจะดับไปแล้ว แต่การสืบต่อทางมโนทวารวิถีที่รับอารมณ์ต่อจากทางโสตทวารวิถี เสียงต้องเป็นเสียง มีลักษณะของเสียง จะเปลี่ยนเป็นลักษณะอื่นไม่ได้

เพราะฉะนั้น รูปารมณณ์ไม่ใช่ธัมมารมณณ์ สัททวารมณณ์ไม่ใช่ธัมมารมณณ์ คันธารมณณ์ไม่ใช่ธัมมารมณณ์ รสารมณณ์ไม่ใช่ธัมมารมณณ์ โผฏฐัพพารมณณ์ไม่ใช่ธัมมารมณณ์ ธัมมารมณณ์ต้องหมายความว่าถึงสิ่งอื่นทั้งหมดที่ไม่สามารถรู้ได้ทางตา ทางหู ทางจมูก ทางลิ้น ทางกาย รู้ได้เฉพาะทางใจทางเดียว จึงเป็นธัมมารมณณ์

ถ. เมื่อรูปารมณณ์ปรากฏทางตาและดับไป มโนทวารวิถีก็รับรูปารมณณ์นั้นต่อ ซึ่งยังถือว่าเป็นรูปารมณณ์อยู่ โดยนัยเดียวกัน ทางหู ทางจมูก ทางลิ้น ทางกาย ข้อนี้ไม่สงสัย ที่สงสัย คือ เมื่อได้รับรูปารมณณ์ หรือสัททวารมณณ์ เรารู้ทางตา ทางหูแล้ว ตั้งแต่เข้า ตอนเย็นกลับไปถึงบ้านก็นึกถึงเสียง นึกถึงรูปที่เห็นนั้น ลักษณะอย่างนี้ยังจัดว่าเป็นรูปารมณณ์ หรือสัททวารมณณ์อยู่หรือเปล่า

ส. ไม่ใช่เพียงนึก แต่ต้องมีลักษณะของรูปนั้น ๆ ลักษณะอย่างนั้นด้วย

ถ. คล้ายกับได้ยินแล้ว ๆ อยู่อย่างนั้น

ส. เหมือนอย่างนั้นทีเดียว ไม่ใช่เพียงแค่คิด

ถ. หากเพียงคิดว่า เมื่อวานนี้เราเห็นอย่างนั้น เราได้ยินอย่างนั้น ต้องเป็นธัมมารมณณ์

ส. เป็นเรื่อง เป็นบัญญัติ เป็นเรื่องราวมากกว่า

ถ. เป็นหน้าที่ของมโนทวาร

ส. ขณะนี้จะระลึกถึงกลิ่นดอกมะลิ ระลึกอย่างไรจึงจะเหมือนกับที่เคยได้กลิ่นนั้นจริง ๆ ต้องปรากฏเสมือนกับที่เคยได้กลิ่นมาแล้ว แล้วแต่ว่าจะมีความประทับใจมากแค่ไหน แต่ข้อความในอรรถกถาแสดงว่า การน้อมนึกถึงอารมณ์ต่าง ๆ อาจะด้วยการเคยเห็น หรือเพียงด้วยการได้ยิน แต่อรรถกถาจารย์ทั้งหลายก็ไม่ถือเอานัยนี้ เช่นเป็นต้นว่า ไม่เคยเห็นพระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าเลย แต่เวลาที่อ่านในพระไตรปิฎกจะมีมหาปุริสลักษณะ ซึ่งใจของแต่ละคนจะน้อมนึกไปถึงพระสุรเสียงบ้าง พระฉวีบ้าง หรือลักษณะของพระเนตรบ้าง พระขงฆ์บ้างก็แล้วแต่ ก็เป็นการน้อมนึกโดยอาศัยการที่เคยเห็นสีนั้น ๆ หรือน้อมนึกไปว่า เสียงคงจะเป็นไปในลักษณะนั้น ๆ โดยที่ไม่ได้เคยเห็นมาก่อนเลย โดยนัยนี้ ท่านอรรถกถาจารย์ก็ไม่ถือเอา

เพราะฉะนั้น สติปัฏฐานเท่านั้นที่สามารถระลึกและรู้ได้จริง ๆ ว่า ในขณะนั้นมีอดีตูปารมณเป็นอารมณ์จริง ๆ หรือเป็นแต่เพียงสัญญา ความทรงจำบัญญัติเรื่องราวของรูปารมณ คันถารมณ รสารมณ โณภูมัพพารมณนั้น ๆ

บางท่านอาจจะเคยได้กลิ่นหอมแปลก ๆ และยังรู้สึกเหมือนกับติดจมูกอยู่ ก็เป็นเรื่องที่รู้เฉพาะตน แต่ให้ทราบว่า รูปที่เคยเห็นก็ดี เสียงที่เคยได้ยินก็ดี กลิ่น รส โณภูมัพพะที่เคยกระทบสัมผัสก็ดีที่ดับไปแล้ว เป็นอดีตูปารมณ สัททวารมณ คันถารมณ รสารมณ โณภูมัพพารมณ ไม่ใช่ธัมมารมณ เพราะฉะนั้น วิธีจิตที่รู้อารมณ์ทางใจ รู้อารมณ์ได้ทั้ง ๖ อารมณ์ แต่สำหรับธัมมารมณนั้น รู้ได้เฉพาะมโนทวารวิธีเท่านั้น นี่เป็นความต่างกัน

๑๔๕๓

ที่ห้องประชุมตึกสภากาการศึกษามหาวิทยาลัย

วันอาทิตย์ที่ ๒๘ กรกฎาคม ๒๕๖๔

อัฐสาลินี รูปกัณฑ์ อธิบายสัททายนินิตเทศ ข้อ ๖๒๐ แสดง
วิเสสลักษณะ คือ ลักษณะเฉพาะของสัททรูป มีข้อความว่า

สัพพะ เจโส โสตปปฏิหนนลักขณ สัทโท เสียงทั้งหมดมีการกระทบกับโสตะ
เป็นลักษณะ

โสตวิญญูณัสสะ วิสยภาวรโส มีความเป็นอารมณ์ของโสตวิญญูณเป็นรส
ตัสเสว โคจรปัจจุภูฐาน มีความเป็นโคจรของโสตวิญญูณนั้นนั่นแหละ
เป็นปัจจุภูฐาน

มีมหาภูตรูป ๔ เป็นปทัฐาน

ถ้าไม่มีมหาภูตรูป ๔ เสียงก็มีไม่ได้

... (เสียงออก)

มีใครรู้ เสียงที่ได้ยินเมื่อก็ปรากฏเพราะมีโสตปสาทรูปเป็นปัจจัย และมีสภาพ
ของเสียงนั่นเองเป็นปัจจัยด้วย เพราะถ้ามีแต่โสตปสาทรูป ไม่มีเสียงกระทบ
การได้ยินก็เกิดไม่ได้ เสียงปรากฏไม่ได้ หรือถ้ามีแต่เสียง โสตปสาทรูปไม่มี การได้ยิน
ก็เกิดไม่ได้

เพราะฉะนั้น ความเป็นปัจจัยของธาตุแต่ละอย่างซึ่งประชุมรวมกัน ทำให้
สภาพรู้เกิดขึ้นเพียงขณะเดียวและดับไป เวลานี้ไม่มีเสียงนั้นแล้ว โสตปสาทรูปก็ดับ
ไปแล้ว เสียงก็ดับไปแล้ว

สำหรับปัจจัยที่ ๓ ที่ทำให้เกิดการได้ยิน คือ อากาสดาตุ ซึ่งข้อความใน
อัฐสาลินี รูปกัณฑ์ แสดงเปรียบเทียบเหมือนจะเข้ มีข้อความว่า

แม้โสตนี้ก็เหมือนกัน พอใจสิ่งที่เป็นโพรง อาศัยอากาศ ชอบใจในโพรงช่องหู เท่านั้น อากาศในช่องหูเท่านั้นเป็นปัจจัยในการได้ยินเสียง แม้อวัยวะคือ อากาศ ที่โผล่ตลอดอย่างท้องฟ้าเป็นต้น ก็ควรเป็นปัจจัยเหมือนกัน ด้วยว่าเมื่อบุคคลสดหรือสาธยายภายในอ้า เสียงก็หาเจาะอ้าหรือพังฝ่าอ้าออกไปข้างนอกไม่ แต่ก็ออกไปตามช่องประตูหน้าต่าง เมื่อกระทบกันโดยสืบต่อ ๆ กันแห่งธาตุ ย่อมกระทบโสตประสาทในลำดับแห่งการกระทบ คนที่นั่งอยู่บนหลังอ้าย่อมรู้ว่า คนขี่ไถนั่งกำลังสด หรือว่ากำลังสาธยาย เมื่อเป็นเช่นนั้น โสตก็นับว่ามีอารมณ์เป็นสัมปัตตะ (คือมีอารมณ์ที่มาถึงตน)

เป็นชีวิตประจำวันจริง ๆ ถ้าใครพูดเรื่องอะไรในห้องที่ปิดประตูหน้าต่างหมด คนข้างนอกก็ได้ยินไม่ได้ ถึงแม้จะมีโสตประสาท และมีเสียงอยู่ภายในห้องซึ่งปิดประตูหน้าต่างหมด ถ้ามีช่องของอากาศ จะเป็นช่องประตูหรือหน้าต่างก็ตาม เมื่อกระทบสืบต่อกันแห่งธาตุ คือ เสียงนั้น ย่อมกระทบโสตประสาทในลำดับแห่งการกระทบ คนที่อยู่ข้างนอก หรือคนที่อยู่หลังอ้ายก็สามารถรู้ได้ว่า คนขี่ไถนั่ง ๆ กำลังพูด หรือว่ากำลังสด หรือว่ากำลังสาธยาย

ข้อความต่อไป

ถามว่า ก็โสตนี้มีอารมณ์เป็นสัมปัตตะหรือ

คือ อารมณ์แยกเป็น ๒ อย่าง ได้แก่ สัมปัตตะ กับอสังสัมปัตตะ

ตอบว่า ถูกแล้ว โสตมีอารมณ์ที่มาถึงตน

แต่ต้องเข้าใจความหมายของคำว่าถึงในที่นี้ว่า ถึงโดยอาศัยช่องว่างคืออากาศ

ถามว่า ถ้าเช่นนั้น กลองเป็นต้นดังในที่ไกล ก็จะไม่รู้เสียงในที่ไกล ใช่ไหม

พิสูจน์ธรรมตามความเป็นจริงได้ว่า เป็นอย่างนั้นหรือเปล่า

ตอบว่า ไม่พึงรู้ก็ไม่ใช่ เพราะเมื่อเสียงกระทบโสตประสาทแล้ว ย่อมมีการรู้โดยประการนั้น ๆ ว่า เสียงไกล เสียงใกล้ เสียงข้างใน เสียงข้างนี้ เสียงข้างนอก เสียงข้างใน ดังนี้ ข้อนี้เป็นธรรมดา

ก็กรรมดานี้เป็นเช่นไร ก็กรรมดาของหมีอยู่ในที่ใด การไต่ยีนก็มีอยู่ในที่นั้น ฉะนั้น โสตปสาทนี้จึงมีอารมณ์เป็นอัมปัตตะ คือ ไม่มาถึงตนโดยแท้ แต่ว่ามาถึง โดยอาศัยช่องว่าง คือ อากาศ

ถ้าเอาอะไรอุดหู เสียงดังสักเท่าไรก็ไม่ได้ยินถ้าปิดสนิท แต่ถ้ามีช่องว่างของ อากาศเมื่อไร เมื่อนั้นก็ทำให้มีการไต่ยีนเกิดขึ้น

สำหรับอากาศธาตุ ควรจะได้ทราบว่า มี ๔ อย่าง คือ

๑. อัชฎากาศ ได้แก่ อากาศที่ว่างในท้องฟ้าทั่ว ๆ ไป
๒. ปริจฉินนาอากาศ ได้แก่ อากาศตามช่องว่างต่าง ๆ เฉพาะในส่วนหรือในเขต เช่น อากาศตามช่องว่างในขวด ในหม้อ ประตู่ หน้าต่าง เป็นต้น
๓. กสิณอุคฆาฏิมอากาศ ได้แก่ อากาศเพิกกสิณ เป็นอารมณ์ของฌานจิต
๔. ปริจเจทาอากาศ ได้แก่ อากาศรูปในระหว่างกลาป ซึ่งเป็นรูปที่เกิดเพราะ กรรมบ้าง เพราะจิตบ้าง เพราะอตุบ้าง เพราะอาหารบ้าง

เวลาที่กรรมเป็นปัจจัยให้รูปเกิดขึ้น ไม่ได้มีแต่กลาปเดียว เพราะฉะนั้น เมื่อมี หลายกลาป อากาศธาตุซึ่งคันระหว่างนั้นก็แล้วแต่ว่าเกิดขึ้นเพราะกรรม หรือเกิดขึ้น เพราะจิต หรือเกิดขึ้นเพราะอตุ หรือเกิดขึ้นเพราะอาหาร

สำหรับรูปปรมาณูทั้งหมดมี ๒๔ รูป ตามที่ได้กล่าวถึงแล้ว จำแนกออกเป็น ส่วนใหญ่ คือ รูปปรมาณู ๑๔ รูป เป็นสภาวะรูป หมายถึงเป็นรูปที่มีสภาพของตน ปรากฏจริง ๆ ส่วนอีก ๑๐ รูปนอกเหนือไปจากนั้นเป็นอสภาวะรูป ไม่ใช่มีลักษณะสภาพ เฉพาะของตนจริง ๆ

สำหรับรูป ๑๔ รูปซึ่งเป็นสภาวะรูปนั้น เป็นสลักษณะรูป เป็นนิปผันนรูป เป็นรูปรูป เป็นสัมมสนรูป

๑๔ รูปนั้น เป็นสภาวะรูป คือ มีสภาพของตนเองจริง ๆ ปรากฏ ซึ่งคงจะทราบ แล้วว่าได้แก่รูปอะไรบ้าง

เป็นสลักษณะรูป คือ เป็นรูปที่มีลักษณะของตนที่เป็นไตรลักษณะ คือ เกิดขึ้น และดับไป

เป็นนิปผันนรูป คือ เป็นรูปที่สำเร็จด้วยสภาวะของตน โดยไม่อิงอาศัยรูปอื่น
เป็นไป

เป็นรูปรูป คือ แยกดับด้วยความเย็นร้อนตามวิสัยของรูปทั้งหลาย

เป็นสัมมสนรูป คือ เป็นรูปที่ควรพิจารณาให้รู้แจ้งอริยสัจธรรม

เพราะฉะนั้น อีก ๑๐ รูปที่เหลือนั้น เป็นอนิปผันนรูป คือ รูปที่อิงอาศัยรูปอื่น
เป็นไป เป็นอสภาวะรูป คือ ไม่มีภาวะลักษณะของตนปรากฏ เป็น อสลักษณะรูป คือ
ไม่ใช่รูปที่มีลักษณะเฉพาะซึ่งเป็นไตรลักษณะที่มีการเกิดขึ้นและดับไป

สำหรับอนิปผันนรูป ๑๐ คือ

วิการรูป ๓ ได้แก่ รูปัสสสฬุตารูป ๑ รูปัสสมุทุตารูป ๑ รูปัสสกัมมัณฺญุตารูป ๑
รูปที่มีลักษณะวิการ คือ เบา อ่อน ควรแก่การงานของมหาภูตรูป

วิญญัตติรูป ๒ ได้แก่ กายวิญญัตติรูป ๑ วจีวิญญัตติรูป ๑

กายวิญญัตติรูป เป็นรูปซึ่งแสดงความหมายให้รู้ได้ทางกาย คือ อาศัยกาย
แสดงความหมายตามความต้องการของจิตที่จะให้รูปนั้นมีความหมายอย่างไร
สำหรับวจีวิญญัตติก็เป็นรูปที่ทำให้เกิดเสียง ในขณะนี้ถ้ามีใครพูด แสดงว่าต้องมี
วจีวิญญัตติรูป มิฉะนั้นเสียงเกิดไม่ได้ คำพูดเกิดไม่ได้

ลักษณะรูป ๔ ได้แก่ อุปจยะ สันตติ ชราตา อนิจจตา

และปริจเฉทรูป ๑

รวมเป็นอนิปผันนรูป ๑๐

ขณะนี้ทุกคนมีรูปธรรมและนามธรรมตามที่ได้ทรงแสดงไว้ทุกอย่าง แล้วแต่ว่า
จะมีความเข้าใจในเรื่องของรูปธรรมและนามธรรมนั้นมากเพียงไร

สำหรับเสียง มี ๒ อย่าง คือ เสียงที่เกิดเพราะอุตุ ไม่ได้เกิดเพราะจิต
เป็นอวิญญาณกะ กับเสียงที่เกิดเพราะจิต

เพราะฉะนั้น เสียงซึ่งเกิดเพราะจิตกับเสียงที่เกิดเพราะอุตุ จะต่างกันหรือ
เหมือนกัน ก็ต้องต่างกัน

เหตุปัจจัยที่จะให้เกิดขึ้นก็ต่างกัน แม้แต่กลาปหรือกลุ่มของรูปของเสียงที่เกิดขึ้นก็ต่างกันด้วย ใครจะรู้หรือไม่รู้ก็ตาม เวลาที่เสียงปรากฏกระทบหู เพราะว่ามันไม่เห็นเสียง เพราะฉะนั้น ไม่สามารถจะรู้ได้ว่าเสียงนั้นเกิดจากสมุฏฐานอะไร แต่ถ้าเป็นคำพูดนี้รู้ได้เพราะมีความหมาย เพราะเข้าใจ ก็รู้ได้ว่า กลุ่มของรูปที่เป็นเสียงที่เกิดขึ้น เพราะจิตต้องไม่ใช่กลุ่มเดียวกับรูปซึ่งเกิดเพราะอุตุเป็นสมุฏฐาน

นี่คือการเข้าใจ แม้แต่ลักษณะของเสียงซึ่งต่างกันเป็นเสียงที่เกิดเพราะจิตเป็นสมุฏฐาน กับเสียงที่เกิดเพราะอุตุเป็นสมุฏฐาน สัญญาความจำในเรื่องเสียง สามารถรู้ความต่างกันของเสียงที่เกิดเพราะอุตุและเสียงที่เกิดเพราะจิต

ถ้าเปิดวิทยุ เปิดโทรทัศน์ และเกิดมีเสียงเกิดขึ้น เสียงนั้นเกิดขึ้นเพราะอะไร มีจิตในวิทยุกับในโทรทัศน์หรือเปล่า ก็น่าจะคิดได้ ฟังดูเหมือนเสียงคน สัญญาจำได้ด้วยว่าเป็นเสียงใคร แต่ควรคิดว่า มีจิตในโทรทัศน์หรือในวิทยุที่ทำให้เสียงนั้นเกิดหรือเปล่า เมื่อไม่มี ก็ต้องเป็นเสียงที่เกิดจากอุตุเป็นสมุฏฐาน ด้วยเหตุนี้ จึงควรทราบเรื่องของรูปโดยละเอียดจริง ๆ ว่า แม้ว่ารูปจะเกิดร่วมกันเป็นกลุ่มเล็ก ๆ เล็กที่สุดสักเท่าไรก็ตาม กลุ่มเล็กที่สุดของรูปก็มีจำนวนของรูปต่างกันไปตามเหตุตามปัจจัยด้วย

ถ้าเสียงไม่ปรากฏ ไม่มีการได้ยิน แต่กลุ่มของรูปที่ปรากฏที่กายสามารถทำให้เข้าใจจิตใจและความรู้สึกนึกคิดได้ เพราะว่าไม่ใช่มีแต่เฉพาะจักขุประสาท ไสตประสาท ชิวหาประสาท กายประสาท ตา หู จมูก ลิ้น กาย หรือไม่ได้มีแต่เฉพาะภาวรูปที่ให้ทรงจำว่าเป็นหญิงหรือนี้เป็นชาย แต่ยังมีกลุ่มของรูปซึ่งเกิดเพราะจิตที่เคลื่อนไหวทำให้มีความหมายที่เข้าใจได้ด้วย

แม้แต่สัตว์วิเศษจกาน ก็ยังสามารถเข้าใจความหมายของอาการของรูป เช่น ถ้ามีคนเงื้อมมือจะตี สัตว์นั้นก็รู้ได้ในกิริยาอาการอย่างนั้น ก็จะวิ่งหนี หรือจะกัด หรือจะทำอะไรก็แล้วแต่ เพราะฉะนั้น แม้ว่าไม่มีเสียง แต่ก็ยังมีรูปที่สามารถแสดงทางกายให้เข้าใจความหมายได้

ขอกล่าวถึงเรื่องกลาปหรือกลุ่มของรูปต่าง ๆ ว่า แต่ละกลุ่ม ๆ มีรูปอะไรเกิดขึ้นบ้าง และการเกิดขึ้นของกลุ่มต่าง ๆ เหล่านั้น ทำให้มีสัญญา ความจำต่าง ๆ กันได้อย่างไร

สำหรับกลาป คือ กลุ่มของรูปที่เล็กที่สุด มีรูปรวมกันไม่น้อยกว่า ๘ รูป ไม่ว่าจะเล็กที่สุดที่มีอากาศธาตุคั่นซึ่งแยกออกไปอีกไม่ได้ก็ต้องมีรูปรวมกัน ๘ รูป เรียกว่า สุธัมมฐกกลาป

รูป ๘ รูป คือ ธาตุดิน ๑ ธาตุน้ำ ๑ ธาตุไฟ ๑ ธาตุลม ๑ เป็นมหาภูตรูป ๔ และอุปาทายรูปอีก ๔ คือ สี ๑ กลิ่น ๑ รส ๑ โชชา ๑ รวม ๘ รูป ไม่มีรูปอื่นเจือปนอีกเลย จึงเป็นสุทธฐกกลาป

สุทธฐกกลาป กลุ่มของรูปที่เล็กที่สุด ๘ รูปนี้ บางกลาปเกิดขึ้นเพราะจิต บางกลาปเกิดขึ้นเพราะอตุ และบางกลาปเกิดขึ้นเพราะอาหาร เป็นสมุฏฐาน

สำหรับสมุฏฐานที่จะให้เกิดรูป มีเพียง ๔ เท่านั้น คือ กรรมเป็นสมุฏฐานให้เกิดรูปได้ จิตเป็นสมุฏฐานให้เกิดรูปได้ อตุเป็นสมุฏฐานให้เกิดรูปได้ อาหารเป็นสมุฏฐานให้เกิดรูปได้ แต่สุทธฐกกลาปซึ่งมีรูปรวมกัน ๘ รูปนี้ เกิดจากสมุฏฐาน ๓ เท่านั้น ได้แก่ บางกลุ่มหรือบางกลาปเกิดจากจิต บางกลุ่มหรือบางกลาปเกิดจากอตุ บางกลุ่มหรือบางกลาปเกิดจากอาหาร เพราะถ้าเป็นรูปที่เกิดจากกรรม จะมีรูปมากกว่า ๘ รูปเสมอ คือ จะต้องเพิ่มชีวิตินทรีย์รูป

เพราะฉะนั้น รูปที่เกิดจากกรรม อย่างน้อยที่สุดต้องมี ๙ รูป ชื่อว่า ชีวิตนวกกลาป เพราะว่าเพิ่มชีวิตรูปอีก ๑ รูป

สำหรับสุทธฐกกลาป ถ้ากล่าวอย่างนี้ก็ทราบว่าเป็นกลุ่มของรูปซึ่งมีรูปเพียง ๘ รูป สมุฏฐานยังไม่ต้องพูดถึงก็ได้ ถ้ากล่าวเพียงว่า สุธัมมฐกกลาป เป็นกลุ่มของรูปที่มีรูปรวมกัน ๘ รูป เกิดจากจิตก็มี เกิดจากอตุก็มี เกิดจากอาหารก็มี

ถ้าเกิดจากจิต ตัวอย่างได้แก่ ลมหายใจ น้ำตา เหงื่อ น้ำลาย น้ำมูก นี่เป็นกลุ่มของรูปเพียง ๘ รูป ซึ่งเกิดจากจิตเป็นสมุฏฐาน

สำหรับน้ำตา หรือเหงื่อ น้ำลาย น้ำมูก นอกจากเกิดจากจิตเป็นสมุฏฐานแล้ว ยังเกิดจากอุตุเป็นสมุฏฐานได้ด้วย บางครั้งรู้สึกโทมนัสเสียใจ ร้องไห้ แต่เวลานี้ น้ำตาไม่มี เพราะว่าความรู้สึกโทมนัสไม่มี จิตขณะนี้เป็นปัจจัยทำให้น้ำตาเกิดขึ้น แต่เวลาที่โทสมูลจิตเกิด มีความรู้สึกโทมนัสอย่างมาก ขณะนั้นเป็นปัจจัยให้กลุ่มของ รูป คือ สุธัมมัสสกตลาปที่เป็นน้ำตาเกิดขึ้น ประกอบด้วยรูปเพียง ๘ รูป เหงือกก็มีรูป เพียง ๘ รูปเกิดขึ้นเพราะจิต เวลาตกใจมากบางคนอาจจะเหงื่อออกมากก็ได้ หรือว่า น้ำลาย บางคนอาจจะมือน้ำลายออกบางครั้งบางคราวเพราะจิตในขณะนั้นเป็น สมุฏฐานเป็นปัจจัยให้น้ำลายเกิดขึ้น เป็นกลุ่มของรูปซึ่งประกอบด้วยรูป ๘ รูป น้ำมูกก็เกิดขึ้นเพราะจิตเป็นสมุฏฐาน หรืออุตุเป็นสมุฏฐาน

แต่สำหรับปัสสาวะ อุจจาระ หรือน้ำหนอง น้ำมูก เกิดขึ้นเพราะอุตุเป็น สมุฏฐาน ไม่มีใครไปแปรเปลี่ยนสภาพของอาหารที่ล่องลำคอเข้าไปเป็นอาหารใหม่ และจะกลายเป็นอาหารเก่า และส่วนเกินก็อาจจะปัสสาวะหรือน้ำหนอง น้ำมูก เป็นปัสสาวะ เป็นเรื่องของอุตุทั้งนั้น ที่จะเป็นสมุฏฐานให้รูปเหล่านี้เกิดขึ้น

สำหรับอาหารที่รับประทานเข้าไป ก็เป็นปัจจัยทำให้เกิดกลุ่มของรูป ๘ รูป เช่น ผม ขน เล็บ ฟัน หนัง ส่วนต่างๆ ของร่างกายทั้งหมดนอกจากนี้ ก็เกิดขึ้นเพราะ อาหารเป็นสมุฏฐาน

ฉะนั้น ถ้าจำแนกแยกรูปต่าง ๆ เหล่านั้นออกให้ละเอียดที่สุด จะมีรูปเพียง ๘ รูปเท่านั้น ชื่อว่าสุธัมมัสสกตลาป เกิดขึ้นเพราะจิตเป็นสมุฏฐานบ้าง เกิดขึ้นเพราะ อุตุเป็นสมุฏฐานบ้าง เกิดขึ้นเพราะอาหารเป็นสมุฏฐานบ้าง

แต่ถ้ากลุ่มของรูปใดเกิดเพราะกรรม ต้องมีรูปมากกว่า ๘ รูป เพราะต้องมี ชีวิตินทรีย์รูปเกิดร่วมด้วย ทำให้กลุ่มของรูปนั้นมีรูป ๙ รูป ชื่อว่านวกกลาป และ เพราะว่ามีชีวิตินทรีย์รูปเกิดร่วมด้วย จึงชื่อว่า ชีวิตนวกกลาป

ถ. สุธัมมัสสกตลาป กลุ่มของรูป ๘ รูป หมายถึงมหาภูตรูป ๔ และสี กลิ่น รส โอชา สุธัมมัสสกตลาป เป็นกลุ่มรูปที่เกิดจากสมุฏฐานทั้ง ๔ ไข้ไหม

ส. ทั้ง ๓ เนื่องจากกลุ่มของรูปที่เกิดเพราะกรรมต้องมีชีวิตินทรีย์รูปเกิด
ร่วมด้วย ต้องเป็น ๙ รูป รูปที่เกิดจากกรรมไม่ได้มีเพียง ๘ รูป เพราะต้องมี
ชีวิตินทรีย์รูปเกิดร่วมด้วยทุกกลุ่ม เพราะฉะนั้น ต้นไม้ใบหญ้าที่มองดูสด ก็เพราะ
ธาตุไฟ ธาตุดิน ธาตุน้ำ ธาตุลม ซึ่งมีส่วนประกอบต่าง ๆ กันไป ทำให้มีการ
เจริญเติบโตขึ้น แต่ไม่ใช่ว่ามีชีวิตินทรีย์รูปที่จะทำให้เป็นรูปที่ดำรงชีวิตหรือทรงชีวิต
เหมือนอย่างรูปของสิ่งที่มีชีวิต เช่น คนและสัตว์

ณ. สุตถัญญูกถาปถวณ ๆ มีสมุฏฐาน ๓ เท่านั้นเอง

ส. เท่านั้น เพราะว่ารูปใดก็ตามที่เกิดขึ้นเพราะกรรม จะขาดชีวิตินทรีย์รูป
ไม่ได้ กลาปนนั้นจะต้องมีชีวิตินทรีย์รูปเกิดร่วมด้วย

๑๔๕๔

ที่ห้องประชุมตึกสภากาการศึกษามหาวิทยาลัย

วันอาทิตย์ที่ ๒๕ สิงหาคม ๒๕๒๘

ถ. สุทนต์ฐกกลาป คำว่า สุทนต์ คือ อย่างเดียวกับภาษาไทยที่เราพูดกันว่า บริสุทธิ

สุ. อัฐฐกะ แปลว่า ๘ สุทนต์ฐกะจึงแปลว่า รูปที่มี ๘ รูปล้วน ๆ โดยไม่มีรูปอื่นเจือปนเลย

ถ. ๘ รูปล้วน ๆ นี้ สมุฏฐานเกิดจากจิต อุตุ และอาหารเท่านั้น ถ้าเพิ่มชีวิตนวกกกลาป จะมีกรรมเป็นสมุฏฐานเพิ่มขึ้นมาด้วย

สุ. เพราะฉะนั้น ถ้ากล่าวถึงรูป ๘ รูป คือ กลุ่มของรูปซึ่งไม่เกิดจากกรรม นี่เป็นความต่างกันของรูปซึ่งดำรงชีวิต กับรูปซึ่งไม่เกิดเพราะกรรมเป็นสมุฏฐาน อย่างต้นไม้ใบหญ้าจะกล่าวว่าเป็นรูปที่เกิดจากกรรมไม่ได้ เป็นชีวิตรูปไม่ได้ เป็นชีวิตินทรีย์ไม่ได้ เพราะไม่ใช่รูปที่เกิดจากกรรม จึงไม่มีชีวิตินทรีย์รูปเกิดร่วมด้วย

รูปที่เกิดจากกรรม จะมีรูปในกลุ่มนั้นเกินกว่า ๘ รูป เพราะต้องมีชีวิตินทรีย์รูปเกิดร่วมด้วยทุกกลุ่มหรือทุกกลาป ด้วยเหตุนี้จึงมีชีวิตินทรวกกกลาป

สำหรับกลาปคือกลุ่มของรูปที่มีรูป ๘ รูป อีกกลุ่มหนึ่ง คือ สัททนวกกกลาป

ฟังอย่างนี้ ทราบได้เลยว่า คือ สัททะ + นวกะ + กลาป หมายความว่าถึงกลุ่มของรูป ๘ รูป ที่มีเสียงรวมอยู่ด้วย

เมื่อก็เป็นชีวิตินทรวกกกลาป กลุ่มของรูป ๘ รูป ซึ่งมีชีวิตินทรีย์รูปเกิดร่วมด้วย เพราะเป็นรูปที่มีกรรมเป็นสมุฏฐาน แต่กลุ่มของรูปอื่นซึ่งมีรูป ๘ รูปที่มีเสียงรวมอยู่ด้วย ชื่อว่าสัททนวกกกลาป เป็นเสียงที่เป็นอวิญญาณกะ เพราะว่าเกิดจากอุตุเป็นสมุฏฐาน

นี่คือความต่างกันของเสียงที่เกิดเพราะอุตุเป็นสมุฏฐาน และเสียงที่เกิดเพราะจิตเป็นสมุฏฐาน ถ้าเป็นเสียงที่เกิดเพราะอุตุเป็นสมุฏฐานจะมีรูปรวมอยู่ในที่นั้นเพียง ๘ รูปเท่านั้น ต่างกับเสียงที่เกิดเพราะจิตเป็นสมุฏฐาน

สำหรับกลาปคือกลุ่มของรูปที่มี ๙ รูป กลุ่มต่อไป คือ กายวิญญูตตินวกกลาป ชื่อยาก แต่ความหมาย คือ กลุ่มของรูป ๙ รูป ที่มีกายวิญญูตติรวมอยู่ด้วย

กายวิญญูตติ เป็นรูปที่ทำให้รู้ความหมาย หรือว่าแสดงความหมายตามความต้องการของจิต ซึ่งข้อความใน **อภฺรฺรฺสาสนี ฐปกัณฺท์ พระบาลีกายวิญญูตตินิทเทศ** แสดงว่า

รูปที่เรียกว่ากายวิญญูตตินั้น เป็นไฉน คือ ความเคร่งตึง กิริยาที่เคร่งตึง ด้วยดี ความเคร่งตึงด้วยดี การแสดงให้รู้ความหมาย กิริยาที่แสดงให้รู้ความหมาย ความแสดงให้รู้ความหมายแห่งกายของบุคคลผู้มีจิตเป็นกุศล หรือมีจิตเป็นอกุศล หรือมีจิตเป็นอัพยาท (คือ ไม่ใช่กุศลและอกุศล ได้แก่ จิตที่เป็นกิริยา ซึ่งส่วนใหญ่เป็นของพระอรหันต์) ก้าวไปอยู่ ถอยกลับอยู่ แลดูอยู่ เหลียวซ้ายแลขวาอยู่ คุ้เข้าอยู่ หรือเหยียดออกอยู่อันใด รูปทั้งนี้เรียกว่า กายวิญญูตติ

กายวิญญูตติ เป็นกลุ่มของรูปที่ทำให้เกิดการแสดงให้รู้ความหมายทางกาย ซึ่งมิอยู่เป็นประจำในชีวิตประจำวัน แต่ไม่ทราบเลยว่า ในขณะที่เกิดรูปซึ่งมีความหมาย ขึ้นได้นั้นเพราะจิตเป็นสมุฏฐาน และในขณะนั้นมีรูปที่รูปรวมอยู่ในกลาปหรือในกลุ่มของรูปนั้น

ไม่ต้องอาศัยเสียง แต่อาศัยกายแสดงความหมาย เช่น ถลึงตา หน้าบึ้ง เพราะฉะนั้น กลาปนั้นต้องมีรูปเพิ่มขึ้นจาก ๘ รูป โดยรวมกายวิญญูตติรูปอีก ๑ รูป ทำให้รูปกลุ่มนั้นมี ๙ รูป เป็นกายวิญญูตตินวกกลาป

เคยพยักหน้าแทนการพูดไหม หรือกระแทกเท้า หรือกวักมือ ถ้าเป็น กุศลจิตก็ยกมือไหว้ หรือก้มตัว สิ่งต่าง ๆ เหล่านี้แสดงถึงความหมายเพราะจิต ในขณะนั้นเป็นสมุฏฐาน รูปนั้นจึงมีความหมายเกิดขึ้นร่วมด้วย เป็นกายวิญญูตติรูป เพราะฉะนั้น กลาปนั้นต้องมีรูปเพิ่มขึ้นจาก ๘ รูป โดยรวมกายวิญญูตติรูปอีก ๑ รูป ทำให้รูปกลุ่มนั้นมีรูป ๙ รูป เป็นกายวิญญูตตินวกกลาป ไม่ว่าจะเป็นการยกคิ้ว หลับตา พยักเพิก ขี้มื่อ โบกมือ ทั้งหมดที่ทำให้เกิดความหมาย เป็นกายวิญญูตติ

นี่เพียงแค่เพิ่มรูปขึ้นอีก ๑ รูป ความหมายหรือลักษณะอาการของรูปนั้นก็เปลี่ยนไป เพราะฉะนั้น กลุ่มของรูปที่มีรูป ๙ รูป มี ๓ กลุ่ม หรือ ๓ กลาป ได้แก่ ชีวิตนวกกลาป ๑ สัททนวกกลาปซึ่งเกิดเพราะอุตุเป็นสมุฏฐาน ๑ และกายวิญญูตตินวกกลาป ๑ ซึ่งเกิดขึ้นและดับไปพร้อมกับจิต ถ้าเป็นกายวิญญูตติรูปไม่เหมือนกับรูปอื่น เพราะว่าลักษณะที่จะเคร่งตึง หรือทำให้เกิดความหมายขึ้น ตั้งอยู่ หรือมีอยู่ ดำรงอยู่เพียงชั่วที่ขณะจิตต้องการ ขณะจิตที่ไม่ต้องการรูปนั้นก็เพียงมหาภูตรูปธรรมดา ไม่มีลักษณะพิเศษที่จะทำให้รู้ความหมายนั้นได้

จากกลุ่มของรูปที่มี ๘ รูป ซึ่งอย่างต่ำที่สุดต้องมีรูป ๘ รูป และเพิ่มขึ้นเป็นกลุ่มของรูปที่มีรูป ๙ รูป เพราะฉะนั้น รูปที่เกิดจากกรรมจะมีรูปในกลุ่มนั้นเกินกว่า ๘ รูป เพราะต้องมีชีวิตินทริยรูปเกิดร่วมด้วยทุกกลุ่มหรือทุกกลาป ด้วยเหตุนี้จึงมีชีวิตนวกกลาป

สำหรับเสียงซึ่งเกิดจากอุตุ ไม่ได้เกิดจากจิต ก็มีรูปรวมกัน ๙ รูป คือ มีธาตุดิน ธาตุน้ำ ธาตุไฟ ธาตุลม มีสี กลิ่น รส โอชา และมีเสียง คือ สัททรูป จึงรวมเป็น สัททนวกกลาป

สำหรับในร่างกายของเรา ขณะใดที่ต้องการแสดงความหมายออกทางกาย ในขณะนั้นจะมีกลุ่มของรูปที่เกิดเพราะจิต ซึ่งแต่ละกลุ่มนั้นมีรูปรวมกัน ๙ รูป เรียกว่า กายวิญญูตตินวกกลาป คือ นอกจากมีธาตุดิน ธาตุน้ำ ธาตุไฟ ธาตุลม และมีสี กลิ่น รส โอชาแล้ว ต้องมีกายวิญญูตติรูปในกลุ่มนั้นด้วย

แต่กายวิญญูตติรูปจะตั้ง หรือดำรงอยู่เพียงชั่วขณะที่จิตต้องการให้รูปนั้นมีความหมายอย่างนั้นเท่านั้น ขณะใดที่ไม่ต้องการให้รูปนั้นมีความหมาย ก็เป็นกลุ่มหรือกลาปของรูปที่มีเพียง ๘ รูป ไม่มีกายวิญญูตติในขณะนั้นด้วย

ทุกคน ขณะใดที่ต้องการให้กายแสดงความหมาย ขณะนั้นก็ทราบได้ว่า ขณะนั้นต้องมีรูปเกินกว่า ๘ รูป เพราะว่ามีกายวิญญูตติรูปด้วย รูปนั้นจึงปรากฏความหมายขึ้น

ต่อจากนั้น จะมีกลุ่มของรูปที่มีรูปรวมกัน ๑๐ รูป เพิ่มขึ้นจากกลุ่มที่เล็กที่สุด ๘ รูป และกลุ่มที่มีรูปรวมกัน ๙ รูป ก็ถึงกาลป คือ กลุ่มของรูปที่มีรูป ๑๐ รูป จำนวน ๑๐ เป็นทสกะ จำนวน ๘ เป็นอัฐฐกะ จำนวน ๙ เป็นนวกะ

สำหรับกลุ่มของรูปที่มีรูปรวมกัน ๑๐ รูป ได้แก่ จักขุทสกกาลป เป็นต้น รูปใดก็ตามที่มีจักขุปสาทรูปเกิดร่วมด้วย ในที่นั้นจะมีรูปรวมกันในกลุ่มนั้น ๑๐ รูป เพราะนอกจากจะมีธาตุดิน ธาตุน้ำ ธาตุไฟ ธาตุลม สี กลิ่น รส โอชา รวม ๘ รูปแล้ว ต้องมีชีวิตินทรีย์รูป เพราะจักขุปสาทรูปเป็นรูปที่เกิดเพราะกรรมเป็นสมุฏฐาน เพราะฉะนั้น ในกลุ่มของจักขุปสาทต้องมีชีวิตินทรีย์รูปเกิดร่วมด้วย ๑ รูป รวมเป็น ๙ รูป และรวมจักขุปสาทรูปอีก ๑ เป็น ๑๐ รูป เรียกว่า จักขุทสกกาลป

สำหรับโสตทสกะ ฆานทสกะ ชิวหาทสกะ กายทสกะ ก็โดยนัยเดียวกัน คือ เป็นกลุ่มของรูป ตา หู จมูก ลิ้น กาย ซึ่งมีรูปรวมกันในกาลปนั้น ๑๐ รูป

นอกจากนั้น อิตถิภาวะทสกกาลปซึ่งสัมผัสอยู่ทั่วตัว ก็มีรูปรวมกัน ๑๐ รูป คือ มีธาตุดิน ธาตุน้ำ ธาตุไฟ ธาตุลม สี กลิ่น รส โอชา ชีวิตินทรีย์รูป และอิตถิภาวะรูป สำหรับผู้หญิง ถ้าสำหรับผู้ชายก็เป็นปฐิสภาวะรูป

สำหรับรูปซึ่งเป็นที่เกิดของจิต รูปนี้มีกรรมเป็นสมุฏฐาน เพราะฉะนั้น รูปนี้เกิดในกลุ่มซึ่งมีรูปรวมกันทั้งหมด ๑๐ รูป คือ มีธาตุดิน ธาตุน้ำ ธาตุไฟ ธาตุลม สี กลิ่น รส โอชา ชีวิตินทรีย์รูป และหทยรูป

นี่เป็นรูปที่เกิดจากกรรม

ในกลุ่มของรูปที่มีรูปรวมกัน ๑๐ รูป นอกจากรูปที่เกิดเพราะกรรมแล้ว ยังมีกลุ่มของรูปที่เกิดเพราะจิตเป็นสมุฏฐานอีก ๑ กาลป คือ วจฺจิณฺณวุตฺติสํททสกกาลป หมายถึงกลุ่มของรูปซึ่งมีเสียง ที่มีวจฺจิณฺณวุตฺติรูปเกิดร่วมด้วย

ขณะที่ทุกคนพูด ในชีวิตประจำวันนี้เอง ที่เสียงจะปรากฏกระทบหูได้ เสียงนั้นต้องมีวจฺจิณฺณวุตฺติรูปเกิดร่วมกับกลุ่มของเสียงนั้น ในขณะที่เป็นเสียงที่เกิดเพราะจิตเป็นสมุฏฐาน

เพราะฉะนั้น ในกลุ่มนี้ คือ กลุ่มของเสียงที่เกิดเพราะจิตเป็นสมุฏฐาน มีรูปรวม ๑๐ รูป ได้แก่ อวินิพโกรูป ๘ คือ ธาตุดิน ธาตุน้ำ ธาตุไฟ ธาตุลม สี กลิ่น รส โอชา และวจีวิญญัตติรูป ๑ เป็น ๙ และสัททรูป คือ เสียง อีก ๑ เป็น ๑๐ ในขณะที่พูด ไม่ว่าจะพูดเรื่องอะไรก็ตามแต่ ทั้งหมดเกิดเพราะจิตเป็นสมุฏฐาน แม้แต่เพียงพยางค์เดียว คำเดียว ขณะนั้นเสียงที่เกิดเพราะจิตนั้นต้องมีรูปรวมกัน ๑๐ รูป อยู่เฉย ๆ มีเสียงใหม่ ไม่มี แต่ถ้าจะมี ต้องมีวจีวิญญัตติรูปซึ่งเป็นรูปที่ทำให้มีการกระทบกันที่ฐานของเสียงตามความประสงค์ของจิตที่จะพูด

เวลาที่ทุกคนพูด ดูเหมือนว่าไม่ได้ทำอะไรเลย เป็นแต่เพียงจิตคิด ก่อนจะพูด ต้องคิด ไซ้ใหม่ เพราะบางครั้งยังไม่ได้พูด แต่คิด บางทีก็คิดว่า จะพูดหรือไม่พูด หรือบางครั้งก็คิดว่า จะพูดอย่างไรดี จะพูดอย่างนี้หรือจะพูดอย่างนั้น ซึ่งความวิจิตรของจิตมีมากในเรื่องของการพูด

บางคนพูดตรงไม่น่าฟังเลย ตามการสะสมของจิต บางคนอาจจะพูดสิ่งที่จริง เป็นประโยชน์และน่าฟังด้วย ก็ตามการสะสมของจิต บางคนพูดสิ่งที่ไม่จริง ตามการสะสมของจิต บางคนจริงนิดหนึ่ง ไม่จริงมากกว่า หรือว่าจริงบ้าง ไม่จริงบ้าง สลับคั่นกันไป หรือบางครั้งเป็นเรื่องจริง แต่เฉ และเอียงนิดหน่อย ไม่ตรงแท้จริง ๆ ก็ได้ ตามการสะสมของจิต

จะเห็นได้จริง ๆ ว่า ขณะที่พูดแต่ละครั้ง ย่อมแล้วแต่สภาพของจิตที่เป็นกุศล หรือเป็นอกุศลมากน้อยแค่ไหน ถ้าเป็นวิพัสสยจิต ต้องเป็นอกุศลอย่างแรง เพราะว่าสามารถพูดสิ่งที่ไม่จริงได้ หรือพูดคำส่อเสียดให้มีการแตกแยกเพื่อตนเองเป็นที่รักหรือคนอื่นเป็นที่ชัง หรือพูดคำที่ไม่น่าฟัง เป็นผรุสวาจา หรือพูดคำที่ไร้ประโยชน์ที่ทำให้เกิดโลภะ โทสะมาก ๆ ก็ได้ แต่จะเห็นได้ว่า ก่อนที่เสียงแต่ละคำจะเกิดขึ้นปรากฏนั้น ย่อมแล้วแต่ว่าจิตกเจตสิกและวิจาร์เจตสิกซึ่งเป็นสภาพที่ตรึงหรือคิดในขณะที่นั้น เป็นกุศล หรือเป็นอกุศล

เพราะฉะนั้น ทวาร หรือทางของกรรม ได้แก่ วจีวิญญัตติรูป เพราะว่าต้องอาศัยการตรึง หรือการคิดที่เป็นกุศลหรือที่เป็นอกุศลก่อนที่จะมีคำพูดนั้น ๆ เกิดขึ้นได้

และขณะใดก็ตามที่มีเสียงเกิดขึ้นเพราะจิต ขณะนั้นให้ทราบว่าเป็นเพราะกลาปหรือกลุ่มของรูปกลุ่มนั้นมีรูปรวมกัน ๑๐ รูป เสียงที่เกิดเพราะจิตเป็นสมุฏฐานจึงเกิดขึ้นได้

สำหรับกลุ่มของรูป ๙ รูป มีสหทณวกกลาปซึ่งเป็นอวิญญาณกะ เพราะว่าเสียงซึ่งเกิดเพราะอตุ แต่สำหรับกลุ่มของรูป ๑๐ รูป เป็นเสียงซึ่งเกิดเพราะจิต จะมีแต่สหทณูปไม่ได้ ต้องมีวิจิณฐัตติรูปด้วย ซึ่งเป็นรูปที่ทำให้มีการกระทบกันที่ฐานของเสียงทำให้เกิดรูปตามจิตที่เป็นกุศลหรืออกุศลที่คิดคำนึง ๆ

กำลังพูด สติระลึกได้ใหม่ จะระลึกที่สภาพธรรมไหน ทั้ง ๆ ที่กลาปหรือกลุ่มของรูปกลุ่มนี้มีจริง แต่เวลาที่สติระลึก จะระลึกที่ลักษณะของสภาพธรรมใดในขณะที่กำลังพูด เพราะผู้ที่มีปกติอบรมเจริญสติปัฏฐาน ต้องระลึกรู้ลักษณะของสภาพธรรมที่ไม่ใช่ตัวตนในขณะที่พูดด้วย มิฉะนั้นแล้วขณะใดที่พูดก็ต้องเป็นเรา เป็นตัวตนทุกครั้ง แต่การที่จะละความเป็นเรา ความเป็นตัวตนได้ ก็เพราะมีลักษณะของสภาพธรรมที่เป็นนามธรรมและรูปธรรมกำลังปรากฏในขณะที่พูด จึงจะรู้ว่า ไม่ใช่เราที่พูด

ถ. ที่อาจารย์ถามว่า เสียงที่เราได้ยินจากโทรทัศน์ จากวิทยุนี้เกิดจากอะไร ก็คงเกิดจากอตุอย่างเดียว เสียงที่เป็นสหทณวกกลาป ไม่ได้เกิดจากจิต เป็นเสียงภายนอกทุกชนิดที่เราได้ยิน เป็นเสียงคนพูด เสียงการกระทำของคนต่าง ๆ ที่เราได้ยินมา ก็รวมอยู่ในนี้ด้วย ใช่ไหม คือ เสียงภายนอกที่เราได้ยิน เป็นอตุทั้งนั้น

ส. เสียงคนพูด ในขณะที่เสียงเกิดต้องมีกลุ่มของรูปรวมกัน ๑๐ รูป คือต้องมีวิจิณฐัตติรูปชั่วขณะ ๑๗ ขณะแล้วดับ ต่อจากนั้นก็เป็นเรื่องของอตุ

ถ. ที่เกิดกับตัวเราเอง คือ เราเป็นคนพูดเอง ไม่สงสัย

ส. ขณะที่ยังไม่ดับ ต้องเป็นกลุ่มของรูปซึ่งเกิดเพราะจิตเป็นสมุฏฐาน แต่เมื่อดับแล้ว ต้องเป็นรูปที่เกิดเพราะอตุเป็นสมุฏฐาน เพราะว่ารูปทุกรูปจะมีอายุเพียง ๑๗ ขณะจิต ซึ่งเร็วมากที่สุด ขณะที่เห็นกับขณะที่ได้ยินในขณะนี้เกินกว่า ๑๗ ขณะจิต ก็ยังดูเหมือนพร้อมกัน เพราะฉะนั้น กลุ่มของรูป ๑๐ รูปซึ่งเกิดเพราะจิตเป็นสมุฏฐานก็มีอายุเท่ากับ ๑๗ ขณะจิตเท่านั้น หลังจากนั้นที่สืบต่อ ต้องเป็นรูปที่เกิดเพราะอตุเป็นสมุฏฐาน

ถ. ขณะที่เปล่งจากปากของคนอื่น

ส. ขณะที่ยังไม่ดับ มีกลุ่มของรูปรวมกันที่ทำให้เกิดเสียงนั้น ๑๐ รูป

ถ. ที่เกิดจากตัวเรานี้แน่นอน ไม่สงสัย

ส. ในขณะที่ยังไม่ดับด้วย คือ ช่วงขณะ ๑๗ ขณะที่ยังไม่ดับ ต้องเป็นกลาป คือ กลุ่มของรูปซึ่งมีรูปรวมกัน ๑๐ รูป แต่หลังจากนั้นที่ดับไปแล้ว ต้องเป็นรูปที่เกิด เพราะอุตุเป็นสมุฏฐาน เช่น เสียงในวิฑู เพราะฉะนั้น ขณะใดที่มีเสียงเกิดขึ้น เพราะจิตเป็นสมุฏฐาน โดยที่กลาปหรือกลุ่มของรูปนั้นยังไม่ดับ กลุ่มของรูปที่ทำให้เกิดเสียงที่เกิดเพราะจิตนั้นมีรูปรวมกัน ๑๐ รูป และก็ดับไปอย่างรวดเร็ว ต่อจากนั้น เป็นกลุ่มของรูปซึ่งเกิดเพราะอุตุเป็นสมุฏฐาน

๑๔๕๕

ที่ห้องประชุมตึกสภากาการศึกษามหาวิทยาลัย

วันอาทิตย์ที่ ๑๕ กันยายน ๒๕๒๘

ถ. อกุศลจิตกับอกุศลกรรม หรือว่ากุศลจิตกับกุศลกรรม ต่างกันอย่างไร

ส. อกุศลกรรม หมายความว่าเจตนาที่จะกระทำทุจริตกรรม ซึ่งได้แก่อกุศลกรรมบถ ๑๐ ทางกาย ๓ ได้แก่ ปาณาติบาต ๑ อทินนาทาน ๑ กาเมสุมิฉฉาจาร ๑ ทางวาจา ได้แก่ วจีทุจริต ๔ คือ มุสาวาท ๑ ผรุสวาท ๑ ปิสุณาวาจา ๑ สัมผัปปลาปวาจา ๑ ทางใจ ได้แก่ มโนกรรม ๓ คือ อภิชฌา ๑ พยาปาท ๑ มิจฉาทิฐิ ๑

นั่นเป็นอกุศลกรรม แต่ในชีวิตประจำวัน ก็มีความพอใจในรูปที่เห็นทางตา ในเสียง ในกลิ่น ในรส ในโผฏฐัพพะ ธรรมดา ๆ โดยที่ไม่ใช่เป็นอกุศลกรรมบถหนึ่งอกุศลกรรมบถใดในอกุศลกรรมบถ ๑๐ ขณะนั้นก็เป็อกุศลจิตซึ่งไม่ใช่อกุศลกรรมบถ

เพราะฉะนั้น สำหรับผู้ที่พิจารณาว่า อกุศลจิตขณะนั้นเป็นอกุศลกรรมหรือไม่ ก็โดยที่ทราบว่า ทางกายที่จะเป็นอกุศลกรรมมี ๓ ขณะที่ไม่พอใจสิ่งหนึ่งสิ่งใด แต่ไม่ได้ประหัตประหาร ไม่ได้ประทุษร้าย ขณะนั้นก็ไม่ใช่ปาณาติบาต ก็เป็นอกุศลจิต ไม่ใช่อกุศลกรรม แต่ขณะใดที่เกิดความไม่พอใจมาก ต้องการที่จะทำลายชีวิต หรือฆ่าบุคคลนั้น ขณะนั้นเป็นปาณาติบาต เป็นอกุศลกรรมบถ ถ้าครอบงำของอกุศลกรรมบถข้อปาณาติบาต จะทำให้เกิดในอบายภูมิได้

หรือเวลาที่นึกชอบพอใจสิ่งหนึ่งสิ่งใด ขณะนั้นก็เป็โลกมุลจิต เป็นอกุศลจิต แต่ไม่ได้ทำทุจริตกรรม คือ ไม่ได้ถือเอาสิ่งของที่เจ้าของไม่ได้ให้มาเป็นของตน ขณะนั้นก็เป็อกุศลจิตที่ไม่ใช่อกุศลกรรมบถ

หรือขณะที่ไม่ได้ล่วงประพฤตินิคมในกาม ขณะนั้นก็ยังไม่ใช่อกุศลกรรมบถ ความยินดีในสามีนภรรยา ไม่ใช่อกุศลกรรมบถ แต่เมื่อเป็นทุจริต คือ ประพฤตินิคมในกาม ขณะนั้นเป็นอกุศลกรรมบถ

ทางวาจา เวลาที่ขุ่นเคือง ไม่พอใจ แต่ไม่ได้พูดคำหนึ่งคำได้ออกไปเพื่อประทุษร้ายบุคคลอื่นให้เขาเดือดร้อนใจ ขณะนั้นก็ไม่ใช่อกุศลกรรมบถ ไม่ใช่ผรุสวาจา

หรือขณะที่ไม่มีเจตนาให้ตนเองเป็นที่รัก ให้คนอื่นเป็นที่ชัง ขณะนั้นก็ไม่ใช่อกุศลกรรมบถ ขณะที่ไม่ได้พูดเรื่องที่ไม่จริงเพื่อหักรอนประโยชน์ของบุคคลอื่น ขณะนั้นก็ไม่ใช่อกุศลกรรมบถ ขณะที่ไม่ได้พูดสิ่งที่ไม่เป็นประโยชน์เพื่ออกุศลกรรม ขณะนั้นก็ไม่ใช่อกุศลกรรมบถ

ในชีวิตประจำวัน เป็นเรื่องของนามธรรมและรูปธรรม ไม่ใช่ตัวตน ไม่ใช่สัตว์ ไม่ใช่บุคคลเลย เพราะฉะนั้น น่าจะได้ศึกษาลักษณะของนามธรรมและรูปธรรมให้เข้าใจยิ่งขึ้น ไม่ว่าจะเป็นกำลังนั่ง กำลังเห็น กำลังได้ยิน กำลังคิด กำลังทำกิจการงาน ไม่ว่าจะเป็นการกระทำทางกายหรือทางวากก็ตาม ควรที่จะได้รู้ลักษณะของนามธรรมและรูปธรรมในขณะนั้นให้ละเอียดขึ้นว่า แต่ละขณะนั้นมีรูปประเภทไหนเกิดจากจิตประเภทไหนบ้าง

ในคราวก่อนได้กล่าวถึงเรื่องกลุ่มของรูปที่เกิดจากจิตที่มีรูปรวมกัน ๑๐ รูป คือ วจีวิญญัตติสัททสทกกลาป คือ กลุ่มของรูปซึ่งมีเสียงเกิดร่วมกับวจีวิญญัตติรูป รวมกันเป็น ๑๐ รูป เพราะว่ากลุ่มของรูปทุกกลุ่มจะต้องมีรูป ๘ รูป คือ ธาตุดิน ธาตุน้ำ ธาตุไฟ ธาตุลม สี กลิ่น รส โอชา แต่ขณะที่เป็นการพูดจา มีเสียงเกิดขึ้น ขณะนั้นต้องมีสัททรูปเกิดร่วมกับวจีวิญญัตติรูป ซึ่งเป็นรูปที่ทำให้เกิดเสียงตามฐานที่ตั้งของเสียงนั้น ๆ แต่ขณะที่กำลังพูด ขณะที่กำลังคุยกัน ไม่ได้ทราบเลยว่า การที่จะมีคำพูดเปล่งออกมาได้นั้น เป็นเพราะจิต ถ้าขณะนั้นไม่มีจิตที่คิดจะพูด คำพูดต่าง ๆ เสียงต่าง ๆ เหล่านี้ ก็มีไม่ได้

เพราะฉะนั้น ในขณะที่พูดก็มีจิต มีวิตกเจตสิกและวิจารณ์เจตสิกเป็นวจีสังขาร ประชุมแต่งเพื่อให้เกิดเสียงที่มีความหมายตามที่จิตเป็นกุศลหรืออกุศลในขณะนั้น

และในขณะที่พูด สามารถที่จะพิจารณาได้ว่า ขณะนั้นที่พูด พูดด้วยกุศลจิตหรือด้วยอกุศลจิต เพราะว่าผู้ที่ไม่ใช่พระอรหันต์ต้องเป็นจิตประเภทหนึ่งประเภทใด ซึ่งทุกวัน ๆ ก็พูดกันมาก ส่วนใหญ่วันหนึ่ง ๆ อาจจะไม่ได้กระทำกายทุจริตเลย คือไม่ได้ฆ่าสัตว์ ไม่ได้ประพฤตินิโคตติในกาม ไม่ได้ถือเอาสิ่งของของผู้อื่นไม่ได้ให้ แต่พูดผิดพูดไม่ได้เลย ถ้าสติปัญญาไม่เกิด หรือสติไม่เกิด ก็ไม่รู้ว่าในขณะที่กำลังพูดนั้น เป็นกุศลจิตหรือเป็นอกุศลจิต การพูด ก็ยังคงพูดด้วยอกุศลจิตอย่างมากมายตามเรื่องที่พูดในแต่ละวัน

เพราะฉะนั้น การพูด จะทำให้เห็นสภาพของจิตได้ทางหนึ่ง คำพูดเป็นทางที่จะให้เห็นสภาพของจิตได้ว่า ในวันหนึ่ง ๆ นั้น ที่คิดว่าไม่เป็นอกุศล ความจริงเป็นอกุศลมาก แล้วแต่ว่าจะพูดด้วยโลภมูลจิต หรือว่าโทสมูลจิต หรือโมหมูลจิต

ในขณะที่พูด มีกลุ่มของรูปซึ่งเกิดจากจิตรวม ๑๐ รูป ทำให้เกิดการกระทบกัน ที่ฐานของเสียงซึ่งทำให้เกิดเสียงที่มีความหมายเป็นคำ ๆ ขึ้น และเวลาที่รูปแต่ละกลุ่มเกิดขึ้น ไม่ว่าจะด้วยสมุฏฐานใดก็ตาม ไม่ว่าจะเกิดขึ้นเพราะกรรมเป็นสมุฏฐาน หรือเพราะจิตเป็นสมุฏฐาน หรือเพราะอุตุเป็นสมุฏฐาน หรือเพราะอาหารเป็นสมุฏฐานก็ตาม ถ้าเป็นนิปผันนรูป คือ รูปที่มีสภาวะลักษณะของตน จะมีอายุเท่ากับการเกิดดับของจิต ๑๗ ขณะ ซึ่งเร็วมาก วิธีที่จะรู้ได้ว่าเร็วแค่ไหน คือ ในขณะที่ทางตากำลังเห็นและทางหูกำลังได้ยินด้วย จิตเกิดดับเกินกว่า ๑๗ ขณะ แต่ดูเหมือนว่าพร้อมกัน เพราะฉะนั้น กลุ่มของรูปที่ทำให้เกิดเสียง ๑๐ รูปที่เป็นวิจิณญัตติสัทททสกกกลาปก็ต้องมีอายุเท่ากับ ๑๗ ขณะของจิตเหมือนกัน

ด้วยเหตุนี้ ทันทีที่เสียงเกิดขึ้นก็ดับไป แต่เสียงนั้น ก็เกิดเพราะอุตุเป็นสมุฏฐานสืบต่อ จนกว่าจะกระทบกับโสตปสาทและมีการได้ยินเกิดขึ้น เพราะฉะนั้น เสียงซึ่งเกิดจากจิตเป็นสมุฏฐานดับเร็วมาก แต่มีการสืบต่อจนกระทั่งกระทบโสตปสาท ทำให้มีการได้ยินเกิดขึ้น

นี่เป็นความต่างกันของรูปเสียงที่เกิดจากอุตุเป็นสมุฏฐาน และรูปเสียงซึ่งเกิดจากจิตเป็นสมุฏฐาน เสียงอื่นทั้งหมด แม้แต่เสียงที่คนพูด เวลาที่เสียงซึ่งเกิดจากจิต

เป็นสมมุติฐานที่เป็นวิจิตรวิญญูตติสัทททสกกลาปดับไปแล้ว ต้องเป็นเสียงซึ่งเกิดจากอตุ
ทั้งสิ้น

เพราะฉะนั้น ไม่ว่าจะเป็นฟังเพลงจากวิทยุ จากโทรทัศน์ จากแผ่นเสียง หรือ
อะไรก็ตาม ทั้งหมดเป็นรูปเสียงซึ่งเกิดจากอตุเป็นสมมุติฐานทั้งสิ้น ไม่มีวิจิตรวิญญูตติรูป
เลย ถ้าเป็นวิจิตรวิญญูตติรูป ต้องเป็นในขณะที่จิตเป็นปัจจัยทำให้รูปนั้นเกิดขึ้น
กระทบกันที่ฐานของเสียงที่ทำให้เกิดกลุ่มของรูปนั้น ๆ ซึ่งก็ดับไปอย่างรวดเร็วมาก

ถ. ธรรมดาเสียงถือว่ามีอยู่จริง ๆ สัททรูปมีอยู่จริง ๆ

ส. เกิดขึ้นเมื่อไร ก็มีเมื่อนั้น กำลังได้ยินหรือเปล่า

ถ. ได้ยิน

ส. เสียงมีไหม

ถ. มีจริง ๆ และที่ว่าเป็นนิปผันนรูป เป็นรูปปรมัตถ์ใช่ไหม

ส. แน่นอน

ถ. เป็นรูปปรมัตถ์แท้ หรือปรมัตถ์เทียม

ส. ปรมัตถ์เทียมเป็นอย่างไร

ถ. ในปริจเฉทที่ ๖ ท่านเขียนไว้

ส. หนังสือที่ไหนบอกว่า มีรูปปรมัตถ์เทียม

ถ. มี ในปริจเฉท ๖

ส. ดิฉันไม่เคยพบ

ถ. อธิบายว่า รูปปรมัตถ์เทียม คือ รูปที่พิจารณาเป็นไตรลักษณ์ไม่ได้
ไม่มีสภาวะลักษณะเป็นของตัวเอง

ส. เป็นอนิปผันนรูป

ถ. ต้องอาศัยนิปผันนรูปเกิด ถือว่าเป็นปรมัตถ์แท้ก็แล้วกัน

ส. ไม่มีศัพท์นี้ ปรมัตถ์แท้ ปรมัตถ์เทียม

ถ. ถือว่ามีจริง ๆ เป็นรูปปรมัตถ์ ผมสงสัยว่า รูปปรมัตถ์ เวลาเสียงระฆัง
เกิด เสียงระฆังเกิดอาจารย์ว่า มีอตุเป็นสมมุติฐาน ใช่ไหม

ส. แนนอน

ถ. เมื่อเสียงระฆังเกิด อุตุเป็นสมุฏฐาน กลุ่มของเสียงนี้เรียกว่า สัททวนกกลาป ไซ้ใหม่

ส. ถูกต้อง

ถ. เมื่อเกิดขึ้นแล้ว เสียงกลุ่มนี้เป็นกลุ่มอิสระจากระฆัง ไซ้ใหม่

ส. ไม่มีระฆัง มีแต่ ...

ถ. ไม่เรียกระฆังก็ได้ กลุ่มของรูปในส่วนของการระฆัง

ส. มีอุตุเป็นสมุฏฐาน ให้รูปนั้นเกิดดับสืบ ๆ ต่อ ๆ กันไป

ถ. เมื่อเกิดแล้ว ก็วิ่งเข้ามาในหูเรา ไซ้ใหม่

ส. ไม่ได้วิ่ง พยายามเข้าใจลักษณะของสภาพธรรมแต่ละอย่าง

ถ. ถ้าเกิดขึ้นเป็นกลุ่มกลาปแล้ว คงจะต้องมาถึงหูเรา

ส. ๑๗ ขณะ ดับเร็วมาก และมีอุตุที่ทำให้เกิด ...

ถ. เราก็คงพูดว่า ดับเร็วมาก ...

ส. ท่านผู้ฟังอาจจะสงสัยว่า อุตุทำให้เกิดเสียงได้อย่างไร แต่กลุ่มของรูปใดก็ตามที่ไม่ได้เกิดจากกรรมเป็นสมุฏฐาน ไม่ได้เกิดจากจิตเป็นสมุฏฐาน ไม่ได้เกิดจากอาหารเป็นสมุฏฐาน กลุ่มของรูปนั้น ๆ ทั้งหมดต้องเกิดจากอุตุเป็นสมุฏฐาน

แสดงให้เห็นว่า สิ่งต่าง ๆ ที่มีอยู่ในโลก แม้แต่ต้นไม้ใบหญ้า เมื่อไม่ได้เกิดจากกรรม เมื่อไม่ได้เกิดจากจิต เมื่อไม่ได้เกิดจากอาหาร ต้องเกิดเพราะอุตุ ความเย็น ความร้อนที่พอเหมาะพอควร และต้นไม้ั่นเอง ขณะใดที่มีการกระทบสัมผัสกัน ก็มีเสียงเกิดขึ้น ขณะใดที่เสียงเกิดขึ้น ต้องมีรูปซึ่งเป็นที่ตั้งของเสียง ซึ่งจะปราศจากธาตุดิน ธาตุน้ำ ธาตุไฟ ธาตุลม สี่ กลิ่น รส โอชา ไม่ได้เลย

เพราะฉะนั้น ไม่สามารถมีเสียงเปล่า ๆ ลอย ๆ แต่ต้องมีกลุ่มของรูปซึ่งเกิดเพราะอุตุเป็นสมุฏฐาน ควรเข้าใจว่า อุตุสามารถทำให้เกิดรูปอื่น ๆ ได้ ไม่ใช่ว่ารูปทั้งหลายจะต้องเกิดจากกรรม หรือต้องเกิดจากจิต หรือต้องเกิดจากอาหาร แต่อุตุย่อมสามารถทำให้เกิดกลุ่มของรูปที่มีเสียงเกิดร่วมด้วย

ถ. หมายความว่า เกิดจากอุตุ ผมยอมรับ เกิดกลุ่มเสียงนี้ขึ้น กลุ่มเสียงนี้ ผมอยากทราบว่า เวลามาถึงหูของเรา เราจะอธิบายได้อย่างไรว่า กลุ่มนี้เข้าถึงหูเรา มาทั้งกลุ่ม หรืออย่างไร

ส. ถ้าคิดนี่ยังนี้ ไม่มีวันจะเข้าใจสภาพธรรมได้ การที่จะเข้าใจ สภาพธรรมได้ คือ ขณะที่เสียงปรากฏ เสียงไม่เที่ยง เกิดขึ้นและดับไป และเสียงต้องมีที่ตั้งของเสียง ซึ่งไม่ใช่จะมานั่งพิจารณาขณะที่เจริญสติปัฏฐาน แต่การศึกษา ปริยัติธรรมเพื่อให้เห็นสภาพธรรมที่มีตามความเป็นจริงในชีวิตประจำวัน ให้เข้าใจ ในสภาพที่เป็นอนัตตา ไม่ใช่สัตว์ ไม่ใช่บุคคล ไม่ใช่ตัวตน และเมื่อเป็นสังขารธรรม มีการเกิดขึ้น ก็ต้องมีปัจจัยปรุงแต่งให้เกิดขึ้นด้วย เพื่อที่จะละคลายว่า มีบุคคลหนึ่ง บุคคลใดสร้างเสียง หรือเป็นเจ้าของเสียง หรือสามารถทำให้เสียงเกิดขึ้น แต่ถ้าสภาพของนามธรรมและรูปธรรมไม่มี เสียงก็เกิดขึ้นไม่ได้

เพราะฉะนั้น ไม่ใช่ไปนั่งนึกอย่างนั้น แต่จะต้องพิจารณาลักษณะของ สภาพธรรมที่กำลังปรากฏ เพื่อให้เห็นความไม่ใช่ตัวตน

ถ. เมื่อเสียงเกิดขึ้นก็ตั้งอยู่ และดับไป

ส. แน่นนอน

ถ. เราสั่นกระดิ่ง เสียงเกิดขึ้น ตั้งอยู่ ดับไป มีเวลาพอหรือที่จะเข้าหูเรา

ส. ไม่ต้องคิดเลยว่าจะมีเวลาพอหรือไม่มีเวลาพอ เพราะขณะที่เสียง ปรากฏ ขณะนั้นสติสามารถรู้ว่าเสียงเป็นสภาพธรรมอย่างหนึ่งซึ่งมีจริง ไม่เที่ยง และ ไม่ใช่ตัวตน

ถ. ผมเพียงอยากจะไขว่ เมื่อเกิดขึ้น เมื่อมีระยะทางไกล ถ้าไม่มีอากาศ

...

ส. เสียง แม้เกิดจากจิตเป็นสมุฏฐาน จะดับเร็วสักแค่ไหน เพราะว่าขณะที่ เห็นและขณะที่ได้ยิน เสียงดับแล้ว จะดับเร็วสักแค่ไหนก็ลองประมาณดู

ถ. ขอบคุณ

การศึกษาธรรม จะต้องพิจารณาให้ตรงกับเหตุผล มิฉะนั้น คิดไปคิดมา ก็อาจจะเพิ่มความสงสัยขึ้น แทนที่จะละการยึดถือสภาพธรรมว่าเป็นตัวตน โดยรู้ว่าเสียงไม่ใช่สภาพที่ได้ยิน นี่เป็นสิ่งที่ควรจะพิจารณาเพื่อที่จะรู้ว่า แม้ว่าสภาพธรรมจะปรากฏรวดเร็วสักเพียงใดก็ตามทั้งนามธรรมและรูปธรรม แต่เมื่อสภาพธรรมใดปรากฏ สติสามารถที่จะศึกษา พิจารณา สังเกต สำเนียง จนกว่าจะรู้ในลักษณะของสภาพธรรมนั้น ๆ ว่า สภาพใดเป็นนามธรรม สภาพใดเป็นรูปธรรม

นี่คือประโยชน์ของการที่จะเข้าใจในความเป็นอนัตตาของสภาพธรรมทั้งหลาย เพราะถ้าความรู้ในลักษณะที่เป็นนามธรรมและรูปธรรมยังไม่ชัดเจน ก็ยังเป็นตัวเรา ที่สงสัยเรื่องนั้นเรื่องนี้อยู่ตลอดเวลา

เพราะฉะนั้น ทางเดียวที่จะหมดความสงสัยในทุกเรื่องได้ ก็โดยการรู้ว่ ลักษณะใดเป็นนามธรรม ลักษณะใดเป็นรูปธรรม ในขณะที่สภาพธรรมนั้น ๆ กำลังปรากฏ ส่วนการศึกษาเรื่องปริยัติ ก็เพื่อประกอบความเข้าใจ เพื่อให้ขณะที่สติเกิดขึ้นนั้นปัญญาสามารถละความสงสัยในลักษณะของนามธรรมและรูปธรรมนั้น ๆ

กลุ่มของรูปที่เป็นวิจิณฐัตติสัทททสกกลาป ก็เช่นเดียวกับกลุ่มอื่น ๆ คือดับไปเร็วมาก

สำหรับกลุ่มของรูปกลุ่มอื่น ๆ ที่มีรูปเกิดรวมกันมากกว่า ๑๐ รูป ต้องเป็นรูปที่เกิดจากจิต จากอตุ และจากอาหาร

กลุ่มของรูปที่มีรูปรวมกัน ๑๑ รูป คือ ทุกขณะที่กำลังเป็นอยู่ในขณะนี้เอง เพราะว่าทุกขณะนี้มีจิต มีอตุ และมีอาหาร แต่เป็นรูปภายใน

กลาป คือ กลุ่มของรูป ที่มีรูปรวมกันเพิ่มขึ้นอีกเป็น ๑๑ รูป ได้แก่ กลุ่มของรูปที่มีวิการรูป ๓ รวมอยู่ด้วยกับอวินิพโกครูป ๘ จึงเป็น ๑๑ รูป เรียกว่า ลหุตาทีเอกาทสกกลาป เกิดจากจิตก็มี เกิดจากอตุก็มี เกิดจากอาหารก็มี

ธรรมดารูปกลุ่มที่เล็กที่สุดจะมีรูปเพียง ๘ รูป คือ ธาตุดิน ธาตุน้ำ ธาตุไฟ ธาตุลม สี กลิ่น รส โอชา ที่ผม ที่เล็บ มีรูปเพียง ๘ รูป คือ เมื่อกระทบสัมผัสก็มี

ธาตุดิน ธาตุไฟ ธาตุลม แต่ธาตุน้ำไม่ปรากฏในขณะที่กระทบ ซึ่งในกลุ่มนั้นก็ยังมีสี มีกลิ่น มีรส มีโอชา แต่ไม่สามารถเคลื่อนไหวหรือทำอะไรได้เลย ถ้าเป็นรูปที่มีกลุ่มของรูปเพียง ๘ รูป

แต่สำหรับในสัตว์บุคคลที่มีชีวิต จะมีความต่างกับคนที่ตายแล้วหรือสิ่งที่ไม่มีชีวิต เพราะว่ามีการรูป ๓ คือ ลหุตารูป รูปที่เบา มหุตารูป รูปที่อ่อนกัมมัณฺญตารูป รูปที่ควรแก่การงาน ทำให้เมื่อกลุ่มของรูปเหล่านี้เกิดขึ้น จะสามารถมีอิริยาบถต่าง ๆ มีการเคลื่อนไหว เหยียดคู้ ประกอบกิจการงานได้เพราะมีการรูปรวมอยู่ในกลุ่มของรูป ซึ่งบางกลุ่มเกิดขึ้นเพราะจิต บางกลุ่มเกิดขึ้นเพราะอตุ บางกลุ่มเกิดขึ้นเพราะอาหาร ตราบใดที่ยังมีการเคลื่อนไหว เหยียดคู้ มีการพูดต่าง ๆ ได้แสดงให้เห็นว่า ต้องมีการรูปรวมอยู่ในกลุ่มของรูปที่มีรูปเพียง ๘ รูป ที่เป็นสุทถัญญกกลาป

สุทถัญญกกลาป มีรูป ๘ รูป เมื่อเพิ่มมีการรูปอีก ๓ รูป จึงรวมเป็น ๑๑ รูป สำหรับมีการรูป ๓ ไม่แยกจากกันเลย ไม่ใช่ว่ามีแต่ลหุตารูปโดยไม่มีมหุตารูป ไม่มีกัมมัณฺญตารูป แต่เมื่อใดที่มีลหุตารูป ต้องมีมหุตารูป และกัมมัณฺญตารูปด้วย

ขณะที่กำลังนั่งอยู่นี้ ก็มีกลุ่มของรูป ๑๑ รูป ซึ่งเกิดเพราะจิตบ้าง เกิดเพราะอตุบ้าง เกิดเพราะอาหารบ้าง

ต่อไปเป็นกลุ่มของรูปที่มีรูปรวมกันมากขึ้นอีก คือ มีรูปรวมกัน ๑๒ รูป

สำหรับกลุ่มของรูปที่มีรูปรวมกัน ๑๒ รูป เกิดจากจิตบ้าง เกิดจากอตุบ้าง

กลุ่มที่มีรูปรวมกัน ๑๒ รูป เกิดจากจิต ๑ กกลาป คือ กายวิญญูตติลหุตาทิตทาทสกกกลาป มีรูป ๘ รูป ซึ่งเป็นอวินิพโกรูป และมีมีการรูปอีก ๓ และมีกายวิญญูตติรูปอีก ๑ จึงรวมกันเป็นกลุ่มของรูปที่มีรูป ๑๒ รูป

สำหรับกลุ่มของรูปที่มี ๑๒ รูป ที่เกิดจากอตุมี ๑ กกลาป คือ สัททลหุตาทิตทาทสกกกลาป มีอวินิพโกรูป ๘ มีการรูป ๓ และมีสัททรูปอีก ๑

กลุ่มของรูปที่มี ๘ รูป เล็กที่สุด กลุ่มของรูปที่มีรูป ๙ รูป เพิ่มขึ้นอีกรูปเดียว ก็ต้องเล็กมาก กลุ่มของรูปที่มีรูป ๑๐ รูป เพิ่มขึ้นอีกเพียงรูปเดียว ก็ไม่ได้ใหญ่โตอะไร กลุ่มของรูปที่มีรูป ๑๑ รูป ก็เล็ก กลุ่มของรูปที่มีรูป ๑๒ รูป ก็เล็ก

สำหรับกลุ่มของรูปที่มีรูป ๑๒ รูป ที่เกิดขึ้นเพราะจิต ชื่อว่ากายวิญญูตติ-
ลหุตาทิวาทสกกลาป คือ กลุ่มของรูปที่มีวិการรูป ๓ และกายวิญญูตติรูปรวมกัน

ธรรมดาขณะที่นั่งเฉย ๆ ไม่ต้องการให้เกิดความหมายอะไรขึ้น รูปกลุ่มนั้นจะมีรูป ๘ รูป รวมกับวិการรูปอีก ๓ เป็น ๑๑ รูป แต่ขณะใดที่มีกลุ่มของรูป ๘ รูป รวมกับวិการรูป ๓ และต้องการให้มีกายวิญญูตติ คือ เป็นรูปที่แสดงความหมายขึ้น ขณะนั้นก็จะมีรูปเพิ่มขึ้นอีก ๑ รูป จึงเป็น ๑๒ รูป

๑๔๕๖

ที่ห้องประชุมตึกสภากาชาดศึกษามหาวิทยาลัย

วันอาทิตย์ที่ ๑๕ กันยายน ๒๕๒๘

สำหรับอีกกลุ่มหนึ่งที่มีรูปรวมกัน ๑๒ รูป ไม่ได้เกิดจากจิต เป็นรูปที่เกิดจากอตุ เป็นสัททลหุตาทิวาทสกกลาป กลุ่มของรูป ๑๒ รูป ที่มีวิการรูปเกิดร่วมกับสัททหะ คือ เสียง

อย่างเวลาที่ตบมือ ถ้าไม่มีวิการรูปก็ตบมือไม่ได้ แต่เมื่อตบมือแล้วมีเสียง เพราะฉะนั้น การที่จะมีเสียงเกิดขึ้นจากการกระทบกันของรูป ต้องมีวิการรูปเกิดร่วมกับเสียงที่วิการรูปนั้นทำให้เกิดขึ้นในขณะนั้น เพราะฉะนั้น กลุ่มนั้นมีรูปรวมกัน ๑๒ รูป

ต่อไปนี้อาจจะนับได้ ไซ้ใหม่ เวลาตบมือ กระที่บเท้า หรือทำอะไรก็ตามที่จะให้เกิดเสียงขึ้น ก็จะได้รู้ว่า ถ้าไม่ใช่เสียงซึ่งกระทบกันที่ฐานของเสียงที่ทำให้เกิดเป็น คำพูด เสียงอื่นที่กาย เช่น การตีดนิ้วมือ เป็นต้น ขณะนั้นต้องเป็นกลุ่มของรูปที่มีรูป ๑๒ รูป

สำหรับกลุ่มของรูปที่มีรูปมากที่สุด จะไม่เกิน ๑๓ รูปเลย และเป็นรูปที่เกิดจากจิตเท่านั้น คือ วจีวิญญัตติสัททลหุตาทีเตรสกกลาป มื่อวินิพโกครูป ๘ รวมกับ วิการรูป ๓ รวมกับวจีวิญญัตติรูป ๑ รวมกับสัททรูป ๑ รวมเป็น ๑๓ รูป

ธรรมดาปกติจะเป็นกลุ่มไหน ในขณะที่พูด

กลุ่มของเสียงที่เกิดจากจิตที่พูด ทำให้เกิดเป็นคำที่มีความหมายขึ้น ที่เป็น วจีวิญญัตติสัทททสกกลาปนั้น มีรูปรวมกัน ๑๐ รูป คือ มื่อวินิพโกครูป ๘ วจีวิญญัตติรูป ๑ สัททรูป ๑ แต่กลุ่มที่มี ๑๓ รูปนั้น เพิ่มวิการรูป ๓ จึงเป็น ๑๓ รูป เพราะฉะนั้น ปกติในชีวิตประจำวัน จะเป็นกลุ่มของรูปกลุ่มไหน ๑๐ รูป หรือ ๑๓ รูป

มีความต่างกันใหม่ ระหว่างกลุ่มของรูปที่มีเสียงเกิดจากจิต ๑๐ รูป กับกลุ่มของรูปที่มีเสียงเกิดจากจิต ๑๓ รูป

ต่างกัน คือ กลุ่มหนึ่งไม่มีวิการรูป อีกกลุ่มหนึ่งมีวิการรูปรวมอยู่ด้วย

สำหรับกลุ่มที่มีวิการรูปรวมอยู่ด้วย ต้องอาศัยความเบา ความอ่อน ความควรแก่การงานของรูปที่จะให้เสียงนั้น ๆ เกิดขึ้นเป็นพิเศษ เช่น เพลงลูกทุ่ง ร้องยากหรือร้องง่าย จะเห็นได้ว่าแสนยากจริง ๆ ถ้าไม่มีวิการรูปที่ชำนาญที่จะทำให้เสียงนั้นเกิดขึ้น ไม่เหมือนเสียงพูดธรรมดาปกติ ปกติจะพูดอะไรก็พูดได้ เพราะฉะนั้น ก็เป็นกลุ่มของรูปที่มีวิจิณญัตติรูป และสัททรูป รวมกับอวินิพโกครูป ๘ เป็น ๑๐ รูป แต่เวลาที่จะให้มีเสียงพิเศษเกิดขึ้น ต้องอาศัยความเบา ความอ่อน ความควรแก่การงานเป็นพิเศษ เพราะฉะนั้น ขณะที่นักร้องฝึกหัดร้องเพลง ไม่ว่าจะเป็นนักร้องประเภทใดก็ตาม ขณะนั้นต้องเป็นกลุ่มของรูปซึ่งมีรูปรวมกัน ๑๓ รูป

๑๓ รูป ก็เป็นกลุ่มที่เล็กมาก แต่ทำให้เกิดเสียงซึ่งพิเศษจากปกติ เพราะอาศัยวิการรูป ๓

นี่คือชีวิตประจำวัน ตั้งแต่ศีรษะตลอดเท้า ไม่ว่าจะพูดหรือไม่ว่าจะแสดงกิริยาอาการต่าง ๆ ก็ตาม ต้องเป็นเพราะกลุ่มของรูปที่อาศัยจิตเป็นสมุฏฐาน จึงจะมีการเคลื่อนไหวหรือการพูดได้ เพราะถ้าเป็นกลุ่มของรูปที่เกิดเพราะกรรม ไม่สามารถทำอะไรได้เลย จักขุปสาททำอะไรไม่ได้ เป็นแต่เพียงกระทบกับสีสังวณณะที่ปรากฏทางตาเท่านั้น แต่ไม่มีวิการรูปหรือว่าอะไรที่ทำให้เกิดความอ่อน ความควรแก่การงานในกลุ่มของรูปที่เป็นจักขุทสกกกลาป แต่ที่สามารถกลิ้งตา กลอกตาได้ ขณะนั้นต้องเป็นรูปที่เกิดเพราะจิต ซึ่งนอกจากอวินิพโกครูป ๘ แล้ว ต้องมีวิการรูป ๓ รวมอยู่ด้วย จึงจะทำให้มีการเคลื่อนไหวได้

ถ. ที่เราพูดในชีวิตประจำวัน มีรูปเกิดกี่รูป

ส. เสียงธรรมดา ใช้ใหม่ มี ๑๐ รูป คือ มีอวินิพโกครูป ๘ วิจิณญัตติรูป ๑ และสัททรูป ๑

ถ. ทำไมไม่มีวิการรูป เพราะต้องอาศัยความเบา ความอ่อน ความควรแก่การทำงานด้วย ไม่อย่างนั้นอาจจะพูดไม่ได้

ส. เฉพาะในกลุ่มนั้นมีเสียงเกิดขึ้น มีวิจิณฺณัตติรูป

ถ. เวลาร้องเพลงทำไมมีตั้ง ๑๓ รูป

ส. ต้องทำให้เกิดการกระทบกันเป็นพิเศษ ไม่อย่างนั้นเสียงอย่างนั้นก็ออกมาไม่ได้

ถ. ถ้าเราพูดภาษาต่างประเทศ อย่างภาษาอังกฤษหรือภาษาอื่นที่ไม่ใช่ภาษาที่เคยชิน เราต้องอาศัยวิการรูปหรือเปล่า

ส. ถ้าสังเกตก็คงจะทราบว่า ขณะนั้นต้องอาศัยหรือไม่ต้องอาศัย เป็นสิ่งซึ่งยากต่อการที่จะรู้ได้จริง ๆ เพราะถ้าไม่ทรงแสดงไว้ก็ไม่มีผู้ใดสามารถรู้ได้ว่า ส่วนเกินจากอวินิพโกรูป ๘ ในแต่ละกลุ่มนั้นมีอะไรบ้าง เพราะว่าอวินิพโกรูป ๘ นี้ก็เล็กจนกระทั่งแตกย่อยลงไปละเอียดที่สุดแล้ว เพราะฉะนั้น เมื่อมีรูปอื่นเพิ่มขึ้นมาอีกเพียงเล็ก ๆ น้อย ๆ และผสมกันด้วย ปนกันด้วย ไม่ใช่ว่าจะมีแต่รูปที่เกิดจากกรรมโดด ๆ โดยที่ไม่มีกลุ่มของรูปที่เกิดจากจิต หรือกลุ่มของรูปที่เกิดจากอุตุ หรือกลุ่มของรูปที่เกิดจากอาหาร แม้แต่การกลอกตาไปมา ก็ยังต้องมีทั้งกลุ่มของรูปที่เกิดเพราะจิต กลุ่มของรูปที่เกิดเพราะอุตุ กลุ่มของรูปที่เกิดเพราะอาหาร กลุ่มของรูปที่เกิดเพราะกรรม

ถ. ขณะที่เราพูด หรือเคลื่อนไหวร่างกาย จะใช้หลักอะไรวินิจฉัยได้ว่าขณะนั้นมีวิการรูปเกิดหรือเปล่า

ส. เวลาที่พยายามเป็นพิเศษ ไม่ใช่ร้อง โอ๊ย ออกมาคำเดียว ไซ้ไหม มิดะนั้นแล้วจะไม่มี ความต่างกัน

ถ. วิการรูปจะเกิดได้เพราะมีจิตเป็นสมุฏฐานเท่านั้น มีอย่างอื่นเป็นสมุฏฐานไม่ได้

ส. วิการรูปเกิดเพราะอุตุเป็นสมุฏฐานได้ เพราะจิตเป็นสมุฏฐานได้ เพราะอาหารเป็นสมุฏฐานได้ วิการรูป ๓ มีสมุฏฐาน ๓ แต่ว่าในกลาปคือในกลุ่มหนึ่ง

ต้องมีสมมุติฐานเดียว ถ้ากลุ่มนี้เกิดขึ้นเพราะจิตเป็นสมมุติฐาน กลุ่มอื่นก็เกิดขึ้นเพราะอาหารเป็นสมมุติฐาน อีกกลุ่มหนึ่งก็เกิดขึ้นเพราะธาตุเป็นสมมุติฐาน ไม่ใช่ว่าในกลุ่มเดียวมี ๓ สมมุติฐาน แต่เกิดรวมกันทั้งหมดตั้งแต่ศีรษะจรดเท้า ซึ่งยากต่อการที่จะแยกอย่างขณะที่กระทบสัมผัส ก็ไม่มีใครสามารถแยกออกไปได้ว่า มีรูปซึ่งเกิดเพราะสมมุติฐานใด เพราะว่าคละเคล้ากันไปตลอด

ถ. ถ้าเราเคลื่อนไหวร่างกายโดยที่เราไม่ได้ตั้งใจ ก็ต้องอาศัยความเบา ความอ่อน ความควรแก่การงานของรูปเหมือนกัน

ส. ปกติมีอยู่แล้ว

ถ. ถ้าอย่างนั้น วิการรูปที่เกิดจากธาตุเป็นสมมุติฐานก็น่าจะเกิดได้ ใช่ไหม ที่กลุ่มของรูปในขณะนั้น ถ้าเราเคลื่อนไหวร่างกายโดยที่เราอาจจะเผลอไป เคลื่อนไหวธรรมดา แต่ก็ต้องอาศัยความเบา ความอ่อน ความควรแก่การงานของรูปไม่อย่างนั้นก็เคลื่อนไหวไม่ได้ รูปก็ต้องเป็นแค่วัตถุธรรมดา

ส. เพราะฉะนั้น กายวิญญูตติรูปต่างกับวิการรูป แต่มีลักษณะที่มีความสามารถคล้ายกัน บางแห่งจะกล่าวว่า วิการรูป ๕ คือ รวมเลย แต่ที่แยกเป็น วิการรูป ๓ กายวิญญูตติรูป ๑ วจิวินญูตติรูป ๑ เพื่อที่จะแสดงให้เห็นว่า เวลาที่มี วิการรูปโดยที่ไม่มีกายวิญญูตติรูปก็มี เพราะไม่มีความต้องการให้รูปนั้นมีความหมายอย่างหนึ่งอย่างใด ไม่เหมือนกับในขณะที่มีวิการรูปและมีกายวิญญูตติรูปด้วย อย่างเช่น บางคนอาจจะซุ่มบทธาบททำทางในกระจก ซึ่งปกติก็เป็นการเดิน การเหยียวยธรรมดา แต่ในขณะที่ต้องการจะให้เห็นหรือส่องถึงความหมาย ขณะนั้นจะมีรูปที่ชื่อว่ากายวิญญูตติรูปรวมอยู่ด้วย เพราะไม่ใช่มีแต่เฉพาะวิการรูป แต่ยังมี ความต้องการให้รูปนั้นแสดงความหมายตามความต้องการของจิต ฉะนั้น กลุ่มนั้นจึงมีรูปเพิ่มขึ้นอีก คือ กายวิญญูตติรูป ซึ่งเกิดดับพร้อมกับจิต

ถ. ถ้าอย่างนั้นเวลาเราพูดปกติธรรมดา ก็ตัดออกไป จาก ๑๓ รูปเหลือ ๑๐ รูป ซึ่งต้องมีวจิวินญูตติรูปอยู่แล้ว

ส. วจิวินญูตติรูปจะขาดไม่ได้เลย

ถ. ต้องมี เพราะต้องให้ความหมาย แต่ที่เราพูดอยู่ปกติธรรมดา ก็ต้องอาศัยความเบา ความอ่อน ความควรแก่การงานของรูปด้วย ใช่ไหม

ส. ถ้าเราจะตัดเสียง ขณะนั้นก็ ...

ถ. ถ้าพูดธรรมดา ต้องอาศัยหรือเปล่า

ส. ถ้าพูดธรรมดา วจีวิญญัตติทำหน้าที่เหมือนกับvikararup ได้

ถ. หมายความว่า ก็ ...

ส. สามารถทำให้เกิดเสียง โดยทำให้กระทบกันที่ฐานของเสียง นั่นคือ วจีวิญญัตติรูป ไม่ใช่รูปอื่น ไม่ใช่vikararup

เป็นเรื่องที่สามารถจะศึกษาตาม และพยายามพิจารณาให้เข้าใจ แต่การที่จะประจักษ์แจ้งนั้น ต้องเป็นอีกเรื่องหนึ่ง

ถ. ขอบพระคุณมาก

ส. เป็นสิ่งที่น่าพิจารณาจริง ๆ ในเรื่องของวิญญัตติรูปและvikararup ซึ่งบางแห่งเรียกรวมกันเป็นvikararup ๕ ไม่ได้กล่าวถึงว่าเป็นวิญญัตติรูป ๒ vikararup ๓ เพราะว่าลักษณะของวิญญัตติก็เหมือนกับvikararup แต่ไม่ใช่เป็นvikararup ๓ ที่เป็นลักษณะที่เบา ที่อ่อน ที่ควรแก่การงาน แต่สามารถให้เกิดความหมายทางกาย หรือทำให้เกิดเสียงตามวิตกวิจารณ์ที่เป็นวีสังขาร ซึ่งเป็นไปอย่างรวดเร็วมากในขณะที่พูด

มีใครจะรู้บ้างว่า วิตกวิจารณ์กำลังคิดคำ เพราะว่าเสียงออกมาแล้ว ใช่ไหม แสดงให้เห็นถึงการเป็นปัจจัยของสภาพธรรมว่า เมื่อวิตกวิจารณ์เกิดคิดถึงสิ่งใด วจีวิญญัตติรูปก็ทำให้เกิดเสียงโดยกระทบที่ฐานของเสียงที่ทำให้เกิดเสียงได้

ถ. vikararup ทำให้การเคลื่อนไหวคล่องแคล่ว ถ้าคนที่เคลื่อนไหวไม่คล่องแคล่ว เช่น คนที่มีโรค หรืออายุมากแล้ว ก็ถือว่าvikararup ไม่ค่อยดีหรือน้อย คนหนุ่มสาวเดินเหินคล่องแคล่ว ก็ถือว่าvikararup ของเขาสมบูรณ์ดี เข้าใจอย่างนี้ผิดหรือถูก

ส. ไม่ผิด เพราะถ้าธาตุดินเสีย ธาตุน้ำเสีย ธาตุไฟเสีย ธาตุลมเสีย ที่จะทำให้มีความวิการได้เหมือนปกติ หรือให้vikararup ที่เกิดร่วมด้วยมีความเบา มีความอ่อน

มีความควรแก่การทำงานเหมือนปกติ ก็ยอมเป็นไปไม่ได้ เพราะว่าวิการรูปนั้นต้องอาศัย เกิดกับมหาภูตรูป ต้องเกิดกับอวินิพโกรูป ๘ เพราะรูปใด ๆ ก็ตามที่เป็นอุปาทายรูป เพราะอรรถว่า เป็นรูปอาศัย อธิบายว่า ยึดเอามหาภูตรูปไว้ไม่ยอมปล่อย อาศัย มหาภูตรูปนั้นเป็นไป ไม่สามารถเกิดขึ้นเป็นไปตามลำพังได้เลย ต้องติด ต้องเกิด ร่วมกับมหาภูตรูป

ใน **อัฐสาลินี เรื่องกามาวจรกุศลและทวาร กายกรรมและกายทวาร** มีข้อความเรื่องกายวิญญัตติรูป ข้อความมีว่า

รูปที่เรียกว่ากายวิญญัตตินั้น เป็นไฉน ความเคร่งตึง กิริยาที่เคร่งตึงด้วยดี ความเคร่งตึงด้วยดี การแสดงให้รู้ความหมาย กิริยาที่แสดงให้รู้ความหมาย ความแสดงให้รู้ความหมายแห่งกายของบุคคลผู้มีจิตเป็นกุศล เป็นอกุศล เป็นอพยากต หรือก้าวไปข้างหน้า ถอยกลับ เหลียวดู เหลียวซ้าย แลขวา คู้เข้า หรือเหยียดออก อันใด รูปทั้งนี้เรียกว่า กายวิญญัตติ

ความจริง จิตที่เกิดขึ้นว่า เราจักก้าวไปข้างหน้า จักถอยกลับ ดังนี้ ย่อมให้ รูปตั้งขึ้น ในบรรดาวิญญัตติทั้ง ๒ นั้น วาโยธาตุที่มีจิตเป็นสมุฏฐานในภายในรูป กลาปเหล่านี้ คือ ปฐวีธาตุ อาโปธาตุ เตโชธาตุ วาโยธาตุ วัณณะ คันธะ รสะ โอชา ที่อาศัยปฐวีธาตุเป็นต้นนั้น ย่อมค้ำจุนทรงไว้ ยังรูปกายที่เกิดร่วมกับตน ให้เคลื่อนไหว ให้ก้าวไปข้างหน้า ให้ถอยกลับ

นี่คือการกล่าวถึงวิญญัตติรูปรวมกับวิการรูป ซึ่งบางคนก็แยกไม่ได้ว่า ขณะไหนเป็นวิการรูป ขณะไหนเป็นวิญญัตติรูป เพราะว่ากล่าวรวมกันทั้ง กายวิญญัตติรูปและวิการรูป แต่ถ้าจะแยก ก็แยกได้ คือ ตามปกติธรรมดาที่มีการ ก้าวไปข้างหน้าหรือว่าถอยกลับ หรือว่าเหลียวดู เหลียวซ้ายแลขวา ดูเป็นกิริยาอาการ ตามปกติ ซึ่งเป็นลักษณะของวิการรูป แต่ก็มีกายวิญญัตติรูปได้ในขณะที่ต้องการให้ รูปนั้นมีความหมาย เช่น การเหลียวซ้ายแลขวา อยากจะให้คนอื่นช่วยหาของ ได้ไหม กำลังหาของอยู่ และต้องการให้คนอื่นช่วย ก็แสดงอาการเหลียวซ้ายแลขวา เพื่อให้คนอื่นช่วยหาให้ โดยที่ไม่กล่าวออกมาเป็นวาจา แต่ในใจของบุคคลนั้น

มีกายวิญญูตติรูป เป็นรูปที่เกิดร่วมกับกลุ่มของรูปนั้น เพราะมีความประสงค์ต้องการที่จะให้การเคลื่อนไหวนั้นแสดงความหมายอย่างหนึ่งอย่างใด แม้แต่การเหลียว หรือ การแล ก็มีกายวิญญูตติรูปรวมอยู่ด้วยได้

ข้อความต่อไปแสดงว่า การที่กิริยาอาการของกายจะเกิดขึ้นเป็นไป เคลื่อนไหวไป ต้องอาศัยจิตในขณะไหนบ้าง

ในบรรดารูปกลาป ๘ อย่างนั้น วาโยธาตुที่ต้งขึ้นแต่จิตดวงแรกในบรรดาขณะ ๗ ในอาวัชชนวิถีนึง ย่อมสามารถค้ำจุนทรงไว้ซึ่งรูปกายที่เกิดพร้อมกับตน แต่ไม่สามารถจะให้เคลื่อนไหวไปมาได้

ถ้าศึกษาโดยละเอียดจะเห็นได้ว่า จิตแต่ละประเภทจะทำให้เกิดรูปประเภทไหนบ้าง เช่น ในขณะทีนอนหลับ มีรูปเกิดแน่นนอน เพราะว่ารูปที่เกิดดับไปเร็วมาก เกือบจะกล่าวได้ว่า ทันทีที่เกิดแล้วก็ดับ ทันทีที่เกิดแล้วก็ดับ เพราะฉะนั้น ที่ยังมีรูปเหลืออยู่เมื่อเวลาตื่นแสดงให้เห็นว่า รูปในขณะทีหลับจะต้องเกิดแล้วก็ดับ ๗ ตามสมุฏฐาน สืบต่ออยู่เรื่อย ๆ มีรูปที่เกิดทั้งจากกรรมเป็นสมุฏฐานบ้าง จิตเป็นสมุฏฐานบ้าง อุตุเป็นสมุฏฐานบ้าง อาหารเป็นสมุฏฐานบ้าง

ในขณะที่หลับ เป็นภวังคจิต เป็นวิบากจิต มีรูปเกิดขึ้นจริง แต่ไม่เป็นชวนวิถิจิต เพราะฉะนั้น ไม่มีอาการเคลื่อนไหวใด ๆ ทั้งสิ้น คนทีนอนหลับสนิทจริง ๆ ไม่มีการทำให้เกิดอิริยาบถ ไม่มีกายวิญญูตติ ไม่มีวจีวิญญูตติ แต่มีvikararūpa ได้ เพราะว่าvikararūpaเกิดจากจิต เกิดจากอุตุ เกิดจากอาหาร

๑๔๕๗

ที่ห้องประชุมตึกสภากาการศึกษามหาวิทยาลัย

วันอาทิตย์ที่ ๑๕ กันยายน ๒๕๖๘

คนที่นอนหลับ อย่างเด็ก ๆ ก็แล้วแต่ว่าใครจะจับให้นอนท่าไหน ขณะที่ เป็นภวังค์ ขณะนั้นไม่มีอิริยาบถหนึ่งอิริยาบถใดเกิดขึ้น และไม่มีกายวิญญูตติ ไม่มีวจีวิญญูตติ เพราะฉะนั้น การที่มีการเคลื่อนไหวเกิดขึ้นได้ ต้องเป็นในขณะที่ตื่น ต้องเป็นวิถิจิต และวิถิจิตอื่น เช่น ปัญจทวาราวชชนจิต หรือจักขุวิญญูตติ เหล่านี้ จะไม่ทำให้เกิดการเคลื่อนไหวใด ๆ ได้ ต้องถึงชวนวิถิจิตรูปจึงจะเคลื่อนไหวได้ และสำหรับวาโยธาตุที่ตั้งขึ้นในชวนวิถิจิตขณะที่ ๑ ย่อมสามารถค้ำจุนทรงไว้ซึ่งรูปกายที่เกิดพร้อมกับตน แต่ไม่สามารถจะให้เคลื่อนไหวไปมาได้

ชวนวิถิจิตมี ๗ ขณะ ขณะที่ต้องการจะเคลื่อนไหว จะก้าวไป หรือจะยกมือ จะคู้เข้า จะเหยียดออก เพียงชวนวิถิจิตขณะที่ ๑ รูปไม่สามารถเคลื่อนไหวได้ แม้ในชวนจิตขณะที่ ๒ ก็โดยนัยเดียวกัน

ดวงที่ ๑ ดวงที่ ๒ ดวงที่ ๓ ดวงที่ ๔ ดวงที่ ๕ ดวงที่ ๖ เพียงแต่สามารถค้ำจุนทรงไว้ซึ่งรูปกายที่เกิดพร้อมกับตน แต่ไม่สามารถที่จะให้เคลื่อนไหวไปมาได้

ส่วนวาโยธาตุที่ตั้งขึ้นด้วยชวนจิตดวงที่ ๗ ได้วาโยธาตุที่ตั้งขึ้นด้วยจิต ๖ ดวง เบื้องต้น (เพราะว่ารูปที่เกิดในชวนจิตดวงที่ ๑ จนถึงชวนจิตดวงที่ ๖ ยังไม่ดับ) เป็นปัจจัยสนับสนุนแล้ว ย่อมสามารถค้ำจุนทรงไว้ซึ่งรูปกายที่เกิดพร้อมกับตนให้เคลื่อนไหว ให้ก้าวไปข้างหน้า ให้ถอยกลับ ให้แลดู ให้เหลียวดู ให้คู้เข้า ให้เหยียดออกได้ เพราะเหตุนี้จึงเกิดการเดินไปเดินมา การเดินไปและการเดินมา กล่าวได้ว่า ไปได้ โยชน์หนึ่ง ไปได้ ๑๐ โยชน์

ข้อความใน **อภฺรฺรฺสาณิ** อุปมาว่า

เปรียบเหมือนนายเกวียนที่โคโคจะพังลากไปด้วยแอก ๗ แอก โคโคที่เทียมอยู่ที่แอกคู่ที่ ๑ ย่อมสามารถค้ำจุนทรงแอกไว้อยู่ได้ก่อน แต่จะให้ล้อหมุนไปหาได้ไม่

แม้ในโคโคคู่ที่ ๒ เป็นต้น ก็มีนัยอย่างนี้เหมือนกัน แต่ในกาลใดนายสารถิผู้ฉลาดเทียมโคโคที่แอกคู่ที่ ๗ แล้วนั่งบนทูลเกวียน ถือเชือก เอาปลายผูกกระตุ้นโคโคตั้งแต่โคโคหน้า โคโคทั้งหมด ในกาลนั้น โคโคทั้งหมดรวมกำลังกันทรงทูลเกวียน และให้ล้อหมุนไปได้ กล่าวได้ว่า พาเกวียนไปได้ ๑๐ โยชน์ ได้ ๒๐ โยชน์ ฉะนั้น พึงทราบข้ออุปมานี้ ฉะนั้น

จะเห็นความเกิดดับอย่างรวดเร็วของจิต ซึ่งเป็นปัจจัยทำให้รูปเคลื่อนไหวไปได้ ทุก ๆ วันว่า ในขณะที่จะมีการเคลื่อนไหวก็เพราะขณวิถิจิต แล้วแต่ว่าจะเคลื่อนไหวไปด้วยอกุศลจิตประเภทใด ซึ่งส่วนใหญ่จะเป็นการเคลื่อนไหวไปด้วยโลภมูลจิต หรือบางครั้ง บางขณะ ก็เป็นการเคลื่อนไหวไปด้วยโทสมูลจิต

สำหรับวิญญัตติรูป มีข้อความว่า

กายที่มีจิตเป็นสมุฏฐาน ไม่จัดเป็นวิญญัตติ

เพราะถ้าเป็นกลุ่มของรูปที่เป็นสุทธฐกกลาปเพียง ๔ รูป ซึ่งเกิดเพราะจิตเป็นสมุฏฐาน ก็ไม่มีวิญญัตติรูปเกิดร่วมด้วย

ส่วนแห่งอาการที่แตกต่างออกไปอย่างหนึ่ง ที่สามารถเป็นปัจจัยค้ำจุนทรงไว้ยังรูปกายที่เกิดร่วมกับวาโยธาตุที่มีจิตเป็นสมุฏฐานให้เคลื่อนไหวได้ นี้ชื่อว่าวิญญัตติ

วิญญัตตินั้นมิใช่มีจิตเป็นสมุฏฐานเหมือนรูป ๔ อย่าง เพราะความที่รูปทั้งหลายซึ่งมีจิตเป็นสมุฏฐานจัดเป็นวิญญัตติ วิญญัตติแม้นั้นจึงชื่อว่ามิใช่มีจิตเป็นสมุฏฐานฉะนั้น

เพราะว่ากายวิญญัตติรูปก็ดี วจีวิญญัตติรูปก็ดี เป็นรูปที่เกิดดับพร้อมกับจิต

สำหรับวิญญัตติรูป ข้อความใน **อภิสมาสี** มีต่อไปว่า

กวิญญัตตินั้นตรัสเรียกว่า วิญญัตติ เพราะเป็นเครื่องให้รู้ ให้รู้อะไร ให้รู้การกระทำทางกายอย่างหนึ่ง ความจริงบุคคลผู้ยืนอยู่ในที่พอจะเห็นได้ ย่อมยกมือหรือ

ยกเท้า ย่อมสิ้นศรัทธาหรือยกคิ้ว อาการอวัยวะมีมือเป็นต้นนี้ ฟังทราบด้วยจักขุ ฝายวิญญูตติไม่ฟังทราบได้จักขุ ฟังทราบได้ด้วยใจอย่างเดียว เพราะว่าบุคคลย่อม เห็นเฉพาะรูปารมณที่เคลื่อนไหวเป็นหัตถวิการเป็นต้นได้ด้วยจักขุ ส่วนบุคคลคิดถึง วิญญูตติด้วยจิตที่เป็นไปทางมโนทวารจึงทราบว่า ผู้นี้เห็นจะให้เราทำอย่างนี้และ อย่างนี้

เป็นการแยกกันระหว่างจักขุทวารวิถีกัมมโนทวารวิถึ เพราะว่าทางตาสามารถ เห็นแจ้งเฉพาะรูปารมณ แต่การรู้ความหมายของวิญญูตติ ต้องรู้ทางมโนทวารวิถึ

มีข้ออุปมาว่า เหมือนอย่างว่า พวกมนุษย์ช่วยกันผูกใบตาลเป็นต้นไว้บน ยอดไม้ ในสถานที่ที่มีน้ำในป่าหน้าแล้ง ด้วยประสงค์ว่า ประชาชนจักรู้ว่าในที่นี้มีน้ำ ด้วยเครื่องหมายนี้ หรือช่วยกันยกธงขึ้นปักไว้ที่ประตูร้านสุรา หรือต้นไม้สูงถูกลมพัด ให้ไหว หรือเมื่อปลาวายอยู่ภายในน้ำ ฟองน้ำผุดขึ้นเบื่องบน หรือมีเศษหญ้าและ ใบไม้ที่ถูกน้ำพัดขึ้นไปติดอยู่ริมหัวน้ำใหญ่ บุคคลพบใบตาล ธง กิ่งไม้ไหว ฟองน้ำ เศษหญ้าและใบไม้ในที่นั้นแล้ว แม้จะไม่ได้เห็นด้วยตา แต่ทราบได้ด้วย มโนวิญญูณว่า ในที่นี้จักมีน้ำ จักมีสุรา ต้นไม้จักถูกลมพัด ภายในน้ำจักมีปลา หัวน้ำจักไหลท่วมที่มีประมาณเท่านี้ไป ฉนั้นใด ถึงวิญญูตติก็ฉนั้นเหมือนกัน ไม่พึงรู้ ได้ด้วยจักขุ แต่พึงรู้ได้ด้วยใจอย่างเดียว

ความจริง บุคคลย่อมเห็นเฉพาะรูปารมณ ซึ่งเคลื่อนไหวเป็นหัตถวิการเป็นต้น ด้วยจักขุ แต่คิดถึงวิญญูตติด้วยจิตที่เป็นไปทางมโนทวาร ย่อมทราบว่า ผู้นี้เห็นจะให้ เราทำอย่างนี้และอย่างนี้

เป็นชีวิตประจำวัน ซึ่งไม่ใช่แต่เฉพาะมนุษย์เท่านั้น เพราะข้อความต่อไปมีว่า

กวิญญูตตินี้ ชื่อว่าวิญญูตติ เพราะเป็นเครื่องให้รู้อย่างเดียวมิได้ แต่ชื่อว่า วิญญูตติ แม้เพราะจะพึงรู้ได้ เพราะว่าวิญญูตตินี้ย่อมมีปรากฏแก่ชนเหล่าอื่นโดย ที่สุดแม้แก่พวกสัตว์เดรัจฉาน ความจริงพวกสัตว์เดรัจฉาน มีสุนัขบ้าน สุนัขจิ้งจอก กา และโค เป็นต้น ซึ่งรวมกันอยู่ในที่นั้น ๆ เมื่อบุคคลจับท่อนไม้ หรือหยีบก้อนดิน แสดงอาการจะตีหรือขว้าง ก็รู้ได้ว่า ผู้นี้ต้องการจะตีหรือขว้างพวกเรา จึงพากันหนีไป

คนละทิศละทาง แต่สำหรับผู้ที่อยู่ภายในกำแพงและฝาเรือนเป็นต้น กาลเวลาที่รูปไม่ปรากฏ ไม่ปรากฏในขณะนั้นแม้ก็จริง ถึงกระนั้นก็ชื่อว่าวิญญูตตินั้นแหละ เพราะปรากฏแก่พวกที่อยู่เฉพาะหน้า

แสดงให้เห็นว่า ทางตาเห็นรูปารมณฺ์ ส่วนการรู้ความหมายรู้ได้เฉพาะทางมโนทวาร

ข้อความต่อไปมีว่า

ถามว่า เมื่อกายที่มีจิตเป็นสมุฏฐานไหว กายที่มีสมุฏฐาน ๓ จะไหวหรือไม่

เพราะว่าที่กายไม่ได้มีแต่รูปซึ่งเกิดเพราะจิตเป็นสมุฏฐานเท่านั้น มีรูปที่เกิดเพราะกรรม มีรูปที่เกิดเพราะอตุ และมียุขที่เกิดเพราะอาหารเป็นสมุฏฐานด้วย จึงมีคำถามว่า เมื่อกายที่มีจิตเป็นสมุฏฐานไหว กายที่มีสมุฏฐาน ๓ จะไหวหรือไม่

ตอบว่า กายที่มีสมุฏฐาน ๓ แม้นั้นก็ไหวตามเหมือนกัน กายที่มีสมุฏฐาน ๓ นั้น ย่อมมีคติเหมือนกายที่มีจิตเป็นสมุฏฐาน ย่อมเป็นไปตามกายที่มีจิตเป็นสมุฏฐานนั่นเอง เปรียบเหมือนเมื่อน้ำไหลอยู่ แม้นอนไม้แห้ง หญ้า และใบไม้แห้ง เป็นต้น ที่ตกไปในน้ำ ย่อมลอยไปตามน้ำนั่นเอง คือ เมื่อน้ำนั้นไหลไปก็ไหลไปตาม เมื่อน้ำนิ่งอยู่ก็หยุดนิ่งอยู่ ฉนใด พึงทราบข้ออุปมัยนี้ ฉนนัน

ได้ยินคำว่า กาย หลายครั้ง อาจจะคิดว่าเป็นคนละกาย แต่ความจริงกายก็คือสภาพที่ประชุมกันของรูป เพราะฉะนั้น แสดงให้เห็นว่า ทุกส่วนของร่างกายไม่ได้มีแต่เฉพาะรูป ๆ เดียว หรือกลุ่มของรูปซึ่งเป็นกลาปหนึ่ง ๆ เพียงกลุ่มเดียว หรือกลาปเดียว แต่ต้องมีรูปเกิดร่วมกันหลายกลุ่ม

สัตว์ก็สามารถแสดงกายวิญญูตติได้ เช่น เวลาดีใจก็ตะกาย กระดิกหาง แสดงให้รู้ถึงสภาพของจิตในขณะนั้นได้ว่า เป็นขณะที่กำลังดีใจ

วันหนึ่ง ๆ กายวิญญูตติมาก หรือวจิวิญญูตติมาก ในชีวิตประจำวันมักจะชอบแสดงกิริยาอาการ สีหน้าท่าทาง หรือใช้วาจามากกว่า หรือประกอบกันทั้ง ๒ อย่างตามสภาพของจิตในขณะนั้น เพราะอย่างเดียวย่อมไม่พอ แม้จะแสดงกายวิญญูตติ

แล้ว ก็ไม่เข้าใจ ไม่รู้ ต้องใช้วิจิตรปฏิบัติด้วยเพื่อให้รู้ความหมาย หรือความต้องการของจิตในขณะนั้น

อรรถสาสนี พระบาลีวิจิตรปฏิบัติบทเทศ ข้อ ๖๓๖ มีข้อความว่า

รูปที่เรียกว่าวิจิตรปฏิบัติ นั้น เป็นไฉน คือ การพูด การเปล่งวาจา การเจรจา การกล่าว การป่าวร้อง การโฆษณา วาจา วจีเภทแห่งบุคคลผู้มีจิตเป็นกุศล หรือมีจิตเป็นอกุศล หรือมีจิตเป็นอัปยากตอันใด นี้เรียกว่า วาจา

การแสดงความหมาย กิริยาที่แสดงความหมายด้วยวาจานั้นอันใด รูปทั้งนี้เรียกว่า วิจิตรปฏิบัติ

วิจิตรปฏิบัติไม่สามารถเห็นได้เลย เพราะเป็นรูปที่ทำให้เกิดเสียงที่ฐานของเสียง

อธิบายวิจิตรปฏิบัติบทเทศ ข้อ ๖๓๖ มีข้อความว่า

แม้สัตว์เดรัจฉานก็ดี ผู้จะแสดงให้รู้ภาวะของตนด้วยวาจา แม้สัตว์เดรัจฉานย่อมจะรู้ภาวะของคนได้ หรือคนก็ย่อมรู้ภาวะแม้ของสัตว์เดรัจฉานได้ด้วยธรรมชาตินี้ ซึ่งพระผู้มีพระภาคทรงถือเอาโดยทำนองศัพท์ว่า วจี เหตุนี้ธรรมชาตินี้จึงชื่อว่า วิจิตรปฏิบัติ อันเป็นเหตุให้สัตว์เดรัจฉานรู้ภาวะของคน หรือเป็นเหตุให้คนรู้ภาวะของสัตว์เดรัจฉาน

คนที่เลี้ยงสัตว์จะคุ้นเคยกับเสียงสัตว์ และสามารถรู้ความประสงค์ของสัตว์ได้ เช่น สุนัขที่บ้าน มีเสียงหลายอย่าง อาจจะมีเสียงที่แสดงว่าผู้ที่มาเป็นผู้ที่คุ้นเคย หรือเป็นคนแปลกหน้า หรือเสียงที่แสดงความรู้สึกในระหว่างสัตว์ ก็ย่อมเป็นไปได้ แม้ว่าคนไม่สามารถเข้าใจความหมายของสัตว์นั้น แต่ระหว่างสัตว์ด้วยกัน แต่ละประเภทของสัตว์นั้น ๆ ก็จะมีวิจิตรปฏิบัติได้ตามสมควร

ข้อความต่อไป เป็นการแสดงความหมายของคำว่า วาจา ข้อความมีว่า

ที่ชื่อว่าวาจา (การพูด) ด้วยอรรถว่า เป็นธรรมชาติอันบุคคลกล่าว

ที่ชื่อว่าคิริยา (การเปล่งวาจา) ด้วยอรรถว่า เป็นธรรมชาติอันบุคคลเปล่ง

ถ้าไม่สามารถจะเปล่งเป็นวาจาออกมาได้ จะเจ็บ จะปวด จะหิว ก็ยอมไม่สามารถบอกได้ แต่เมื่อมีการเปล่งวาจา ก็ทำให้เข้าใจความหมายนั้นได้

คำว่า พยัปปโย (การเจรจา) ได้แก่ การเปล่งคำพูด แม้ด้วยอรรถว่า คำพูดนั้นเป็นทางของคนผู้ประสงค์จะเข้าใจเนื้อความ และผู้ประสงค์จะให้เข้าใจเนื้อความ ดังนี้ก็มี

ที่ชื่อว่าอุทฺธิรณัง (การกล่าว) ด้วยอรรถว่า เป็นธรรมชาติอันบุคคลกล่าวขึ้นมา

ที่ชื่อว่าโฆโส (การปาวร้อง) ด้วยอรรถว่า เป็นธรรมชาติอันบุคคลปาวร้อง

ที่ชื่อว่ากัมมัง ด้วยอรรถว่า อันบุคคลกระทำ กรรม คือ การปาวร้อง ชื่อว่าโฆสกัมมัง แปลว่า การโฆษณา ความว่า ได้แก่การปาวร้องที่เขาทำโดยประการต่าง ๆ

การโฆษณานี้ใช้เสียงมาก ใช้ไหม ในยุคนี้สมัยนี้จะมีวิธีการต่าง ๆ เป็นการปาวร้องที่เขาทำโดยประการต่าง ๆ

การเปล่งวาจา ชื่อว่าวจีเภท ก็เพื่อให้เข้าใจว่า วจีเภทนั้นไม่ใช่เป็นการทำลาย แต่เป็นวาจาที่ถึงการเปล่งเท่านั้น ดังนี้ จึงได้ตรัสว่า วจี วาจา วจีเภท ดังนี้

พอที่จะพิจารณาสภาพของธรรมในชีวิตประจำวันเพิ่มขึ้นบ้างไหม อย่างน้อยในขณะที่พูด จะได้ทราบถึงจิตของผู้พูดในขณะนั้น ซึ่งคนอื่นไม่สามารถจะรู้ได้ นอกจากตนเองว่า พูดด้วยจิตประเภทใด ด้วยโลภมูลจิต ประกอบด้วยมานะ ความสำคัญตน หรือว่าพูดด้วยโทสมูลจิต ซึ่งเป็นการส่อเสียด เป็นผรุสวาจา เป็นการทำให้บุคคลอื่นเกิดความทุกข์เดือดร้อนเพราะคำพูดนั้น

สำหรับผู้ที่เกิดเป็นมนุษย์ ย่อมมีความสามารถมากกว่าสัตว์ เพราะว่าสัตว์มีโสตปสาท มีการได้ยินเสียง แต่ไม่สามารถเข้าใจในอรรถที่วิจิตรของคำนั้น ๆ ได้ แต่สำหรับมนุษย์ สามารถเข้าใจความหมายของเสียงโดยละเอียดจริง ๆ เพราะฉะนั้นจึงมีการใช้ภาษาต่าง ๆ โดยเฉพาะสำหรับผู้ที่เกิดเป็นมนุษย์ที่มีโอกาสจะได้ฟังพระธรรม จะเห็นคุณประโยชน์ของโสตปสาท เพราะถ้าขาดโสตปสาท ไม่มีการได้ยิน

เสียง ย่อมไม่มีหนทางใด ๆ ที่จะทำให้เข้าใจสภาพธรรมที่กำลังปรากฏในขณะนี้ตามความเป็นจริงได้

เพราะฉะนั้น ถ้าเกิดเป็นสัตว์เดรัจฉาน หรือในอบายภูมิ ไม่มีโอกาสอบรมเจริญปัญญาด้วยการฟัง หรือด้วยการศึกษาพระธรรมที่พระผู้มีพระภาคทรงแสดง แต่การศึกษาพระธรรมสำหรับผู้ที่เกิดเป็นมนุษย์ ต้องเป็นการศึกษาโดยละเอียด เพื่อให้เข้าใจสภาพธรรมโดยถูกต้อง เพื่อจุดประสงค์ที่จะแก้แค้นแก่การรู้แจ้งอริยสัจธรรม ซึ่งกำลังปรากฏทางตา ทางหู ทางจมูก ทางลิ้น ทางกาย ทางใจ แต่ถ้าเป็นผู้ที่ไม่ละเอียด หรือไม่พิจารณาให้ถูกต้องตามพระธรรมที่ทรงแสดงไว้จริง ๆ จะทำให้เข้าใจความหมายของพระธรรมผิด เพราะถ้าฟังเพียงผิว ๆ อย่างพวกเดียรฉัตร จะทำให้ไม่เข้าใจพระธรรมที่พระผู้มีพระภาคทรงแสดงได้โดยถูกต้อง

สังยุตตนิกาย มหาวารวรรค ปริยายสูตร ว่าด้วยปริยายนิรณ ๕
ข้อ ๕๔๗ มีข้อความว่า

ครั้งนั้น ภิกษุมารูป

ตามพระวินัย ๓ คน ก็มารูป ถ้าตามพระสูตร มารูปต้อง ๓ คนขึ้นไป

ครั้งนั้น ภิกษุมารูป เวลาเช้า นุ่งแล้ว ถือบาตรและจีวรเข้าไปบิณฑบาตยังกรุงสาวัตถี ครั้งนั้น ภิกษุเหล่านั้นได้มีความดำริว่า เวลานี้เราจะเที่ยวไปบิณฑบาตในกรุงสาวัตถีก่อน ก็ยังเข้านัก ถ้ากระไรเราพึงเข้าไปยังอารามของพวกอัญญเดียรฉัตรปริพาชกเถิด ภิกษุเหล่านั้นจึงเข้าไปยังอารามของพวกอัญญเดียรฉัตรปริพาชก ได้ปราศรัยกับพวกอัญญเดียรฉัตรปริพาชก ครั้นผ่านการปราศรัยพอให้ระลึกถึงกันไปแล้ว จึงนั่ง ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง

ครั้นแล้ว พวกอัญญเดียรฉัตรปริพาชกได้กล่าวกะภิกษุเหล่านั้นว่า

ดูกร ผู้มีอายุทั้งหลาย พระสมณโคดมแสดงธรรมแก่สาวกทั้งหลายอย่างนี้ว่า มาเถิด ภิกษุทั้งหลาย เธอทั้งหลายจงละนิรณ ๕ อันเป็นอุปกิเลสของใจ ทอนกำลังปัญญา แล้วเจริญโพชฌงค์ ๗ ตามเป็นจริง ดังนี้ แม้พวกเรา ก็แสดงธรรมแก่สาวก

ทั้งหลายอย่างนี้ว่า มาเกิด ผู้มีอายุทั้งหลาย ท่านทั้งหลายจงละนิวรณ์ ๕ อันเป็นอุปกิเลสของใจ ทอนกำลังปัญญา แล้วเจริญโพชฌงค์ ๗ ตามเป็นจริง

ดูก่อน ผู้มีอายุทั้งหลาย ในการแสดงธรรมของเรา นี้ อะไรเป็นความแปลกกัน อะไรเป็นประโยชน์อันยิ่ง อะไรเป็นความต่างกันระหว่างธรรมเทศนาของพวกเรา กับ ธรรมเทศนาของพระสมณโคดม หรืออนุศาสน์ของพวกเรา กับ อนุศาสน์ของพระสมณโคดม

พวกเดียรฉัตรกล่าวเลียนเหมือนอย่างที่มีพระภาคตรัส และยังได้กล่าวกับ ท่านพระภิกษุเหล่านั้นว่า พวกเดียรฉัตรเองก็กล่าวว่า เธอทั้งหลายจงละนิวรณ์ ๕ อันเป็นอุปกิเลสของใจ ทอนกำลังปัญญา แล้วเจริญโพชฌงค์ ๗ ตามเป็นจริง

แม้พระผู้มีพระภาคก็ตรัสอย่างนี้ เพราะฉะนั้น พวกอัญญเดียรฉัตรก็ถามภิกษุเหล่านั้นว่า มีอะไรที่เป็นความต่างกัน อะไรเป็นความแปลกกัน อะไรเป็นประโยชน์อันยิ่ง ระหว่างธรรมเทศนาของพวกเรา กับ ธรรมเทศนาของพระสมณโคดม

คนที่จะตอบก็ลำบาก เพราะว่า เป็นพระธรรมที่พระผู้มีพระภาคทรงแสดงด้วยพระองค์เอง

๑๔๕๘

ที่ห้องประชุมตึกสภากาชาดศึกษามหามกุฏราชวิทยาลัย

วันอาทิตย์ที่ ๒๒ กันยายน ๒๕๖๘

ในสมัยนี้ ก็คงจะเหมือนอย่างนั้น คือ ใคร ๆ ก็สอนง่าย ๆ อย่างนี้ว่า ให้ละความยินดี ความติดในรูป ในเสียง ในกลิ่น ในรส ให้ละความโกรธ คือ สอนแต่ว่า ให้ละสิ่งที่เป็นนิวรณ์ทั้งหมด คำสอนง่าย ๆ คือ สอนให้ละ เพราะฉะนั้น ก็คงไม่ต่างกับที่พวกอัญญเดียรถีย์กล่าวในครั้งนั้นว่า แม้พวกอัญญเดียรถีย์เองก็กล่าวอย่างนี้ เพราะฉะนั้น จะมีอะไรที่เป็นความต่างกันในการแสดงธรรมของพวกอัญญเดียรถีย์กับพระผู้มีพระภาค

ข้อความต่อไปมีว่า

ครั้งนั้น ภิกษุเหล่านั้นไม่ชื่นชม ไม่คัดค้านคำพูดของอัญญเดียรถีย์ปริพาชกพวกนั้น ครั้นแล้วลุกจากอาสนะหลีกไปด้วยตั้งใจว่า เราทั้งหลายจักทราบเนื้อความแห่งคำพูดนี้ในสำนักพระผู้มีพระภาค

นี่เป็นเรื่องของการฟังซึ่งมีประโยชน์มากในการเกิดเป็นมนุษย์ ที่จะได้ศึกษาพระธรรมโดยละเอียด เพื่อประโยชน์ในการเข้าใจพระธรรมที่พระผู้มีพระภาคทรงแสดงว่าต่างกับคำสอนของพวกอัญญเดียรถีย์ แม้ว่าจะเป็นคำพูดอย่างเดียวกัน

ครั้งนั้น ภิกษุเหล่านั้น ครั้นเที่ยวบิณฑบาตในกรุงสาวัตถี เวลาปัจฉิมภัต กลับจากบิณฑบาตแล้ว เข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคถึงที่ประทับ ถวายบังคมแล้วจึงนั่ง ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง ครั้นแล้วได้กราบทูลเรื่องนั้นให้พระผู้มีพระภาคทรงทราบ แล้วกราบทูลว่า

ครั้งนั้น ข้าพระองค์ทั้งหลายไม่ชื่นชม ไม่คัดค้านคำพูดของอัญญเดียรถีย์-ปริพาชกเหล่านั้น ครั้นแล้วลุกจากอาสนะหลีกไปด้วยตั้งใจว่า เราทั้งหลายจักทราบเนื้อความของคำพูดนี้ในสำนักพระผู้มีพระภาค

พระผู้มีพระภาคตรัสว่า

ดูกร ภิกษุทั้งหลาย พวกอัญญเดียรถีย์ปริพาชกผู้มีวาตะอย่างนี้ ควรเป็นผู้อัน
เธอทั้งหลายพึงถามอย่างนี้ว่า ดูก่อน ผู้มีอายุทั้งหลาย ก็ปริยายที่นิรwrณ ๕ อาศัย
แล้วเป็น ๑๐ อย่าง ที่โพฆณค ๗ อาศัยแล้วเป็น ๑๔ อย่าง มีอยู่หรือ

คือ ไม่ว่าใครจะสอนอย่างไร ก็ต้องถามผู้สอนให้เขาอธิบายให้เข้าใจสิ่งที่เขา
สอนว่า เขาหมายความว่าอย่างไร

พวกอัญญเดียรถีย์ปริพาชกถูกเธอทั้งหลายถามอย่างนี้แล้ว จักแก้ไม่ได้โดย
และจักถึงความอึดอัดอย่างยิ่ง ชื่อนั้นเพราะเหตุไร เพราะเป็นปัญหาที่ถามในฐานะ
มิใช่วิสัย

ดูกร ภิกษุทั้งหลาย เรายังไม่เคยเห็นบุคคลในโลก พร้อมทั้งเทวโลก มารโลก
พรหมโลก ในหมู่สัตว์ พร้อมทั้งสมณพราหมณ์ เทวดาและมนุษย์ ที่จะยังจิตให้ยินดี
ด้วยการแก้ปัญหาเหล่านี้ เว้นเสียจากตถาคต สาวกของตถาคต หรือผู้ที่ฟังจาก
ตถาคต หรือจากสาวกของตถาคตนั้น

ดูกร ภิกษุทั้งหลาย ก็ปริยายที่นิรwrณ ๕ อาศัยแล้วเป็น ๑๐ อย่าง เป็นไฉน

ดูกร ภิกษุทั้งหลาย แม้กามฉันทะในภายในก็เป็นนิรwrณ แม้กามฉันทะใน
ภายนอกก็เป็นนิรwrณ คำว่า กามฉันทนิรwrณ ดังนี้ ย่อมมาสู่อุเทศ แม้โดยปริยายนี้
กามฉันทนิรwrณนั้นก็เป็น ๒ อย่าง

ดูกร ภิกษุทั้งหลาย แม้พยาบาทในภายในก็เป็นนิรwrณ แม้พยาบาทใน
ภายนอกก็เป็นนิรwrณ คำว่า พยาบาทนิรwrณ ดังนี้ ย่อมมาสู่อุเทศ แม้โดยปริยายนี้
พยาบาทนิรwrณนั้นก็เป็น ๒ อย่าง

ดูกร ภิกษุทั้งหลาย แม้ถีนะก็เป็นนิรwrณ แม้มิทธะก็เป็นนิรwrณ คำว่า
ถีนมิทธนิรwrณ ดังนี้ ย่อมมาสู่อุเทศ แม้โดยปริยายนี้ ถีนมิทธนิรwrณนั้นก็เป็น
๒ อย่าง

ดูกร ภิกษุทั้งหลาย แม้อุทธัจจะก็เป็นนิรwrณ แม้กุกกุจจะก็เป็นนิรwrณ คำว่า
อุทธัจจกุกกุจจะนิรwrณ ดังนี้ ย่อมมาสู่อุเทศ แม้โดยปริยายนี้ อุทธัจจกุกกุจจะนิรwrณนั้น
ก็เป็น ๒ อย่าง

ดูกร ภิกษุทั้งหลาย แม้วิจิกิจชาในธรรมทั้งหลายในภายในก็เป็นนิรวรณ แม้วิจิกิจชาในธรรมทั้งหลายในภายนอกก็เป็นนิรวรณ คำว่า วิจิกิจชานิรวรณ ดังนี้ ย่อมมาสู่อุเทศแม้โดยปริยายนี้ วิจิกิจชานิรวรณก็เป็น ๒ อย่าง

ดูกร ภิกษุทั้งหลาย ปริยายนี้แล ที่นิรวรณ ๕ อาศัยแล้วเป็น ๑๐ อย่างนี้

ดูกร ภิกษุทั้งหลาย ก็ปริยายที่โพชฌงค์ ๗ อาศัยแล้วเป็น ๑๔ อย่าง เป็นไฉน

ดูกร ภิกษุทั้งหลาย แม้สติในธรรมทั้งหลายในภายในก็เป็นสติสัมโพชฌงค์ แม้สติในธรรมทั้งหลายในภายนอกก็เป็นสติสัมโพชฌงค์ คำว่า สติสัมโพชฌงค์ ดังนี้ ย่อมมาสู่อุเทศ แม้โดยปริยายนี้ สติสัมโพชฌงค์ก็เป็น ๒ อย่าง

แม้ธรรมทั้งหลายในภายใน ที่บุคคลเลือกเพ้นตรวจตราถึงความพินิจพิจารณา ด้วยปัญญาก็เป็นธัมมวิจยสัมโพชฌงค์ แม้ธรรมทั้งหลายในภายนอกที่บุคคลเลือกเพ้น ตรวจตราถึงความพินิจพิจารณาด้วยปัญญาเป็นธัมมวิจยสัมโพชฌงค์ คำว่า ธัมมวิจยสัมโพชฌงค์ ดังนี้ ย่อมมาสู่อุเทศ แม้โดยปริยายนี้ ธัมมวิจยสัมโพชฌงค์ ก็เป็น ๒ อย่าง

ดูกร ภิกษุทั้งหลาย แม้ความเพียรทางกายก็เป็นวิริยสัมโพชฌงค์ แม้ความ เพียรทางจิตก็เป็นวิริยสัมโพชฌงค์ คำว่า วิริยสัมโพชฌงค์ ดังนี้ ย่อมมาสู่อุเทศ แม้โดยปริยายนี้ วิริยสัมโพชฌงค์ก็เป็น ๒ อย่าง

ดูกร ภิกษุทั้งหลาย แม้ปิตีที่มีวิตกวิจารณ์ก็เป็นปิตีสัมโพชฌงค์ แม้ปิตีที่ไม่มี วิตกวิจารณ์ก็เป็นปิตีสัมโพชฌงค์ คำว่า ปิตีสัมโพชฌงค์ ดังนี้ ย่อมมาสู่อุเทศ แม้โดย ปริยายนี้ ปิตีสัมโพชฌงค์ก็เป็น ๒ อย่าง

ท่านที่เข้าใจเรื่องฉานจิต จะเห็นได้ว่า องค์ของปฐมฉาน มีวิตก มีวิจารณ์ มีปิตี มีสุข มีเอกัคคตา แต่เมื่อถึงทุติยฉาน ตติยฉาน องค์ต่าง ๆ ก็ลดลงจนกระทั่ง เป็นปิตีที่ไม่มีวิตก วิจารณ์ เพราะฉะนั้น ก็เป็นเรื่องของการเกิดสัมโพชฌงค์ที่ ประกอบด้วยวิตก วิจารณ์ หรือไม่ประกอบด้วยวิตก วิจารณ์ แล้วแต่ว่าจะเป็น กามาวจรจิต หรือเป็นฉานจิต

พระผู้มีพระภาคตรัสต่อไปว่า

ดูกร ภิกษุทั้งหลาย แม้ความสงบกายก็เป็นปัสสัทธิสัมโพชฌงค์ แม้ความสงบจิตก็เป็นปัสสัทธิสัมโพชฌงค์ คำว่า ปัสสัทธิสัมโพชฌงค์ ดังนี้ ย่อมมาสู่อุเทศ แม้โดยปริยายนี้ ปัสสัทธิสัมโพชฌงค์ก็เป็น ๒ อย่าง

ดูกร ภิกษุทั้งหลาย แม้สมาธิที่มีวิตกวิจารณ์ก็เป็นสมาธิสัมโพชฌงค์ แม้สมาธิที่ไม่มีวิตกวิจารณ์ก็เป็นสมาธิสัมโพชฌงค์ คำว่า สมาธิสัมโพชฌงค์ ดังนี้ ย่อมมาสู่อุเทศ แม้โดยปริยายนี้ สมาธิสัมโพชฌงค์ก็เป็น ๒ อย่าง

ดูกร ภิกษุทั้งหลาย แม้ความวางเฉย (คือ อุเบกขา) ในธรรมทั้งหลายในภายใน ก็เป็นอุเบกขาสัมโพชฌงค์ แม้ความวางเฉยในธรรมทั้งหลายในภายนอกก็เป็นอุเบกขาสัมโพชฌงค์ คำว่า อุเบกขาสัมโพชฌงค์ ดังนี้ ย่อมมาสู่อุเทศ แม้โดยปริยายนี้ อุเบกขาสัมโพชฌงค์ก็เป็น ๒ อย่าง

ดูกร ภิกษุทั้งหลาย ปริยายนี้แล ที่โพชฌงค์ ๗ อาศัยแล้วเป็น ๑๔ อย่าง

จบ ปริยายสูตรที่ ๒

ข้อความใน **อรรถกถาปริยายสูตร** ได้อธิบายข้อความตั้งแต่ตอนต้นที่ว่า

บทว่า ปิณฑาย ปวิสังสุ ได้แก่ เข้าไปเพื่อบิณฑบาต ก็ภิกษุเหล่านั้นยังไม่ได้เข้าไปก่อน แต่เรียกว่าเข้าไปแล้ว เพราะออกไปด้วยคิดว่าจักเข้าไป

ถามว่า เหมือนอะไร

ตอบว่า เหมือนคนออกไปด้วยคิดว่า จักไปบ้าน แม้ยังไม่ทันถึงบ้านนั้น เมื่อถูกเขาถามว่า คนชื่อนี้ไปไหน เขาจะตอบว่า ไปบ้านแล้ว

นี่เป็นภาษาที่ใช้กันอยู่ในชีวิตประจำวันที่แสดงให้เห็นว่า ควรจะเข้าใจอรรถของข้อความที่ได้ทรงแสดงไว้มากกว่าเป็นผู้ที่ติดในพยัญชนะ เพราะถ้าเป็นผู้ที่ติดในพยัญชนะ จะทำให้เกิดความสงสัยต่าง ๆ นานาได้

ข้อความต่อไปมีว่า

ในลัทธิของพวกเดียรถีย์ไม่มีคำนี้ว่า นิ वर्ณ ๕ พวกเธอพึงละ โพชฌงค์ ๗ พวกเธอพึงเจริญ

คือ คนอื่นไม่สามารถแสดงหนทางของการละนิวรณ์ได้ เพราะฉะนั้น ไม่มีข้อปฏิบัติที่ว่า นิวรณ์ ๕ พวกเธอพึงละ โพชฌงค์ ๗ พวกเธอพึงเจริญ เพราะว่าพวกอัญญเดียรถีย์ไม่เข้าใจธรรมโดยถูกต้อง

ส่วนพวกเดียรถีย์เหล่านั้นไปยังอาราม ยืนอยู่ทำยบริษัท พังกรรมเทศนาของพระผู้มีพระภาคเจ้า เป็นเหมือนมองดูสิ่งอื่น เหมือนส่งใจไปที่อื่น

เมื่อตนเองไม่มีคำสอนอย่างนี้ก็ใคร่ที่จะได้ทราบว่า พระผู้มีพระภาคทรงแสดงธรรมอย่างไร เพราะฉะนั้น พวกเดียรถีย์ก็เข้าไปสู่อาราม ยืนอยู่ทำยบริษัท พังกรรมเทศนาของพระผู้มีพระภาคเจ้า แต่ว่า เป็นเหมือนมองดูสิ่งอื่น เหมือนส่งใจไปที่อื่น

นี่คือการเฝิน หรือไม่ตั้งใจที่จะฟังให้เข้าใจจริง ๆ เพราะฉะนั้น ถึงแม้จะอยู่ในที่นั้น ก็เพียงฟังให้ได้ยิน แต่ไม่ได้พิจารณาพระธรรมที่พระผู้มีพระภาคทรงแสดงโดยที่ว่า

แต่นั้น ก็กำหนดว่า พระสมณโคดมจะกล่าวว่า พวกท่านจงละสิ่งนี้ จงเจริญสิ่งนี้เกิด

เมื่อได้ฟังพระธรรมของพระผู้มีพระภาคก็สามารถจดจำได้เพียงเท่านั้นเอง คือ ได้ยินพระธรรมที่พระผู้มีพระภาคตรัสว่า พวกท่านจงละสิ่งนี้ จงเจริญสิ่งนี้เกิด

แล้ว (พวกเดียรถีย์) จึงไปยังอารามของตน ให้จัดอาสนะไว้ที่ท่ามกลางอาราม อันอุปัฏฐากชายหญิงห้อมล้อมยกศีรษะน้อมกายเข้าไป เมื่อแสดงอาการทางตลอดโดยสยัมภูญาณของตน จึงกล่าวว่า คนควรละนิวรณ์ ๕ ควรเจริญโพชฌงค์ ๗ ดังนี้

จำคำที่พระผู้มีพระภาคตรัส และกลับไปอารามของตน มีอุปัฏฐากห้อมล้อมยกศีรษะน้อมกายเข้าไป และแสดงอาการเป็นผู้รู้โดยกล่าวว่า คนควรละนิวรณ์ ๕ ควรเจริญโพชฌงค์ ๗

แต่เมื่อพวกพระภิกษุเหล่านั้นได้ฟัง ก็ไม่ยอมรับ เพราะคำที่พวกเดียรถีย์กล่าวไม่มีคำอธิบายให้เข้าใจว่านิวรณ์คืออะไร และการเจริญโพชฌงค์ ๗ เป็นอย่างไร

เพราะฉะนั้น พวกภิกษุเหล่านั้นไม่ยอมรับว่า อย่างนี้ ๆ และไม่ได้คัดค้านว่า สิ่งนี้ไม่เป็น
อย่างนี้

ถามว่า ก็พวกภิกษุเหล่านั้นเมื่อได้ทำอย่างนี้พอหรือ หรือว่าไม่พอ

ฟังแล้วไม่รับและไม่ปฏิเสธ คือ ไม่ชื่นชมและไม่คัดค้าน การทำอย่างนั้น
พอไหม

ตอบว่า พอ

ภิกษุเหล่านั้นย่อมไม่สามารถกล่าวคำประมาณเท่านี้ได้ว่า ดูก่อน ผู้มีอายุ
ในลัทธิของท่านทั้งหลายไม่มีนิวรรณ์ ๕ จะต้องละ ไม่มีโพชฌงค์ ๗ จะต้องเจริญ ดังนี้
แต่ภิกษุเหล่านั้นได้มีความดำริอย่างนี้ว่า ข้อที่เขานำมากล่าวนั้นไม่มี พวกเราพูด
ข้อนั้นแต่พระศาสดา เมื่อเป็นเช่นนั้นพระศาสดาจักแสดงพระธรรมเทศนาอันไพเราะ
แก่พวกเรา ดังนี้

นี่เป็นสิ่งที่ควร คือ เมื่อได้ฟังธรรมจากที่ใดก็ตาม ไม่ยอมเชื่อง่าย ๆ แม้ว่า
ฟังดูน่าเชื่อ คือ ให้ละโลภะ ให้ละโทสะ ฟังดูก็ดี สอนดี แต่ภิกษุเหล่านั้นไม่สามารถ
ที่จะกล่าวแก้คำกล่าวนั้นได้ จึงได้กราบทูลพระผู้มีพระภาคเพื่อให้ทรงแสดงธรรม
ซึ่งข้อความในอรรถกถามีว่า

บัดนี้ พระผู้มีพระภาคเจ้าเมื่อทรงแสดงพระทัยยินดีด้วยการแก้ปัญหาเหล่านั้น
จึงตรัสคำว่า กตโม จ ภิกขเว ปริยาโย ดังนี้ เป็นต้น

ในบทเหล่านี้ บทว่า อัชฌัตตัง กามัจฉันโท ได้แก่ ฉันทราคะเกิดขึ้นเพราะ
ปรารภเบญจขันธ์ของตน บทว่า พหิทธา กามัจฉันโท ได้แก่ ฉันทราคะเกิดขึ้นเพราะ
ปรารภเบญจขันธ์ของพวกคนเหล่าอื่น

แสดงให้เห็นถึงความติด ความยึดมั่น ความยินดีพอใจในขันธ์ ๕ ของตนเอง
และในขันธ์ ๕ ของคนอื่น ซึ่งถ้าไม่พิจารณาโดยละเอียดจะไม่รู้สึกได้ว่า ในวันหนึ่ง ๆ
มีความยินดีทั้งในรูปขันธ์ของตนเอง ในเวทนาขันธ์ของตนเอง ในสัญญาขันธ์ของ
ตนเอง ในสังขารขันธ์ของตนเอง ในวิญญาณขันธ์ของตนเอง และของผู้อื่นด้วย

รูปพรรณสัณฐิตะของตนเอง จะเห็นได้ว่า ตลอดเวลาที่ยังมีชีวิตอยู่ ทุกวันมีความยึดมั่น มีความติด มีความเพติดเพลิน มีความพอใจในรูปพรรณสัณฐิตะของตนเอง ตั้งแต่ศีระชะ ตลอดเท้า คงไม่มีใครปฏิเสธว่า ไม่มีความยินดีพอใจในรูปพรรณสัณฐิตะของตนเอง แม้ใน เวทนาขันธ์ คือ ความรู้สึกเป็นสุข หรือตลอดไปจนถึงสัญญาขันธ์ ความทรงจำ หรือตลอดไปจนถึงสังขารขันธ์ แล้วแต่ว่าจะเป็นสติปัญญา ความสามารถ ความเพียร ของตนเอง ก็เป็นที่ติด เป็นที่พอใจ เป็นที่ยึดถือว่าของเรา แม้จิตของเรา เป็นจิตประเภทใด ก็เป็นที่ยึดมั่นยินดีพอใจ ในกุศลจิตของตนเองก็ได้ หรือบางคน อาจจะมีความยินดีพอใจแม้ในอกุศลจิตของตน ก็ย่อมเป็นได้

เพราะฉะนั้น ถ้าไม่ได้พิจารณาโดยละเอียดก็ยากที่จะรู้ได้ว่า ความยินดีพอใจ มีทั้งในภายในคือของตนเอง และในภายนอกของบุคคลอื่นด้วย

ข้อความต่อไป

พยาบาทในภายใน ได้แก่ ปฏิฆะอันเกิดขึ้นในเพราะอวัยวะมีมือและเท้า เป็นต้นของตน พยาบาทในภายนอก ได้แก่ ปฏิฆะอันเกิดขึ้นในเพราะอวัยวะมีมือ และเท้า เป็นต้นของคนอื่น

เมื่อมีความยินดีพอใจในขันธ์ของตนเองตลอดรูปพรรณสัณฐิตะจนถึงวิญญาณขันธ์ ก็จะทำให้เกิดความไม่แช่มชื่น ขุ่นเคืองไม่พอใจแม้ในขันธ์ของตนก็ได้ ไข้ไหม

พอใจสิ่งใดตั้งแต่ศีระชะตลอดเท้า ถ้าสิ่งนั้นไม่เป็นไปตามความต้องการ ขณะนั้นก็เป็นเหตุให้เกิดความกระทบกระเทือน หรือความกระทบกระทั่งของจิตใจ ที่เป็นความขุ่นเคืองใจไม่แช่มชื่น แม้เพราะอวัยวะมีมือและเท้า เป็นต้นของตน

ถ้ามองดูมือ บางครั้งก็พอใจ บางครั้งก็ไม่พอใจ มองดูเท้าก็เหมือนกัน ไม่ว่าจะ เป็นคิ้ว ตา จมูก ปาก แขน อวัยวะส่วนหนึ่งส่วนใดก็ตาม ย่อมเป็นทั้งความพอใจ และความไม่พอใจได้ ทั้งของตนเองและของคนอื่น

สำหรับวิจิกิจฉานในภายใน ได้แก่ ความสงสัยในขันธ์ของตนเอง ในภายนอก ก็ได้แก่ ในฐานะอื่นซึ่งไม่ใช่ในขันธ์ของตนเอง

สำหรับโพชฌงค์ ธรรมที่ชื่อว่าโพชฌงค์ คือ ธรรมสามัคคี เพราะเป็นองค์แห่งโพธิ กล่าวคือ ธรรมสามัคคีนี้ อุปมาเหมือนองค์แห่งฉานและองค์แห่งมรรคที่ชื่อว่าโพชฌงค์ เพราะว่าเข้าไปเพื่อความตรัสรู้

นี่เป็นการแสดงธรรมที่เป็นอัมมานุสัสสนาสติปัฏฐาน เพราะว่าอัมมานุสัสสนาสติปัฏฐาน ๕ ได้แก่ นิรวณธรรม ๕ โดยปริยายก็เป็น ๑๐ อุปาทานขันธ ๕ อายตนะภายใน ๖ ภายนอก ๖ โพชฌงค์ ๗ อริยสัจธรรม ๔ นี่คือ อัมมานุสัสสนาสติปัฏฐาน

เพราะฉะนั้น พวกเดียรฉายไม่สามารถแสดงธรรมโดยละเอียดตามความเป็นจริงได้ เพียงแต่ว่าเมื่อลัทธิคำสอนของตนไม่มี ก็ได้ไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคเพื่อเพียงฟังและนำมากล่าวตาม แต่ไม่สามารถแสดงหนทางข้อปฏิบัติที่จะทำให้รู้แจ้งสภาพธรรมตามความเป็นจริง เช่น สติสัมโพชฌงค์ หรือสติปัฏฐานซึ่งเป็นบาทของสติสัมโพชฌงค์ ได้แก่ สติที่ระลึกในสังขารธรรมทั้งหลายในภายใน ๑ และระลึกในสังขารธรรมทั้งหลายในภายนอก ๑

ถ้าไม่ใช่พระผู้มีพระภาค ไม่มีทางทำให้บุคคลทั้งหลายเกิดการระลึกรู้ลักษณะของสภาพธรรมที่กำลังปรากฏ ซึ่งเป็นปกติในชีวิตประจำวัน อาจจะสอนเพียงว่าให้ละโลภะ ละโทสะ ละนิวรณ์ แต่ไม่ได้แสดงการเป็นผู้ที่มีปกติระลึกลักษณะของสภาพธรรมที่กำลังปรากฏที่ตนซึ่งเป็นธรรมภายใน หรือการระลึกลักษณะของสภาพธรรมที่ปรากฏซึ่งเป็นธรรมภายนอก เพราะฉะนั้น แสดงให้เห็นว่า ต้องเป็นการตรัสรู้ของพระผู้มีพระภาค จึงจะสามารถเกื้อกูลบุคคลอื่นให้เข้าใจเรื่องของการเจริญโพชฌงค์ ๗

๑๔๕๙

ที่ห้องประชุมตึกสภากาการศึกษามหาวิทยาลัย

วันอาทิตย์ที่ ๒๒ กันยายน ๒๕๖๔

อรรถกถาปริยายสูตร ที่กล่าวถึงโพชฌงค์ ๗ โดยปริยายเป็นโพชฌงค์ ๑๔ แม้แต่วิริยสัมโพชฌงค์ก็มีความเพียร ๒ อย่าง จึงเป็นความเพียร ๒ หรือว่าเป็นวิริยสัมโพชฌงค์ ๒ คือ ความเพียรทางกาย ๑ ความเพียรทางใจ ๑

ความเพียรใด ๆ ทั้งหมดที่ไม่ใช่ความเพียรทางใจ ความเพียรนั้นเป็นความเพียรทางกาย ขณะที่สติเกิด ระลึกลักษณะของสภาพธรรมที่กำลังปรากฏตามปกติตามธรรมดา ก็เป็นความเพียรทางใจ แต่ถ้าเพียรที่จะไม่ให้เกิดการรบกวนนอน หรือเพียรที่จะให้อริยาบทเป็นไปโดยสม่ำเสมอเพื่อจะได้สะดวกสบายในการระลึกลักษณะของสภาพธรรมที่ปรากฏ ขณะนั้นก็เป็นความเพียรทางกาย

เพราะฉะนั้น แต่ละท่านสามารถพิจารณาได้ถึงความเพียรที่มี ๒ อย่าง ซึ่งผู้ที่มิปกติเจริญสติปัฏฐานย่อมสามารถรู้ได้ด้วยตนเองว่า ขณะใดเป็นความเพียรทางกาย ในขณะใดเป็นความเพียรทางใจ

สำหรับอุเบกขาสัมโพชฌงค์ คือ ความวางเฉยในสัตว์ ๑ ความวางเฉยในสังขาร ๑ นี่คือการที่ทุกท่านปรารถนาจะเป็นผู้ที่ไม่หวั่นไหวด้วยความสุขและความทุกข์ ถ้าเป็นผู้ที่ไม่เข้าใจพระธรรม จะมีความหวั่นไหวมากในชีวิตประจำวัน เพราะบางขณะก็สุข แต่ความสุขนั้นก็ไม่ยั่งยืน ไม่นานเลย ต่อมาก็อาจจะเป็นความทุกข์ที่ใหญ่หลวงก็ได้ ถ้าใครสามารถวางเฉยได้ในสัตว์และสังขารทั้งปวง ผู้นั้นจะต้องเข้าใจพระธรรมด้วยการศึกษา ด้วยการประพฤติปฏิบัติตามจนกว่าจะเข้าใจลักษณะของสภาพธรรมตามความเป็นจริง

เพราะฉะนั้น พระธรรมมีประโยชน์สูงสุดในชีวิต ซึ่งจะทำให้คลายทุกข์โศกเศร้าทุกประการ ไม่ว่าจะเป็นในกาลใด ๆ ทั้งสิ้น แต่ต้องเข้าใจในพระธรรมด้วยการศึกษาอย่างละเอียด มิฉะนั้นจะทำให้เข้าใจผิด หรือเข้าใจผิด

ขอกล่าวถึงลักษณะของพระธรรมที่พระผู้มีพระภาคทรงแสดง ซึ่งการศึกษาของพุทธบริษัทในครั้งนั้น ไม่มีใครเป็นเลิศเท่ากับท่านพระอานนท์

อังคุตตรนิกาย เอกนิบาต พรรณนาเอตทัคคบุคคล เรื่องท่านพระอานนท์เถระ มีข้อความว่า

ในบทว่า พุทฺธสฺสตานัง แปลว่า ผู้เป็นพหูสูต เป็นต้น พระเถระแม่อื่น ๆ ผู้มีพหูสูต ผู้มีความเพียร และผู้เป็นอุปัฏฐากก็มีอยู่ แต่ท่านพระอานนท์เถระเมื่อเล่าเรียนพระพุทฺธพจน์ก็ดำรงอยู่ในคลังแห่งพระปริยัติ เล่าเรียนในพระศาสนาของพระผู้มีพระภาค เพราะเหตุนั้น ท่านจึงชื่อว่า เป็นผู้เลิศกว่าพระภิกษุทั้งหลาย ผู้เป็นพหูสูต

ผู้ที่ฟังที่เป็นพหูสูตมีมาก แต่แม้กระนั้นผู้ที่เป็นเลิศในการเป็นผู้ฟังมาก ก็คือท่านพระอานนท์เถระ

ท่านชื่อว่า เป็นผู้เลิศกว่าพระภิกษุทั้งหลายผู้เป็นพหูสูต เพราะเหตุว่าท่านเป็นผู้มีสติเล่าเรียนพระพุทฺธพจน์แล้วทรงจำไว้ มีกำลังมากกว่าพระเถระเหล่าอื่น เพราะเหตุนี้ท่านจึงชื่อว่า เป็นผู้เลิศกว่าพระภิกษุทั้งหลายผู้มีสติ

ในการฟังพระธรรมต้องมีสติด้วย ถ้าไม่มีสติการฟังนั้นจะไม่แจ่มแจ้ง เพราะฟังไป ลืมไป แต่ถ้าฟังด้วยความตั้งใจ ด้วยสติที่ระลึกตามคำที่ได้ยิน และพิจารณาทรงจำไว้ ย่อมจะทำให้เป็นผู้ที่มีกำลังในการทรงจำ

ด้วยเหตุนี้ ท่านพระอานนท์นอกจากจะเป็นผู้เลิศกว่าพระภิกษุทั้งหลายผู้เป็นพหูสูตแล้ว ยังเป็นผู้เลิศกว่าพระภิกษุทั้งหลายผู้มีสติ และท่านพระอานนท์นั้นเมื่อตั้งอยู่ในบทหนึ่งได้ ก็เรียนรู้บทได้อีก ๖๐,๐๐๐ บท ย่อมรับรู้บททั้งหมดโดยครบถ้วนตามทำนองที่พระผู้มีพระภาคตรัสแล้วนั้นแหละ เพราะเหตุนี้ ท่านจึงชื่อว่า เป็นผู้เลิศกว่าภิกษุทั้งหลายผู้มีคติ

คือ เมื่อได้ยินได้ฟังเพียงบทเดียว แต่การรับพระธรรมที่ได้ฟังพร้อมทั้งการพิจารณาแทงตลอดในเหตุในผลของสภาพธรรมนั้นเป็นไปอย่างรวดเร็ว คือ เป็นผู้ที่ไม่ไปในธรรมที่ได้ยินได้ฟังอย่างรวดเร็ว จึงเป็นผู้เลื้ศกว่าพระภิกษุทั้งหลายผู้มีคติ

นอกจากนั้น ความพากเพียรในการเล่าเรียน ความเพียรในการสาธยาย ความเพียรในการทรงจำพระพุทฺธพจน์ และความพากเพียรในการถวายนการอุปฐาก บำรุงพระผู้มีพระภาคของท่านพระอานนทเถระนั้น ไม่เหมือนกับ ความพากเพียรของพระภิกษุเหล่าอื่น เพราะเหตุนี้ ท่านจึงชื่อว่า เป็นผู้เลื้ศกว่าพระภิกษุทั้งหลายผู้มีฐิติ

เพราะฉะนั้น สำหรับท่านพระอานนท ท่านก็เป็นผู้เลื้ศกว่าพระภิกษุอื่นถึง ๕ ประการ คือ

๑. เป็นผู้เลื้ศกว่าพระภิกษุทั้งหลายผู้เป็นพหูสูต
๒. เป็นผู้เลื้ศกว่าพระภิกษุทั้งหลายผู้มีสติ
๓. เป็นผู้เลื้ศกว่าพระภิกษุทั้งหลายผู้มีคติ
๔. เป็นผู้เลื้ศกว่าพระภิกษุทั้งหลายผู้มีฐิติ
๕. เป็นผู้เลื้ศกว่าพระภิกษุทั้งหลายผู้อุปฐาก

การฟังพระธรรมที่พระผู้มีพระภาคทรงแสดง จะเห็นได้ว่า ต้องอาศัยความละเอียดจริง ๆ มิฉะนั้นคงจะไม่มี การพรรณนาความเป็นผู้เลื้ศของท่านพระอานนทถึงอย่างนี้ว่า ท่านต้องไม่เป็นผู้ที่ฟังเฉิน และไม่เป็นผู้ที่ฟังสิ่งที่ได้ฟังแล้ว แต่จะต้องไตร่ตรองพิจารณา จนกระทั่งสามารถรับพระธรรมได้ทั้งหมดในการสังคายนา ซึ่งท่านเป็นผู้ที่วิสดัสนาพระสูตรและพระอภิธรรม

ขอล่าถึงลักษณะของพระธรรมที่พระผู้มีพระภาคทรงแสดง เพื่อให้ทุกท่านได้เห็นประโยชน์ที่ท่านพระอานนทได้ทรงจำไว้โดยละเอียดจริง ๆ ซึ่งมีข้อความบางประการใน **ปรมัตถทีปนี อรรถกถาขุททกนิกาย อิติวุตตกะ** ข้อว่า เหตุผลที่กล่าววุตตัง (วุตฺตํ) ไว้ ๒ ครั้ง

ท่านผู้ฟังที่สนใจคงจะอ่านอรรถกถานี้เองได้ในตอนต้น ซึ่งเป็นข้อความที่ยาวในข้อนี้กล่าวถึงเหตุผลที่กล่าววุตตัง ไว้ ๒ ครั้ง

ถามว่า ก็เพราะเหตุไรในที่นี้ท่านกล่าวคำว่า วุตตัง เห่ง ภควตา ไว้แล้ว จึงกล่าวคำว่า วุตตัง ไว้อีกเล่า

แม้แต่ความละเอียดเล็ก ๆ น้อย ๆ ของพญูชนะที่ทำไมเมื่อกล่าวคำนั้นแล้ว จึงกล่าวคำนี้อีก ก็ต้องมีคำที่แสดงเหตุผลไว้ด้วย

ตอบว่า ท่านกล่าวคำว่า วุตตัง ไว้อีก ก็เพื่อแสดงความแน่นอน โดยปฏิเสธ การได้ฟังตามกันมา เหมือนอย่างว่า คนบางคนได้ฟังมาจากคนอื่นแล้วพูด ถ้าว่า เรื่องนั้นคนอื่นนั้นมิได้พูดเอง คือ คนอื่นนั้นมิได้พูดเอง เพราะมีคนอื่นพูดไว้อีกทีหนึ่ง และเรื่องนั้นคนอื่นนั้นก็มีได้พูดเอง โดยที่แท้ได้ฟังมาอีกต่อหนึ่ง ฉันใด ในที่นี้หาเป็น ฉันนั้นไม่

แสดงให้เห็นว่า พระธรรมทั้งหมดที่พระผู้มีพระภาคตรัส ไม่ใช่ว่าพระองค์ฟังมาจากคนอื่น หรือคนอื่นพูดแล้วพระผู้มีพระภาคตรัสตาม แต่เป็นพระธรรมที่พระองค์ ตรัสด้วยพระองค์เอง

เป็นความจริง พระผู้มีพระภาคมิได้ทรงสดับมาจากบุคคลอื่น ตรัสสิ่งที่ พระองค์ทรงบรรลุด้วยพระองค์เองด้วยพระสยัมภูญาณ เพราะเหตุนั้น เพื่อแสดง ความแปลกกันของวุตตัง ๒ คำนี้ ท่านจึงได้กล่าวคำว่า วุตตัง ซ้ำถึง ๒ ครั้ง

มีคำอธิบายดังนี้ว่า ก็ข้อนี้พระผู้มีพระภาคตรัสไว้ ก็แลข้อนั้นพระผู้มีพระภาค เองตรัสไว้ หาใช้ผู้อื่นกล่าวไว้ไม่เลย หาใช้พระองค์ได้ทรงสดับต่อมาจากคนอื่นไม่ จริงอยู่ การกล่าวซ้ำ ย่อมช่วยให้เข้าใจความหมายของกันและกัน เพราะเหตุนี้ จึงไม่มีข้อเสียหายในเพราะการกล่าวซ้ำ

เพราะฉะนั้น พระธรรมทั้งหมดที่ได้ฟัง คือ พระธรรมที่พระผู้มีพระภาคตรัสเอง ไม่ใช่ฟังจากบุคคลอื่นกล่าว

แม้พระอริยเจ้าทั้งหลาย มีพระธรรมเสนาบดี คือ ท่านพระสารีบุตรเป็นต้น ก็ฉันนั้น เมื่อพระผู้มีพระภาคยังทรงพระชนม์อยู่ก็ตาม ปรินิพพานแล้วก็ตาม ก็กล่าว คล้อยตามเทศนาของพระองค์ หาได้มีวาทะเป็นต่าง ๆ กันในเทศนานั้นไม่ เพราะเหตุ

นั่น ท่านจึงกล่าวไว้ว่า พระผู้มีพระภาคผู้เป็นพระอรหันต์ตรัสไว้แล้ว ในกาลต่อมา จากนั้น แม้พระอริยสงฆ์ผู้เป็นพระอรหันต์ก็กล่าวไว้ ท่านกล่าวคำว่า วุตตัง ไว้ อย่างนั้นซ้ำ ๒ ครั้ง ก็เพื่อจะแสดงว่า พระดำรัสของพระผู้มีพระภาคไม่ขัดแย้งกับ พระอริยเจ้าทั้งหลาย ดังพรรณนามาฉะนี้

แสดงให้เห็นว่า ถ้าเป็นพระอริยบุคคล คำที่กล่าวจะต้องเหมือนกับคำที่ พระผู้มีพระภาคตรัส และคำที่พระผู้มีพระภาคตรัสแล้ว พระอริยเจ้าทั้งหลายจะไม่ แสดงเป็นคำอื่นเลย เพราะฉะนั้น พระอริยะ และพระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า กล่าวคำเดียวกัน

ถ. กล่าว วุตตัง คือ กล่าวยืนยัน ใช่ไหม

สุ. ขอความรู้ท่านที่รู้บาลีด้วย เชิญคุณนิภัทร

นิ. ตามรูปศัพท์ วุตตัง เป็นกิริยา แปลว่า อันท่านกล่าวแล้ว ตรัสไว้แล้ว

สุ. แสดงให้เห็นว่า พระธรรมที่ทรงแสดงไว้แล้ว ที่ท่านพระอานนท์กล่าว จะต้องกล่าวตามที่พระผู้มีพระภาคทรงแสดงนั่นเอง

เพราะฉะนั้น ผู้ที่ศึกษาพระธรรม คือ ผู้ที่กล่าวตามพระธรรมที่พระผู้มีพระภาค ทรงแสดงแล้ว ไม่ใช่เป็นของบุคคลหนึ่งบุคคลใด แม้แต่ในครั้งปฐมสังคายนา ท่านพระอานนท์ก็กล่าวตามที่พระผู้มีพระภาคกล่าวแล้ว

การศึกษาธรรม การพิจารณาธรรม จะไม่ใช่การศึกษาธรรมของบุคคลอื่น นอกจากพระธรรมที่พระผู้มีพระภาคทรงแสดงไว้แล้ว

ถ. ในสมัยพระพุทธองค์ยังทรงพระชนม์อยู่ หรือแม้แต่ในสมัยหลังที่ยังมี พระอรหันต์หรือพระอริยบุคคลอยู่ การกล่าวหรือการศึกษาเล่าเรียนพระธรรมวินัย ก็คงจะเป็นแนวเดียวกันหมด คือ ไม่มีการแย้ง หรือค้าน แต่ในปัจจุบันนี้ ทั้ง ๆ ที่เอา พระสูตรหรือพระพุทธพจน์มากล่าว เช่น มหาสติปัฏฐานสูตร สำนักไหนก็อ้างทั้งนั้นว่า เอามาจากมหาสติปัฏฐานสูตร ไม่มีสำนักไหนบอกว่าที่สอนนั้นไม่ใช่มหาสติปัฏฐาน สูตร จึงไม่มีใครสามารถยืนยันหรือชี้ขาดลงไปได้ว่า มหาสติปัฏฐานสูตรที่อ้าง ท่าน อ้างมาถูกหรือผิด ผมเห็นว่า เป็นอันตรายอย่างมาก อยากจะให้ท่านอาจารย์ช่วย

ชี้แนะว่า การศึกษาพระธรรมวินัยจะศึกษาอย่างไรจึงจะได้อรรถ คือ เนื้อความที่ถูกต้องตามที่พระพุทธองค์ทรงประสงค์

ส. ศึกษาโดยละเอียดจริง ๆ แม้แต่เรื่องเล็ก ๆ น้อย ๆ ถ้าได้อ่านและพิจารณาจะเห็นได้ว่า พระธรรมที่ทรงแสดงเป็นเรื่องละเอียด เป็นเรื่องที่จะต้องตรวจสอบทานกับสภาพธรรมตามความเป็นจริง และไม่ควรจะเว้นพยัญชนะ ซึ่งดูเหมือนไม่สำคัญ แต่ความจริงสำคัญ เช่น ในเรื่องของสติปัฏฐานมีคำว่า เป็นผู้ที่มีปกติระลึกลักษณะของกาย ของเวทนา ของจิต ของธรรม เพราะฉะนั้น อย่าเพิ่งคำว่า มีปกติ หรือเป็นปกติ เป็นผู้ที่มีปกติระลึกลักษณะของสภาพธรรมที่กำลังปรากฏ

ได้ยินว่า บางท่านฟังเรื่องแนวทางเจริญวิปัสสนาและเข้าใจว่าเข้าใจแล้ว โดยปริยัติ แต่พอถึงปฏิบัติก็บอกว่า เนื่องจากสติไม่เกิด จึงต้องไปสำนักหนึ่งสำนักใด หรือต้องเข้าห้องเพื่อที่จะให้สติเกิด

แสดงให้เห็นว่า เวลาฟัง เข้าใจว่าตนเองเข้าใจแล้ว แต่การที่จะรู้ว่า เข้าใจจริง ๆ หรือเปล่า ต้องดูจากการปฏิบัติว่า ปฏิบัติอย่างที่ได้เข้าใจ หรือไม่ได้ปฏิบัติ อย่างที่เข้าใจ

เพราะถ้าเข้าใจจริง ๆ คือ เป็นผู้ที่มีปกติ ขณะนี้ เป็นปกติ ระลึกลักษณะของสภาพธรรมที่กำลังปรากฏ ปัญญาจะต้องสามารถประจักษ์แจ้งความไม่ใช่ตัวตน ไม่ใช่สัตว์ ไม่ใช่บุคคลของสิ่งที่กำลังปรากฏทางตา ทางหู ทางจมูก ทางลิ้น ทางกาย ทางใจ แต่เมื่อมีความต้องการที่จะให้สติเกิด ขณะนั้นลืมนึกว่า อนัตตา ไม่ใช่สัตว์ ไม่ใช่บุคคล ไม่ใช่ตัวตน แต่มีความต้องการที่ชักนำ ที่เมื่อสติไม่เกิดก็ต้องทำอย่างอื่น แทนที่จะระลึกทันทีที่ลักษณะของสภาพธรรมที่กำลังเกิดขึ้นปรากฏตามเหตุตามปัจจัย

สภาพธรรมในขณะนี้ ตามปกติ มีปัจจัยปรุงแต่งให้เกิดเป็นไปตามธรรมชาติ โดยความเป็นอนัตตา ไม่ใช่ว่ามีบุคคลหนึ่งบุคคลใดจะไปสามารถสร้างหรือบังคับให้สิ่งที่กำลังเกิดขึ้นเป็นไปตามปกติเป็นอย่างนี้ แต่ทุกขณะในชีวิตของแต่ละคน เป็นสภาพธรรมตามปกติ ที่มีเหตุปัจจัยปรุงแต่งให้เกิดขึ้นเป็นปกติอย่างนี้ เพราะฉะนั้น ปัญญาต้องรู้ความจริงของสภาพธรรมที่เกิดขึ้นตามปกติ

ผู้ที่เข้าใจว่า เข้าใจ แต่เมื่อไม่ใช่เป็นผู้ที่มีปกติเจริญสติปัฏฐาน ย่อมแสดงว่า ยังไม่เข้าใจสิ่งที่ตนเองคิดว่าเข้าใจแล้ว เพราะถ้าเข้าใจจริง ๆ ต้องเป็นผู้ที่มีปกติระลึก ลักษณะของสิ่งที่กำลังปรากฏทันที โดยไม่ไปทำอย่างอื่น มิฉะนั้นแล้วก็จะเป็นตัวตน พยายามที่จะทำอย่างอื่นขึ้น โดยลืมนึกว่า สิ่งที่กำลังปรากฏเกิดขึ้นในขณะนี้ เป็นอนัตตา เป็นสิ่งที่เกิดขึ้นเพราะเหตุปัจจัย ตามธรรมชาติ ตามปกติ ซึ่งปัญญาจะต้องแทงตลอด จริง ๆ

เพราะฉะนั้น การฟังพระธรรม ซึ่งมีมากเหลือเกินในพระไตรปิฎก ควรที่จะได้ พิจารณาให้มั่นคงว่า ต้องเป็นตามที่พระผู้มีพระภาคทรงแสดง ต้องเป็นธรรมที่ลึกซึ้ง ละเอียดและพิสูจน์ได้ โดยไม่ใช่ความคิดความเห็นของบุคคลอื่น นอกจากเป็น การศึกษาตามพระธรรมที่พระผู้มีพระภาคทรงแสดงไว้ ตามที่ได้กล่าวแล้ว กล่าวแล้ว

ข้อความต่อไป เรื่องของวุดตัง คือ ที่ได้กล่าวแล้ว มีว่า

อีกประการหนึ่ง ท่านกล่าวคำว่า วุดตัง ไว้ ๒ ครั้ง ก็เพื่อแสดงว่า พระดำรัส ของพระผู้มีพระภาคมีนัยอย่างหนึ่งที่พระสัมมาสัมพุทธเจ้าพระองค์ก่อน ๆ ตรัสไว้ แม้จะมี ความแตกต่างกันในเรื่องชาติ โคตร และจำนวนอายุเป็นต้น แต่พระพุทธรเจ้าทั้งหลาย ก็ไม่มีความแตกต่างกันด้วยพระธรรมเทศนา เหมือนกับที่ไม่ทรงมีความแตกต่างกัน ด้วยพระคุณมีทศพลญาณเป็นต้น

พระพุทธรเจ้าเหล่านั้นตรัสไม่ขัดกันเอง และตรัสคำหน้าไม่ขัดแย้งกับคำหลัง ด้วยพระองค์เอง เพราะเหตุนี้ จึงสมด้วยคำที่ท่านกล่าวไว้ว่า พระพุทธรเจ้าทั้งหลาย และพระผู้มีพระภาคของเราทั้งหลายในปัจจุบันตรัสไว้แล้วด้วยพระองค์เอง เมื่อก่อนเป็นฉันใด พระผู้มีพระภาคผู้เป็นพระอรหันต์ก็ตรัสคำนี้ไว้ฉันนั้น

ท่านกล่าวคำว่า วุดตัง ไว้ ๒ ครั้ง เพื่อแสดงว่า คำสอนของพระพุทธรเจ้ามี นัยเดียวกับที่พระพุทธรเจ้าพระองค์ก่อน ๆ ตรัสไว้ และมีนัยเดียวกับที่พระองค์เองตรัส ไว้ในพระสูตรอื่น ๆ ดังพรรณนามาฉะนี้

ความไม่ขัดแย้งกันแห่งเทศนาของพระพุทธรเจ้าทั้งหลายในที่ทุกแห่ง เป็นอันท่านแสดงไว้แล้วด้วยคำนี้

๑๔๖๐

ที่ห้องประชุมตึกสภากาการศึกษามหาวิทยาลัย

วันอาทิตย์ที่ ๒๒ กันยายน ๒๕๖๔

ธรรมทั้งหลายเป็นอนัตตา เป็นคำที่พระผู้มีพระภาคทุกพระองค์ตรัส และคำนี้ไม่ขัดกัน ไม่ว่าจะเป็นคำหน้าหรือคำหลัง ไม่ว่าจะเป็นส่วนใดในพระไตรปิฎก เพราะฉะนั้น ผู้ที่อบรมเจริญปัญญา ต้องไม่ใช่รู้ธัมมัตตา แต่ต้องรู้ว่า สภาพธรรมทั้งหมดคือ สภาพธรรมทั้งหลายเป็นอนัตตา แม้สติที่จะระลึกลักษณะของสภาพธรรมที่กำลังปรากฏก็ไม่ใช่มีใครจะไปจงใจ จะไปบังคับให้จดจ้องที่หนึ่งที่ได้ด้วยความต้องการ หรือด้วยความเป็นตัวตน แล้วแต่ว่าสติซึ่งเป็นอนัตตาและธรรมอื่น ๆ ทั้งหมดซึ่งก็เป็นอนัตตาจะเกิดขึ้นเป็นไปในขณะนั้น และสติก็จะระลึกลักษณะของสภาพธรรมนั้นตามความเป็นจริง

ถ้าเป็นอย่างนี้ จะไม่ขัดแย้งกันเลย ใช่ไหม ในการอบรมเจริญปัญญาที่จะรู้ลักษณะของสภาพธรรมที่เป็นอนัตตา

อีกประการหนึ่ง คำว่า วุตตัง คำที่สอง ฟังเห็นว่าเป็นคำพูดถึงภาวะ คือความยิ่งใหญ่ ก็แลคำนั้นมิใช่สักแต่ว่าตรัสไว้แล้ว คือ ไม่ใช่สักแต่ว่าทรงบอกไว้แล้ว โดยที่แท้ทรงแสดงถึงกุศลมูลของเวไนยสัตว์ทั้งหลาย ก็แลคำนั้นไม่เพียงแต่สักว่าตรัสไว้แล้ว ที่แท้คำนั้นทรงบำเพ็ญ คือ ทรงประพจน์จนเกิดประโยชน์ ด้วยเหตุนี้ท่านจึงทรงแสดงไว้ว่า พระผู้มีพระภาคมีปกติตรัสอย่างไร ก็มีปกติทำอย่างนั้น

อีกประการหนึ่ง ท่านกล่าวคำว่า วุตตัง คำแรกไว้ หมายถึงการทรงยกขึ้นแสดงถ้อยคำแต่โดยย่อ กล่าวคำว่า วุตตัง ไว้ซ้ำอีก หมายถึงการแสดงขยายถ้อยคำโดยพิสดาร เป็นความจริงพระผู้มีพระภาคทรงแสดงธรรมทั้งโดยย่อ ทั้งโดยพิสดาร

แสดงให้เห็นว่า พระธรรมที่ทรงแสดง ไม่ใช่เพียงสักแต่ว่าตรัสไว้แล้ว คำพูดจะพูดอย่างไรก็พูดได้ทั้งนั้น แต่ประโยชน์อยู่ที่การประพจน์ตาม เพราะแม้พระองค์เอง

ที่แก้คำนั้นทรงบำเพ็ญ คือ ทรงประพฤติจนเกิดประโยชน์ เพราะฉะนั้น ผู้ฟังหรือสาวกก็ต้องประพฤติปฏิบัติตามโดยนัยเดียวกัน ไม่ใช่เพียงศึกษาให้เข้าใจ แต่ต้องประพฤติจนกระทั่งเกิดประโยชน์ เช่น รู้ว่าจักขุวิญญาณเป็นสภาพธรรมที่เป็นนามธรรมที่กำลังเห็นสิ่งที่ปรากฏ นี่คือการเข้าใจ แต่ยังไม่พอ ต้องบำเพ็ญ คือ ต้องอบรมเจริญจนเกิดประโยชน์ คือ สามารถประจักษ์แจ้งในสภาพที่เป็นเพียงธาตุซึ่งเกิดขึ้นเห็นสิ่งที่กำลังปรากฏทางตาในขณะนี้เท่านั้น

อีกประการหนึ่ง ท่านกล่าวคำว่า วุตตัง เหน็ด ภควตา ไว้แล้ว ก็กล่าวคำว่า วุตตัง ไว้ซ้ำอีก ก็เพื่อแสดงว่า ไม่มีคำพูดที่พระผู้มีพระภาคตรัสไว้ไม่ดี

เป็นความจริง พระผู้มีพระภาคทรงละโทษทุกอย่างพร้อมทั้งवासนา (ความประพฤติที่ไม่ดีที่เคยชิน) ไว้แล้ว มีครองแห่งคำพูดไม่ผิดพลาด จึงไม่มีคำพูดที่ไม่ดีแม้ในกาลไหน ๆ เพราะพระองค์ทรงมีวัจจกรรมอันคล้อยตามพระญาณอยู่ตลอดเวลา เหมือนอย่างว่า คนบางพวกในโลกพูดอะไร ๆ ออกไปเพราะคะนอง หรือเพราะความสนุกสนาน เนื่องจากเผลอสติ ต่อมารู้ตัว ก็ทำคำพูดที่พูดไปแล้วตอนก่อนให้เป็นอันไม่ได้พูด ปรับปรุงคำพูดบ้าง ไม่ปรับปรุงบ้างเป็นฉันใด พระผู้มีพระภาคจะเป็นฉันนั้นหามิได้

นี่คือลักษณะการแสดงธรรม ซึ่งสำหรับคนที่มีปัญญาน้อยก็ต้องมีความผิดพลาดเป็นธรรมดา แต่ถ้ามีปัญญามากถึงความเป็นพระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า วัจจกรรมต้องคล้อยตามพระญาณอยู่ตลอดเวลา เพราะฉะนั้น จะไม่มีคำพูดที่กล่าวว่าไม่ดีเลย คือ ไม่มีคำพูดที่พูด เพราะคะนอง หรือเพราะความสนุกสนาน เนื่องจากเผลอสติ

ข้อความต่อไปมีว่า

ก็พระผู้มีพระภาคทรงมีพระทัยมั่นคงอยู่ตลอดกาลเป็นนิตย์ มีความไม่เผลอสติเป็นธรรมดา และมีความไม่เลอะเลือนเป็นธรรมดา เมื่อจะทรงประกาศอริยสัจ ๔ ซึ่งเป็นสวณานุตริยะ มีสาระที่น่าสดับให้เป็นเหมือนโปรยฝนอำมฤตแก่เวไนยสัตว์ทั้งหลาย ผู้กำลังสดับอรรถที่น้อมเข้าไปด้วยปฏิภาณปฏิสัมภิทา อัน

พระสัมพันธัญญะท่านประคับประคองแล้ว อันเป็นโสดาปัตตผลและรสายตนะ เพราะ
กรณีวิญญูอันพิเศษที่ผ่องใสและบริสุทธิ์ ซึ่งไม่ทั่วไปแก่บุคคลอื่น เกิดมาจาก
บุญสมภารอันสั่งสมไว้ตลอดกาลประมาณไม่ได้ ได้ตรัสพระดำรัสเหมาะแก่อัธยาศัย
ของเวไนยสัตว์ ด้วยภาษาที่เหมาะสมแก่สภาวะ ด้วยพระสุรเสียงที่ก้องกังวานดังเสียง
ร้องของนกการเวก ในพระดำรัสนั้นไม่มีความผิดพลาดแม้เพียงปลายขนทราย แล้ว
โอกาสที่จะตรัสพระดำรัสไม่ดีจักมีมาแต่ที่ไหน

เพราะเหตุนั้น เพื่อแสดงว่า คำใดที่พระผู้มีพระภาคตรัสไว้แล้ว คำนั้นก็
อันตรัสแล้วทีเดียว ไม่มีพระดำรัสที่ไม่ได้ตรัสไว้ หรือตรัสไว้ไม่ดีในกาลไหน ๆ ท่านจึง
กล่าวว่า ก็คำนี้ พระผู้มีพระภาคตรัสไว้แล้วดังนี้แล้ว กล่าวไว้อีกว่า พระอรหันต์
กล่าวไว้แล้ว เพราะเหตุนี้ ในที่นี้จึงไม่มีโทษแห่งคำที่กล่าวซ้ำอีก

พึงทราบว่า ศัพท์ที่กล่าวซ้ำไว้มีประโยชน์ในที่นี้ ดังพรรณนามาจะนี้

บางท่านอาจจะคิดว่า ไม่น่าสนใจเลย แต่ท่านพระอรหันต์ก็ได้ทรงจำไว้ทั้งหมด
ที่จะแสดงให้เห็นสาระสำคัญของการแสดงธรรมของพระผู้มีพระภาคว่า เป็นไปเพื่อ
ประโยชน์จริง ๆ

ข้อความตอนหนึ่งมีว่า

เสียงแสดงธรรมของพระผู้มีพระภาคอย่างเดียวกันเท่านั้น ที่เป็นไปใน
ขณะเดียวกัน เป็นเสียงที่สัตว์ทั้งหลายผู้ต่างภาษากัน รับฟังได้พร้อมกันด้วยภาษา
ของตน ย่อมเป็นไปเพื่อให้เข้าใจความหมายได้ เพราะว่าพุทธานุภาพเป็นอินทรีย์

แสดงให้เห็นว่า สำคัญที่จิต ที่ประสงค์ให้ผู้อื่นเข้าใจ บางคนอาจจะพูดกันคน
ละภาษา แต่ถ้าสามารถเข้าใจเจตนา หรือความรู้สึก หรือความต้องการได้ บางที
ก็สามารถช่วยเหลือกันได้เหมือนกัน ถ้าสามารถเข้าใจได้จริง ๆ เพราะฉะนั้น
ก็เป็นเรื่องที่เป็นอินทรีย์สำหรับพุทธานุภาพ

สำหรับเสียงของแต่ละบุคคลที่ได้สะสมกุศลกรรมมาแล้ว เช่น พระสุรเสียง
ของพระผู้มีพระภาค ใน **อรรถกถา สังยุตตนิกาย สคาถวรรค ยักขสังยุต**
ปุนัพพสุสูตร มีข้อความว่า

ถ้าบริษัทหนึ่งอยู่ถึงที่สุดจักรวาล พระสุรเสียงของพระองค์ผู้ทรงแสดงธรรมอยู่ ย่อมไปถึงบริษัท ย่อมไม่เลยออกไปภายนอกบริษัทแม้เพียงองคุลีหนึ่ง ด้วยพระดำริว่า พระสุรเสียงอันไพเราะอย่าเสียไปโดยไม่ใช้เหตุเลย

สำหรับศรัทธาของผู้ที่ได้สะสมบารมีมาแล้ว เมื่อได้ฟังพระสุรเสียงที่ พระผู้มีพระภาคทรงแสดงพระธรรม พระสุรเสียงอันไพเราะนั้น ตัดผิวเป็นต้นไปจรด เยื่อในกระดูก สำหรับผู้ที่เกิดความปีติจริง ๆ จะมีลักษณะที่แสดงให้เห็นว่า การสะสม ของท่านผู้นั้นเป็นผู้ที่จะเป็นพระอริยบุคคล อย่างปีติของท่านอนาถปิณฑิกเศรษฐี เมื่อได้ฟังคำว่า พุทโธ จากท่านราชาชนเศรษฐี ดังข้อความใน **อรรถกถา สุตตตสูตร** มีข้อความว่า

ปีตินั้นตั้งขึ้นที่ศีรษะของท่านอนาถปิณฑิกคฤหบดีจนถึงหลังเท้า ตั้งขึ้นที่ หลังเท้าแผ่ไปจนถึงศีรษะ ตั้งขึ้นแต่ข้างทั้งสองรวมลงท่ามกลาง ตั้งขึ้นท่ามกลางแผ่ไป โดยข้างทั้งสอง

นี่คือศรัทธาที่เกิดจากการสะสมมา

สำหรับ ผู้ที่เป็นเลิศกว่าภิกษุทั้งหลายผู้มีเสียงไพเราะ คือ ท่านพระลูกนุกฏภักขิยเถระ เป็นผู้มีเสียงหวาน (มัญชุสสระ)

สำหรับท่านพระโสณกุฎิกัณณเถระ ก็เป็นผู้ที่กล่าวธรรมกถาไพเราะ ด้วยถ้อยคำอันงาม คือ ถ้อยคำอันไพเราะ

สำหรับท่านพระสารีบุตร ซึ่งเป็นพระอัครสาวก ใน **อรรถกถา สังยุตตนิกาย สคาถวรรค สารีปุตตสูตร ข้อ ๗๔๑ - ๗๔๓** มีข้อความว่า

ก็เมื่อท่านพระธรรมเสนาบดึกแล้ว ย่อมมีถ้อยคำไม่พัวพันด้วยโรคดีเป็นต้น ย่อมเปล่งเสียงเหมือนเสียงจากกังสดาลที่ถูกเคาะด้วยท่อนเหล็ก

เมื่อท่านพระเถระแสดงธรรม ย่อมมีเสียงไพเราะกังวานเหมือนเสียงของ นางนกสาลิกาที่ลิ้มมะม่วงสุกมีรสหวานกระพือปีกเปล่งเสียงไพเราะ

สำหรับเสียงของเทพ เช่น ท้าวสักกเทวราช ใน **สังยุตตนิกาย สคาถวรรค อรรถกถา ตติยสังกนัมมสนสูตรที่ ๑๐** มีข้อความว่า

ท้าวสักกเทวราชมีพระสุรเสียงไพเราะ ในเวลาตรัสของพระทนต์สนิท เปล่งพระสุรเสียงดุจเสียงกระดิ่งทอง

เป็นเสียงซึ่งเกิดเพราะกรรมที่ได้สะสมมาเป็นสมุฏฐาน ฉะนั้น เมื่อวิจิณฺณุตติทำให้เกิดเสียง เสียงนั้น ๆ ก็ต่างกันไปตามกรรมที่ได้สะสม

สำหรับท่านพระอานนท์ เมื่อกระทำสังคายนา **อรรถกถา โลกสูตร** มีข้อความว่า ท่านพระอานนท์นั้น

อนึ่ง ในที่นี้ ท่านแสดงถึงความไม่หลงลืมด้วยคำว่า อิติ

เป็นความจริง คนหลงลืมย่อมไม่สามารถแทงตลอดประการต่าง ๆ ได้

ท่านแสดงความไม่เลอะเลือนด้วยคำว่า สุตตะ

จริงอยู่ผู้ใดมีสุตตะหลงลืมแล้ว ผู้นั้นย่อมปฏิบัติญาณไม่ได้ว่า เราได้ฟังมาแล้วในกาลอื่น เพราะความไม่หลงลืม เพราะไม่มีความหลงลืม หรือเพราะปัญญาที่เกิดในเวลาฟังของท่านพระอานนท์นั่นเอง จึงมีความสำเร็จแห่งปัญญาในกาลอื่นจากนั้น

นี่คือการพิจารณาการฟังว่า การฟังของบางท่าน เพราะเหตุใดจึงหลงลืม เพราะเหตุใดจึงไม่หลงลืม ซึ่งก็ตามการสะสมในอดีต ถ้าเป็นผู้ที่สะสมการฟังอย่างตั้งใจด้วยสติ การหลงลืมก็น้อย เพราะถ้าเป็นคนที่ไม่หลงลืม เวลาฟังย่อมไม่สามารถแทงตลอดข้อความที่ได้ยินได้ฟัง และย่อมจะเลอะเลือนในภายหลัง เช่น จำไม่ได้ว่า ฟังมาแล้วจากที่ไหน วันไหน แต่สำหรับท่านพระอานนท์ ไม่มีอย่างนั้นเลย เพราะว่าท่านสามารถแทงตลอดในธรรมที่ได้ฟัง และไม่เลอะเลือนด้วย คือ ไม่หลงลืม เพราะความไม่หลงลืม เพราะไม่มีความหลงลืม หรือเพราะปัญญาที่เกิดในเวลาฟังของท่านพระอานนท์นั่นเอง จึงมีความสำเร็จแห่งปัญญาในกาลอื่นจากนั้น คือ ทำให้การฟังในครั้งต่อไป มีความเข้าใจธรรมและมีการแทงตลอดได้

ถ้าการฟังครั้งที่ ๑ เข้าใจแล้ว ไม่ลืมเลย ฟังต่อไปครั้งที่ ๒ ที่ ๓ ที่ ๔ ปัญญา ย่อมเพิ่มขึ้น เพราะฉะนั้น ปัญญาในกาลอื่นจากการฟังครั้งแรก ย่อมเป็นผลมาจาก ปัญญาที่เกิดจากการฟังครั้งแรกด้วย

อนึ่ง เพราะความไม่เลอะเลือน จึงชื่อว่าสำเร็จด้วยสติ

ขณะที่กำลังฟัง อาจจะไม่รู้ลักษณะของสติ แต่จะรู้เมื่อฟังแล้วจำได้ใหม่ คือ ถ้าฟังแล้วจำได้ ฟังแล้วเข้าใจ ขณะนั้นก็พอที่จะพิจารณาทราบได้ว่า ในขณะที่ฟังนั้น ฟังด้วยสติ เพราะฉะนั้น ปัญญานั้นย่อมสำเร็จด้วยสติ

และสำหรับปัญญาและสตินั้น

บรรดาปัญญากับสติทั้ง ๒ นั้น เพราะสติที่มีปัญญานำ จึงมีความสามารถทรง จำพยัญชนะไว้ได้ เพราะปัญญามีสตินำ จึงมีความสามารถในการแทงตลอด ความหมายได้

คือ ขณะที่กำลังฟังในขณะนี้เองว่า ปัญญาและสติเกื้อกูลกันอย่างไร เพราะ สติที่มีปัญญานำ ไม่ใช่สติเฉย ๆ แต่ต้องเป็นสติที่มีปัญญานำ จึงมีความสามารถ ทรงจำพยัญชนะไว้ได้ และ เพราะปัญญามีสตินำ จึงมีความสามารถในการแทงตลอด ความหมายได้ คือ ไม่เผลอในการฟัง และพิจารณาลักษณะของสภาพธรรมนั้น

เพราะประกอบด้วยความสามารถทั้ง ๒ นั้น พระอานนท์เถระจึงมีความสำเร็จ แห่งความเป็นพระธรรมภักตคาโรกะ (พระขุนคลังพระธรรม) เพราะท่านสามารถตาม รักษาคลังพระธรรมที่สมบูรณ์ด้วยอรรถและพยัญชนะได้

อีกนัยหนึ่ง ท่านพระอานนท์แสดงการทำให้ไว้ในใจโดยแยบคาย

คือ พิจารณาด้วยความแยบคายในขณะที่ฟัง

การแทงตลอดธรรมโดยประการต่าง ๆ ย่อมไม่มีแก่บุคคลผู้ไม่ใส่ใจโดย แยบคาย เพราะบุคคลผู้มีจิตฟุ้งซ่าน จะฟังไม่ได้ เป็นความจริง บุคคลผู้มีจิตฟุ้งซ่าน แม้อันพระธรรมก็กล่าวอยู่ด้วยสมบัติทั้งปวง ก็มักกล่าวว่า ข้าพเจ้ามิได้ฟัง นิมนต์ พระคุณเจ้ากล่าวซ้ำ

ถ้าใครกำลังฟังชานในขณะนี้ จะรู้สึกตัวได้จริง ๆ ว่า แท้ที่จริงแล้วไม่ได้ฟัง คือใจกำลังคิดถึงอย่างอื่น

ผู้ที่ไม่ได้ฟัง แม้ว่าผู้ที่กล่าวธรรมจะกล่าวอยู่ด้วยสมบัติทั้งปวง เพราะว่าพระธรรมทั้งหมดเป็นสมบัติที่มีค่าจริง ๆ เมื่อได้เข้าใจ เพราะฉะนั้น ถ้าในขณะที่มีผู้กล่าวธรรม และจิตใจฟังชานไม่ได้ฟัง ก็ขอให้นุคคลนั้นกล่าวซ้ำอีก แต่การที่จะเป็นอย่างนี้ หรือการเป็นผู้ที่พิจารณาธรรมโดยแยกกาย ก็ไม่อยู่ในอำนาจบังคับบัญชาของใครทั้งสิ้น

ข้อความต่อไปมีว่า

อนึ่ง ในที่นี้ บุคคลจะให้หัดตสมมาปณิธิ และบุพเพกตบุญญตาสำเร็จได้ ก็ด้วยโยนิโสมนสิการ เพราะบุคคลผู้ไม่ได้ตั้งตนไว้ชอบ หรือผู้มีได้ทำบุญไว้ในชาติปางก่อน จะมีโยนิโสมนสิการนั้นไม่ได้

เป็นการสอนชี้ไปถึงการสะสมในอดีตของแต่ละคนในขณะที่กำลังฟังว่า การที่ไม่สามารถเป็นผู้ที่ฟังอย่างตั้งใจ คือ ตั้งตนไว้ชอบได้ ก็เพราะไม่ได้เป็นผู้ที่ทำบุญไว้ในชาติปางก่อน เพราะฉะนั้น ชาตินี้จะเป็นชาติปางก่อนของชาติหน้า ก็ควรที่จะได้สะสมบุญ คือ ตั้งใจฟังด้วยโยนิโสมนสิการ

บุคคลจะให้สัทธัมมัสสวนะ และสัปปริสุพัสสยะสำเร็จได้ ก็ด้วยความไม่ฟังชาน

การที่จะให้พระธรรมที่ได้ฟังเป็นประโยชน์จริง ๆ นั้น ต้องด้วยความไม่ฟังชาน และผู้ที่ฟังชานนั้น จะไม่เข้าไปนั่งใกล้สัตบุรุษ คือ ไม่ฟังธรรมเลย

ข้อความต่อไปมีว่า

ก็ด้วยคำทั้งหมดนี้ว่า อิติ เม สุตัง ท่านพระอานนท์ เมื่อไม่ตั้งธรรมวินัยที่พระผู้มีพระภาคประกาศแล้วเพื่อตนเอง ชื่อว่าก้าวสู่ภูมิของอัสถบุรุษ เมื่อปฏิญาณความเป็นพระสาวก ชื่อว่าก้าวลงสู่ภูมิของสัตบุรุษ ด้วยประการนั้น ท่านพระอานนท์ ชื่อว่ายังจิตให้ออกจากกอสัทธรรม ชื่อว่ายังจิตให้สถิตอยู่ในสัทธรรม

อนึ่ง ท่านพระอานนทเมื่อบอกแสดงว่า คำนั้นคือพระดำรัสของพระผู้มีพระภาค อันข้าพเจ้าฟังมาแล้วทั้งหมดทีเดียว ชื่อว่าเปลื้องตน อ่างพระศาสดา

นี่คือผู้ที่ศึกษาธรรมทั้งหมด แม้ว่าจะเป็นการสังคายนาสืบต่อ ๆ กันมาจาก ปฐมสังคายนาที่ท่านพระอานนทเป็นผู้วิสันนาภิธาน ท่านพระอานนทเองก็เป็นผู้ที่กล่าวว่า ท่านได้ฟังจากพระผู้มีพระภาคทั้งหมด เป็นการเปลื้องตนเองจากการที่จะแสดงให้คนอื่นเข้าใจหรือคิดว่า เป็นธรรมที่ท่านแสดงเอง

ปรมัตถโชติกา อรรถกถา ขุททกนิกาย มังคลสูตร กภาพรรณนา ปฐมมหาสังคายนา มีข้อความว่า

เพื่อแสดงกำลังแห่งความทรงจำพระธรรมที่ท่านพระอานนทได้ฟังมานั้น ท่านจึงได้กล่าวคำว่า เอวัมเม สุตัง ในปฐมสังคายนา

และอีกอย่างหนึ่ง เพราะเหตุที่เทวดาบางเหล่าเห็นท่านพระอานนทนั่งเหนือ ธรรมาสน์ ห้อมล้อมด้วยพระเถระผู้ทรงคุณ จึงเกิดจิตคิดว่า

ท่านพระอานนทนี้เป็นเวเทหุณี แม้โดยปกตินี้เพียงอยู่ในศากยตระกูล เป็นทายาทของพระผู้มีพระภาค แม้แต่พระผู้มีพระภาคก็ทรงยกย่องไว้ในตำแหน่ง เอตทัคคะถึง ๕ สถาน เป็นผู้ประกอบด้วยอัจฉริยอัปภูตธรรม ๔ ประการ เป็นที่รัก ที่ต้องใจของบริษัท ๔ บัดนี้ เห็นทีจะเป็นรัชทายาทโดยธรรมของพระผู้มีพระภาคเจ้า เกิดเป็นพุทธะ ผู้รู้

เข้าใจว่าท่านเป็นพุทธะอีกองค์หนึ่ง

ฉะนั้น ท่านพระอานนท รู้ทั่วถึงความปริวิตกแห่งใจของเทวดาเหล่านั้นด้วย ใจตนเอง ทนการยกย่องคุณที่ไม่เป็นจริงนั้นไม่ได้ เพื่อแสดงภาวะที่ตนเป็นเพียงสาวก จึงกล่าวว่า เอวัมเม สุตัง เอกัง สมยัง ภควา ฯลฯ

ทำให้ผู้ฟังเกิดศรัทธาในพระธรรมของพระผู้มีพระภาค เพราะว่า สาวกของ พระผู้มีพระภาคเมื่อกล่าวอย่างนี้ว่า เอวัมเม สุตัง ชื่อว่าทำความไม่มีศรัทธาให้พินาศ ทำศรัทธาในพระศาสนาให้เจริญ เพราะถ้าเป็นธรรมที่บุคคลอื่นกล่าว ไม่ใช่ธรรมที่

พระผู้มีพระภาคตรัส ย่อมทำให้ผู้ฟังไม่เกิดศรัทธาเท่ากับที่จะกล่าวว่า เอวัมเม สุตัง
ข้าพเจ้าได้สดับมาอย่างนี้ คือ ได้สดับมาจากพระผู้มีพระภาค

